

VETENSKAP BILDNING TRADITION

AXESS

AXESS MAGASIN NR 6 SEPTEMBER 2015 PRIS: 89,-

Röd stjärna över Xina

President Xi Jinping på väg att bli den nye Mao

TEMA

KRIG I VÅR TID

Hotet från öst. Islamiska staten. Terroristerna rekryterar. Världspolisen USA. Cyberkrig.

RECENSION

SAKINE MADON

har läst en ny bok av Ayaan Hirsi Ali.

VÄRLDENS GÅNG

JOHAN HAKELIUS

uppmanar de förmögna att organisera sig.

INTERPRESS 2804-06
7 388280 408901
RETURVECKA V 43

PÅ AXESS TV
OCH AXESS.SE
NÄR DET PASSAR

GLOBAL AXESS OM KRIIG

Programserie i 18 delar med start söndag 6 september

AXESS Titta live på axess.se

Global Axess 2015 handlar om krig som en kraft som både bygger och river civilisationer. Vi frågar oss vad som driver väpnad konflikt, vilken roll kriget har spelat i skapandet av samhällen och vad kriget säger om den mänskliga naturen.

I programmet får vi möta internationellt erkända talare som redogör för vår nutid, dåtid och framtid.

På Axess TV söndagar kl. 20.00

ANDREW PRESTON är docent i historia och specialiserad på amerikansk utrikespolitik och internationella relationer. Han har skrivit både om Nixon och Vietnamkriget.

ELISABETH KENDALL är senior research fellow i arabiska och islamiska studier vid universitetet i Oxford.

TOM HOLLAND är brittisk historiker och författare till den prisbelönade boken *Rubicon: The Triumph and Tragedy of the Roman Republic*.

JESSICA STERN är politisk konsult, föreläsare och verksam vid Harvards universitet. Hon undervisar statliga myndigheter om säkerhetsfrågor relaterade till terrorism.

MICHAEL WEISS är amerikansk journalist och skriver regelbundet för publikationer som *The Wall Street Journal*, *The Weekly Standard*, *The Daily Telegraph* samt *Slate*.

MAGNUS RANSTORP är forskningschef för Centrum för asymmetriska hot- och terrorismstudier vid Försvarshögskolan i Stockholm.

Klassisk bildning på **AXESS TV**

Idealismen gör sig bäst i lagom dos

PJ Anders Linder

Marknadsliberalerna trodde att de befriade individernas inneboende godhet skulle ordna skivan, socialingenjörerna trodde på upplysta styresmän i det allmännas tjänst.

Thomas Sowell fyllde 85 år den siste juni i år, men jag misstänker att det inte ledde till någon längre paus för firande. Han jobbar på. För 35 år sedan knöts han som *senior fellow* till Hoover Institution vid Stanforduniversitetet, och inget tyder på att den strida strömmen av bokmanus och artiklar från honom är i färd med att sina. Sowell disputerade i nationalekonomi men det är för snävt att kalla honom ekonom. Han är samhällsvetare och humanist, skyr inte filosofin och ger sig i kast med vitt skilda ämnen.

Vill man till exempel fördjupa sin förståelse av dagens svenska debatt finns det få bättre böcker att läsa än Sowells 28 år gamla *A Conflict of Visions*. Där resonerar han om hur vissa människor ständigt tenderar att hamna i motsatta åsiktsläger, trots att frågorna som diskuteras inte tycks ha speciellt mycket med varandra att göra. Gillar man ett starkt försvar brukar man också vara för stränga straff och tidiga betyg i skolan, medan det är mycket vanligare att hitta fängelseskeptiker och betygs-motståndare i pacifistiska kretsar. Sowell talar förstås inte om bindande lagar utan undantag, men om ett mönster.

Förklaringen, menar han, ligger i skilda föreställningar om hur världen är beskaffad och hur orsak och verkan hänger ihop; han talar om motsatta "visioner". Hans ena idealtyp är "den obegränsade visionen", som är övertygad om att människor är goda av naturen och samhällen kan blomma ut till perfektion bara de befrias från inskränkta vanor och traditioner. Mot denna står "den begränsade visionen", som betonar ofullkomligheten hos individer och samhällen, som anser att människor snarare agerar utifrån belöningar och sanktioner än allmän välvilja och som tror mer på det handfasta och genomförbara än det grandiosa.

FÖR DEM SOM HÖR HEMMA i den obegränsade versionen står det ädla uppsätet i centrum, för dem i den begränsade versionen handlar det om de praktiska följderna. Ska man hitta personer som kan knytas till de bägge alternativen kan man för den begränsade visionens del tala om konservativa som Burke, liberaler som Hayek och socialdemokrater av den reformistiska skolan.

Inom den obegränsade visionen finns radikaler av många slag: från principfasta liberaler som Condorcet och den Thomas Paine som grälade med Burke och skrev *Rights of Man* till de svenska 1960- och 70-talens socialingenjörer. Vad gäl-

ler medlen hade de olika uppfattning, men oavsett om de förordade *laissez-faire* eller politisk detaljstyrning var de övertygade om att människans ärliga avsikter skulle skapa lyckoriken så fort de inte längre tyngdes av historiens bråte och vardagens slappa kompromisser. Marknadsliberalerna trodde att de befriade individernas inneboende godhet skulle ordna skivan, socialingenjörerna trodde på upplysta styresmän i det allmännas tjänst. Ingenta har haft mycket till övers för "begränsade" liberaler, konservativa och socialdemokrater som talat om att väga intressen och värden mot varandra, finna balans och kompromisser och erkänna att människans egennytta är en lika stark kraft att ta hänsyn till som hennes generositet.

Om man nu tror att människan inte bara är god utan också oändligt kapabel att forma samhället till det bästa, blir det, som Sowell skriver, "antingen en intellektuell gåta eller ett moraliskt haveri", att det finns personer som inte tycker likadant som man själv: "Anklagelser om ond tro, gemenhet eller andra moraliska och intellektuella brister har varit mycket vanligare i den obegränsade visionens kritik av den begränsade visionen än vice versa."

DETTA FÖR OSS TILL Sverige 2015, där konfliktlinjen idealism-realism, som har påfallande likheter med obegränsat-begränsat, har seglat upp som den mest komplicerade och relevanta. *Expressens* politiska redaktör Anna Dahlberg har påpekat det i flera skarpa artiklar. Höger-vänsterdimensionen spelar fortfarande störst roll för våra partival med dimensionen tradition-alternativ som allt viktigare konkurrent, men motsatsen idealism-realism skär numera rakt genom de stora partierna, och idealismens tvärsäkerhet och självrtäffärdighet har ett ständigt övertag i vår hårt skruvade mediemiljö. "Den som kommer dragande med budgetar och andra begränsande perspektiv får genast höra att hen 'ställer grupp mot grupp' och saknar känsla för människovärdet", noterar Dahlberg.

De som faktiskt ägnar sig åt vad jag menar är en av folkstyrets mest fundamentala uppgifter – att skapa balans mellan ideella värden och praktiska hänsynstaganden – har förtvivlat svårt att komma till tals och föra ett vuxet samtal med medborgarna. Här kan man verkligen tala om en kris för politiken. Thomas Sowell löser den inte åt oss, men han gör det lättare att urskilja vad som har hänt.

PJ Anders Linder

VI VILL HA ETT VÄLKOMNANDE SVERIGE

Sverige är ett fantastiskt och nytänkande land. Vi ligger i topp när det gäller innovationsförmåga, konkurrenskraft och kreativitet. Allt detta har vi uppnått, inte trots, utan tack vare vår öppenhet mot omvärlden. I dag ser vi krafter som vill hindra utvecklingen. Försvåra, förminska, stänga in. Nu säger vi ifrån. Vi menar att mångfald, oliktankande och öppenhet är en förutsättning för att vi ska fortsätta växa. Att få handla fritt och rekrytera människor från andra länder är en nyckelfråga för Sverige. Det är avgörande för de tusentals företagsamma människor som har byggt vårt land, och för alla de som kommer att hjälpa till att bygga vår framtid.

Adam Wikström, Bastuträsk Charkuteri AB, Bastuträsk
Anastasia Georgiadou, Alminia AB, Sundbyberg
Anna Grånäs Jakobsson, Rättviks Trappfabrik AB, Rättvik
Anna Stenberg, Womens Executive Search, Stockholm
Anna-Lena Bohm, UniGuide, Visby
Anne-Li Andersson, Diamantens Förskola AB, Uppsala
Arne Johansson, TRÅAB, Sävsjöström
Bengt Siggelin, Lifsungs AB, Havgdhem
Birgit Elonen, MURTEK Sverige AB, Gävle
Boris Lennerhov, Gekås Ullared, Ullared
Carin Stoeckmann, Byggmästare'n i Skåne, Helsingborg
Carola Lemne, Svenskt Näringsliv, Stockholm
Catarina Grönlund, Grönlunds Orgelbyggeri AB, Gammelstad
Christoffer Sjögren, Städarna, Norrköping
Eira Järvi, Fix Cleaning Service, Göteborg
Elisabeth Moglia, Elisabeths Ost och Delikatesser AB, Enköping
Emma Wiklund, Emma S, Stockholm
Helena Skåntorp, Lernia, Stockholm
Jacob Wallenberg, Investor, Stockholm
Jan-Olof Jacke, AstraZeneca, Mölndal
Jimmy Söderström, Träteam Bröderna Nyberg AB, Kramfors
Johan Johansson, BRUKS Holding AB, Arbrå
Jörgen Tolversson, Glassbacka Lantbruk AB, Vessigebo
Kenneth Johansson, Enkla Elbolaget AB, Karlshamn
Lars-Jerker Molin, Sleepingfox Hotel Group, Sundsvall

Leena Berg, Svenska Tält, Dorotea
Leif Johansson, AstraZeneca, Stockholm
Lena Bergström, FrykenStrand Hotel & Konferens, Sunne
Lena Ovesson, Spring Systems i Torsås AB, Torsås
Linda Fransson, Gnosjö Automatsvarvning, Gnosjö
Linus Loveblad, Woolpower, Östersund
Marcus Johansson, Piteå Golv AB, Piteå
Mats Hansare, Nordarom, Norrköping
Michael Wolf, Swedbank, Stockholm
Mikael Blix, Laget.se, Örebro
Nyamko Sabuni, ÅF, Stockholm
Patrik Hjelte, McDonald's Värmland, Karlstad
Per Brunberg, Björketorps Gård AB, Johannishus
Per Eriksson, Kläppen Ski Resort AB, Sälen
Päivi Antilla, V.I.S.K.O.S AB, Västerås
Stefan Gardell, AB Gardells Plåtslageri, Visby
Susanne Edh, Ica Ettan/Ica Hökåsen, Västerås
Susanne Holm, Smålandsbussen, Jönköping
Tammy Jara, Elevsupport, Malmö
Tobias Sjölander, Loxyssoft, Östersund
Torbjörn Ulf, Texab, Stockholm
Ulrica Bennesved, Bennesveds Åkeri AB, Älgult
Yvette Josefsson, Innebandybutiken, Karlskoga
Åsa Malmborg, Flitiga Liza AB, Halmstad

**HUNDRATALS FÖRETAGARE ÖVER HELA SVERIGE HAR REDAN SKRIVIT PÅ. GÖR DET DU OCKSÅ.
BESÖK SVENSKTNÄRINGSLIV.SE/VALKOMMEN FÖR ATT LÄSA MER OCH SKRIVA PÅ.**

10 SAMHÄLLE

- Tyskland* Christian Berg betraktar Tyskland 25 år efter återföreningen **10**
Afrika Bengt G Nilsson rapporterar från Västsahara **13**
Frankrike Per Wästberg om den franska statens kamp mot extremism och antisemitism **16**
Krönika Katarina Tracz konstaterar att svenskarna börjar förstå allvaret i det ryska hotet **18**
Inspel Pål Ruin noterar att Alexander Lukasjenka vinner som vanligt **18**
I korthet Slukhål som hypnotiserar. Omogen svensk syn på plikt **19**

20 FRIZON

- Jojje Olsson analyserar president Xi Jinpings kinesiska drömmar **20**
 Mauricio Rojas oroas över de tillbakapressade demokratierna **28**

32 OPINION

- Emil Skagerlid om rättslösa lärarstudenter.

TEMA: KRIG I VÅR TID

36 Om kriget kommer

Ett ryskt angrepp mot de nordiska länderna och Baltikum har blivit mer tänkbart. Nu gäller det att förbereda sig – i tid. **Av Charly Salenius-Pasternak**

41 Det omoderna kriget

Islamiska staten använder moderna hjälpmedel som sociala medier för att grunda ett omodernt samhälle. Men med sitt överdrivna våld upprepar IS både den förmoderna och den moderna historiens dårskap. **Av Robert Johnson**

45 Anden är ur flaskan

Radikalisering av unga och socialt utanförskap går hand i hand. Terrorexperten Magnus Ranstorp ser en utveckling som bara blir värre. **Av Mats Wiklund**

49 Så blev USA världspolis

När USA:s säkerhetspolitik uppstod en ny världsordning. Ett hot mot USA:s värderingar blev också ett hot mot dess säkerhet. Trots kriget i Vietnam och Irak består doktrinen om den globaliserade nationaliserade säkerheten.

Av Andrew Preston

56 Slaget om cyberrymden

Utan en mänsklig dimension tappar kriget sin glans. Datorspelen kan bli nyckeln till en nystart för kriget i det tjugoförsta århundradets fantasi. **Av Christopher Coker**

”

Skulle Reagan då också ha känt sig hemma i dagens USA, och i sitt gamla republikanska parti anno 2015?

Ann-Sofie Dahl, sid 71

60 TRADITION

Olle Abrahamsson hyllar Karl Ragnar Gierow.

64 CIVILISATION

- Italien* Lasse Söderberg besöker Trieste **64**
Digital läsning Katarina O’Nils Franke om interaktiva läsare **66**
Kulturjournalistik Henrik Nilsson om författarintervjuer **68**
Historia Ann-Sofie Dahl om Ronald Reagan **70**
Krönika Annika Borg funderar över en obearbetad historisk skuld **72**
I korthet Läkande humaniora, Martin Heidegger och teaterkrig **72**

74 RECENSIONER

- Håkan Arvidsson går bakom fredsförhandlingskulisserna **75**
Sakine Madon välkomnar en ny pragmatik **79**
Fredrik Ekelund är också Charlie **81**
Eli Göndör skådar in i den islamiska framtiden **83**
Bengt E Y Svensson språkar naturvetenskapligt **84**
Leif Andersson vet bättre än Charles Darwin **86**
Hanna Sistek tycker bättre om Steve Jobs **88**
Lennart Berntson bevittnar scener ur ett sprucket äktenskap **90**
Henrik Nilsson låter sig förföras och förledas **92**
Hans Hederberg imponeras av en flitig brevskrivare **94**
Carl Rudbeck uppdagar nya sidor av en evig kraftmätning **96**

98 VÄRLDENS GÅNG

Johan Hakelius funderar över tecken i tiden.

AXESS

Axess Magasin är en tidskrift inom humaniora och samhällsvetenskap och utges av Axess Publishing AB.

Chefredaktör och vd:

PJ Anders Linder

Redaktörer: David Andersson,
Jan Söderqvist och Mats Wiklund

Redaktionssekreterare:

Katarina O’Nils Franke

Redaktionsråd: Louise Belfrage,
Niklas Ekdal, Peter Elmlund, Thomas
Gür, Peter Luthersson och Nathan
Shachar

Korrektur: Catharina Lewenhaupt

Redigering: Petter Carnhagen
och Maria Haack

Ansvarig utgivare: Peter Elmlund

Nästa nummer: 6 oktober 2015

Annonser: redaktionen@axess.se

Material: Redaktionen tar inte ansvar
för insänt obeställt material. Den som
skickar material till Axess anses med-
ge elektronisk lagring och publicering.

Ekonomiansvarig: Linda Bengtsson

Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 5 tr.
111 44 Stockholm

E-post: redaktionen@axess.se

Telefon: 08-788 50 50

Omslagsbild: Li Gang/IBL Bildbyrå

Vinjettbilder: Fredrik Tjernström

Porträttteckningar: Johan Patricius

Prenumerationsärenden:

Helår 9 nummer: 674 kr.

Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31,

e-post: axess@pressdata.se

Typsnitt: Freight (Display,
Sans, Text & Big), Archer

ISSN: 1651-0941

Repro och tryck: Allduplo

Olle Abrahamsson
Tidigare rättschef på
justitiedepartementet

Leif Andersson
Professor i
funktionsgenomik vid
Uppsala universitet och
gästprofessor i molekylär
husdjursgenetik vid
Sveriges lantbruks-
universitet

Håkan Arvidsson
Historiker och författare

Wilhelm Behrman
Leg psykolog

Christian Berg
Pressråd vid svenska
ambassaden i Berlin

Lennart Berntson
Lektor i historia vid Roskilde
universitet

Annika Borg
Teologie doktor, skribent
och präst

Christopher Coker
Professor i internationella
relationer vid London
School of Economics

Ann-Sofie Dahl
Docent i internationell
politik och Senior Research
Fellow vid Center for
Military Studies i
Köpenhamn

Niklas Ekdal
Journalist och författare

Fredrik Ekelund
Författare och översättare

Johan Hakelius
Skribent

Eli Göndör
Fil dr i religionshistoria

Hans Hederberg
Författare och tv-producent

Robert Johnson
Docent i historia vid
University of Oxford.
Specialiserad på krig och
strategiskt tänkande

Sakine Madon
Politisk redaktör på *Norran*
och kolumnist

Bengt G Nilsson
Journalist och författare

Henrik Nilsson
Författare och essäist

Svante Nordin
Professor emeritus i idé-
och lärdomshistoria

Jojje Olsson
Journalist och författare

**Katarina O'Nils
Franke**
Redaktionssekreterare
i *Axess*. Aktuell med
romanen *Kollisionen* (Visto)

Andrew Preston
Docent vid Cambridge
University. Specialiserad
på amerikansk historia

Mauricio Rojas
Författare och docent i
ekonomisk historia

Carl Rudbeck
Fil dr i litteraturvetenskap

Påhl Ruin
Journalist

**Charly Saloni-
Pasternak**
Säkerhetspolitisk analytiker
vid Utrikespolitiska
institutet i Helsingfors

Hanna Sistik
Frilansjournalist

Emil Skagerlid
Studera vid
Linköpings universitet

Bengt E Y Svensson
Professor emeritus i
teoretisk fysik

Lasse Söderberg
Författare och översättare

Katarina Tracz
Chef för Frivärld och
författare till *Fredens hav?*
Ökade spänningar kring
Östersjön

Leif Wallin
Docent i psykiatri vid
Göteborgs universitet

Mats Wiklund
Redaktör i *Axess*

Per Wästberg
Författare och ledamot i
Svenska Akademien

De fattigas kapitalism?

MAURICIO ROJAS BESKRIVER i Axess nr 5/15 den ekonomiska utvecklingen i Peru under de senaste 25 åren som en framgångssaga med två hjältar som kandiderade i presidentvalet 1990. Mario Vargas Llosa förespråkade ekonomisk liberalism. Alberto Fujimori genomförde den med hårdhänta metoder 1992–2002.

Hjältarna var dock fler än så, och de utmärkte sig för vad de inte gjorde: Vargas Llosa vann inte valet, Fujimori respekterade inte demokratin, Toledo lade sig inte i den ekonomiska politiken, Alan García avstod från den populism som präglade hans första ämbetsperiod och Ollanta Humala har inte bedrivit den ultranationalistiska politik som han gick till val på. Ingen av dem har fört någon utjämningspolitik för folkflertalet.

Förutom utrikeshandelns liberalisering finner Rojas orsaken till den goda tillväxten i den informella ekonomin, som jämte den ”grå” sektorn motsvarar 75 procent av ekonomin. Han menar att denna också medfört minskad fattigdom och jämnare inkomstfördelning. Snart sagt alla länder i Latinamerika har en stor informell ekonomi, och jag har aldrig förut sett någon framhålla detta som en styrka.

Inkomst- och förmögenhetsfördelningen är ojämnare i Latinamerika än i någon annan världsdelen, även om Rojas skulle ha rätt i att Perus gini-koefficient har minskat ”med 20 procent” på femton år, dvs att siffran gått från 55 till 45. Sådana blygsamma minskningar redovisas i flera av grannländerna. Hur mätningen går till när tre fjärdedelar av ekonomin är osynliga, begriper jag inte. Som jämförelse kan noteras att de nordiska ländernas ”gini” ligger på ca 25 (utan statlig omfördelningspolitik skulle den ha varit lika hög som i Peru).

Men tillväxten har framför allt berott på konjunkturen. Råvarulandet Peru har kunnat glädja sig åt hög efterfrågan och utländsk investeringsvilja. Nu sviktar exporten i finanskrisens dyningar,

och investerarna tvekar inför de sociala spänningar och ekologiska problem som gruvorna skapar (jfr Baseline Profitability Index juni 2015). Humalas popularitet uppges ligga nära tioprocentstreck- et; han beskylls liksom företrädarna för korrup- tion. Och inför nästa års presidentval har Fujimori-ns dotter Keiko mycket starkare väljarstöd än pre- sidentens hustru Nadine.

En tröst är att Peru efter Chiles och Mexikos förebild har sökt medlemskap i OECD. Det har redan varit nyttigt för åtminstone Chile genom att höja ambitionsnivån i socialpolitik, förvalt- ning, transparens och institutionsbygge.

Peter Landelius

Mauricio Rojas svarar: Peter Landelius anmärk- ningar förtjänar ett längre svar men jag begränsar mig till följande:

1. Det är välkänt att Vargas Llosa inte blev Perus president, men det var han som lanserade den vision som gjorde möjligt för miljoner peru- aner att av egen kraft ta sig ur fattigdomen. Han och dessa hårt kämpande peru- aner är mina enda hjältar.

2. Att reducera den extrema fattigdomen till en femtedel på 12 år är ingen liten bedrift. Inte heller att minska den potentiella fattigdomen med 7 mil- joner personer eller att reducera inkomstklyftan mellan de rikaste och de fattigaste 10 procenten av befolkningen från 26 till 14 gånger.

3. Det går visst att göra mätningar i en ekonomi med en stor informell sektor om man utgår från hushållens disponibla inkomster och faktiska kon- sumtion.

4. Alla latinamerikanska ekonomier gynnades av råvaruexporten, men Perus tillväxt har varit rekordartad och det kan inte förklaras utan att hänvisa till landets specifika egenskaper.

5. Det är sant att den informella sektorn har betraktats som ett problem. Men det är just detta perspektiv som det peruanska folkets framgångs- saga har ifrågasatt.

Mauricio Rojas

Det blir ändå bättre

I AXESS NR 4/15 LYFTES DET fram i en artikel hur man från politiskt håll velat skapa möjligheter för högrepresterande studenter att välja läraryrket. I artikeln betonades det dock att denna positiva strävan samtidigt inneburit att just lärarutbild- ningen detaljstuderats och att det ofta tagits upp hur dålig lärarutbildningen är och vilken låg status läraryrket har, något som inte kommer att öka sök- trycket till lärarutbildningen.

Givetvis är det viktigt att ta upp saker som inte fungerar inom skolan och lärarutbildningen, men det är också centralt att hitta en balans i debatten så att exempelvis vi lärare inte ständigt talar om hur dåliga villkor vi har som lärare.

Därför skulle jag vilja bidra med något positivt. Jag är 39 år gammal och arbetar som högstadielä- rare. Jag tjänar 40 700 kronor i månaden och jag har nio veckors betald semester varje år. Två dagar i veckan slutar jag halv fyra och övriga dagar halv fem. Därtill har jag stor frihet att utforma mina arbetsdagar och för det allra mesta är det mycket roligt och stimulerande att arbeta med ungdomar och följa deras kunskapsutveckling.

Flera av mina kolleger har villkor som liknar mina med löner runt 35 000 kronor i månaden och uppåt. Huvuddelen av lärarna tjänar inte riktigt så mycket som jag nu gör, men tack vare förstelä- rarreformen och en vilja från arbetsmarknadens par- ter att göra läraryrket mer attraktivt, så börjar det bli riktigt bra.

Alexander Wallentin, högstadielärare / förstelärare vid Kunskapskolan i Täby

TYSKLAND

Tjugofem år senare

Efter återföreningen är välståndet i Tysklands östra delar snart ikapp det övriga landets. Men på vissa håll sitter arvet från kommunismen djupt rotat, skriver **Christian Berg**.

TIDIGT PÅ MORGONEN är gränderna i skuggan av den praktfulla barockkyrkan Frauenkirche i Dresden fortfarande tomma och souvenirhandlarna öppnar sina små butiker inför den snart annalkande strömmen av turister som varje dag tar stadens återuppstadda stadskärna i besittning. Nere vid Elbe gör sig hjulångaren "Meissen" beredd att lägga ut för sin färd förbi patriciervillor, vingårdar, slott och böljande landskap med porslinstaden med samma namn som fartyget som mål. Andra ångare ger sig samtidigt av på flodturer ned mot den tjeckiska gränsen. Dresden, även kallat "Florens vid Elbe", är huvudstad i den östtyska delstaten Sachsen. För 25 år sedan låg Dresden i ett annat land – i Tyska demokratiska republiken, DDR.

DDR-tidens oändliga rader av smutsgrå svårt förfallna hus, trasiga gator, luftföroreningar från industrier och koleldade värmepannor, stinkande små Trabantbilar, tröstlösa elementbyggen, knappast några restauranger, butiker eller lekplatser, har nu ersatts av pittoreska välputsade städer, toppmodern infrastruktur och välstånd. Någon skillnad mot västra Tyskland kan inte skönjas. Har de "blommande landskap" som Helmut Kohl utlovade de beprövade östtyskarna i efterdyningarna av murens fall nu äntligen blivit verklighet? Finns det idag överhuvudtaget anledning att tala om några skillnader mellan öst och väst i Tyskland?

När kalla vindar från floden drog genom Dresden under hösten och vintern var det inte berusade turisternas rop som ekade i gränderna utan slagord mot islam, flyktningar och "lögnarpresen" från anhängare

av protesterörelsen Pegida; en massrörelse som under hösten 2014 växte sig stark i framförallt Dresden med omnejd. När det vänds på stenar i det tidigare DDR ställs inte bara frågan om hur mycket av kommunistpartiets arvegods som kunnat överleva till idag, utan också hur fast den demokratiska förankringen hos delar av den östtyska befolkningen egentligen är.

DET ÅTERFÖRENADE TYSKLAND, SOM NU ÄR Europas ekonomiska motor och politiska centrum, kämpade länge med återföreningens höga kostnader. De blommande landskapen lät vänta på sig, omställningen för östra Tyskland var lång, smärtsam och betydligt dyrare än någon hade kunnat föreställa sig, omkring två miljarder euro. DDR var ett ekonomiskt och industriellt konkursbo och få industrier hade en chans att överleva konkurrensen med väst, vilket ledde till en hög arbetslöshet, som högst omkring 20 procent, och omkring två miljoner östtyskar utvandrade till väst.

Idag är situationen än annan. Visserligen präglas stora delar av östra Tyskland av få industrier, låg produktivitet, åldrande befolkning och de östra delarna av Tyskland har ännu inte kommit upp i riktigt samma inkomstnivå som i väst, men levnadsstandarden är betydligt högre än i grannländer som Polen och Tjeckien. Infrastrukturen är på många håll bättre än i väst och i vissa delar, särskilt runt Dresden och Leipzig, har dynamiska industrier vuxit fram som också kunnat ta vara på den välutbildade arbetskraften och utbildningstraditionen inom särskilt de tekniska och naturvetenskapliga områdena. Utvandringen

Sverige är ett Medelhavsland

13 Sverige väntar med att erkänna Västsahara. Förbindelserna med Marocko väger tyngre.

Kampen mot barbariet

16 Den franska statens kamp mot extremism och rasism är en förebild.

Krönika

18 Katarina Tracz konstaterar att svenskar börjat förstå allvaret i det ryska hotet.

Inpel

18 Pål Ruin om att Alexander Lukasjenka vinner som vanligt.

I korthet

19 Slukhål som hypnotiserar. Omogen svensk syn på plikt.

Pegida på marsch.

FOTO: DEMOTIX/TT

västerut har hejdats och i såväl Dresden som Leipzig växer befolkningen. Födelse-talen är högre i de östra delarna av Tyskland och andelen kvinnor på arbetsmarknaden större, vilket kan förklaras med en betydligt bättre utbyggd infrastruktur för barnomsorg, ett positivt arv från DDR-tiden. Tysklands politiska ledning har nu också en östtysk prägel då världens mäktigaste kvinna och Europas obestridda ledargestalt, förbundskansler Angela Merkel, är uppvuxen i ett prästhem i DDR. Även den tyska statschefen, förbundsresident Joachim Gauck, har en bakgrund som regimkritisk präst vid den östtyska Östersjökusten.

NÄR TYSKLAND ÅTERFÖRENADES den 3 oktober 1990 förlorade de gamla kommunistiska makthavarna i DDR allt inflytande på central nivå, men på regional nivå har många av diktaturens hantlangare kunnat ha fortsatt inflytande inom ramen för partiet Die Linke. Banden mellan vänsterpartiet Die Linke och det forna östtyska maktbärande kommunistpartiet SED är starka. Kort efter Berlin-

murens fall 1989 lyckades SED att omvandla sig under den karismatiske advokaten Gregor Gysis ledning till ett vänsterparti med nytt namn. Efter en sammanslagning med missnöjda socialdemokrater i väst kallas

Utvandringen västerut har hejdats och i såväl Dresden som Leipzig växer befolkningen.

partiet Die Linke, men partiets väljarbas är fortfarande starkast i öst.

Under den senaste tiden har det framkommit med all tydlighet att Die Linke har svårt att distansera sig till DDR-diktaturen och att partiet fortfarande är hemvist för personer som samarbetat med den östtyska säkerhetstjänsten Stasi eller haft inflytelserika positioner inom SED. Många

ledande personer inom Die Linke har haft svårigheter att kalla DDR för en "rättsstat" och Die Linkes inställning till den ryska aggressionen i Ukraina har i många fall präglats av förståelse för det ryska agerandet. Efter att sedan 1989 mer eller mindre obrutet haft ledande positioner i partiet, har nu Gregor Gysi beslutat att dra sig tillbaka som frontfigur.

GYSI HAR GENOM ÅREN mycket framgångsrikt lyckats avvisa alla anklagelser om samröre med Stasi, bland annat genom att stämma tidningar som berör frågan. Kan-ske stämmer det, som en av de mest kända kritikerna av DDR, vissångaren Wolf Biermann, sa vid sitt framträdande i den tyska förbundsdagen i samband med firandet av 25-årsdagen av Berlinmurens fall, att dagens Die Linke är en eländig rest av det som en gång besegrats. Spåren av kommunisternas totalitära ideologi kan dock fortfarande skönjas i dagens östra Tyskland och intoleransen mot det avvikande har anammats av andra aktörer på den politiska skalan. >>

Frauke Petry, partiledare för Alternative für Deutschland.

FOTO: PATRIK STOLLARZ/TT

En positiv inställning till Ryssland och Putin som en stark ledare är något som verkar förena den extrema vänstern och den extrema högern i östra Tyskland. Ett försvar för det ryska agerandet i Ukraina är en ingrediens i den ideologiska soppan bestående av intolerans, islamofobi och patriotism som utgör grunden för Pegida, som under höst- och vintermånaderna samlade omkring 10 000 demonstranter varje måndag i Dresden. Valet av måndag som demonstrationsdag är kopplat till de i östra Tyskland legendariska måndagsdemonstrationerna i Leipzig under hösten 1989 som banade vägen för DDR:s sammanbrott. Slagordet från hösten 1989 ”vi är folket” användes också av Pegida i kombination med hårda toner mot islam och etablissemangen och i synnerhet mot ”lögnarpresen”; ett uttryck som ursprungligen kommer från nazisttiden. Pegidademonstrationerna spred sig i mindre skala till andra orter i östra Tyskland, men försöken att starta liknande rörelser i västra Tyskland eller Berlin misslyckades kapitalt och motdemonstranterna var ofta fler än de protesterande.

ÄVEN I DRESDEN TYNAD E Pegidarörelsen bort under våren nästan lika snabbt som den dök upp, men hetsen mot flyktingar i Sachsen har fortsatt. Pöbelartade protester mot planerade flyktingboenden har följts av pyromanattacker mot flyktinganläggningar, senast i Meissen. Attackerna ger ett eko av de nynazistiska strömningar som präglade delar av den östtyska landsbygden under åren efter återföreningen, när frustrerade

arbetslösa unga män vände sig till det extrema. 2011, före Pegidarörelsens uppkomst, påmindes Tyskland om att det nynazistiska hotet kvarstod när det visade sig att en

En positiv inställning till Ryssland och Putin som en stark ledare är något som verkar förena den extrema vänstern och den extrema högern i östra Tyskland.

nynazistisk terrorcell med ursprung i östra Tyskland genomfört flera mord på personer med utländsk härkomst.

Trots att Pegidaledarna menade att rörelsen var partipolitisk obunden verkar många av dess anhängare ha hittat en politisk hemvist inom protestpartiet AfD, Alternative für Deutschland. Partiet, som nästan kom in i tyska förbundsdagen vid valet 2013, grundades för ett par år sedan av konservativa västtyskar som främst var missnöjda med regeringens europolitik. Den östtyska falangen av partiet fiskade i grumligare vatten med retorik mot flyktingar och islam, proryska uttalanden och kontakter till Pegida.

Vid sommarens partidag tog den hårdföra

östtyska delen över makten i partiet under kupppartade former och valde Dresdenbon Frauke Petry till partiledare samtidigt som de ledande personerna från den mer borgerligt sinnade västfalangen lämnade partiet och grundade ett nytt parti. AfD kommer nu att få en ren högerpopulistisk prägel med väljarbas främst i öst och har efter splittringen förlorat väljarstöd i opinionsundersökningar.

VARFÖR HAR JUST Dresden och Sachsen allmer blivit en högborg för högerextremism? Andelen invånare med utländsk bakgrund är mycket låg och även om det under DDR-tiden fanns gästarbetare från andra socialistiska länder såsom Vietnam, Kuba och Angola, uppmuntrade regimen inte till kontakt med lokalbefolkningen och de utländska grupperna levde mer eller mindre i separata enklaver. Det gängse förklaringsmönstret att de som idag protesterar mot flyktingar och islam är arbetslösa, lågutbildade män på landsbygden håller inte riktigt med tanke på Dresdenområdets ekonomiska framgångar och att många av Pegidademonstranterna tillhörde den väletablerade medelklassen.

Det som skiljer Dresden och sydöstra Sachsen från övriga delar av östra Tyskland är att det var en av få delar av DDR som inte kunde få in västtyska tv-kanaler, vilket gjorde invånarna mer påverkade av östtysk och sovjetisk propaganda. Under DDR-tiden gick området i folkmun under namnet ”De aningslösa dal” och det var i Leipzig, inom räckhåll för västtysk tv, som protestererna mot DDR började, medan de först på ett sent stadium spred sig till Dresden. Enligt många, inklusive Tysklands mest kända historiker Heinrich August Winkler, är ”De

Frauenkirche i Dresden.

FOTO: WOLFRAM STEINBERG/IBL

aningslösas dal” huvudförklaringen till den ryssvänlighet, antiamerikanism och rädsla inför det främmande som präglar Dresden med omnejd.

TROTS 25 ÅR AV en på det hela taget mycket framgångsrik återförening verkar det dock finnas anledning att tala om skillnader mellan öst och väst när det gäller tolerans och inställning till personer med utländsk bakgrund i Tyskland. Visserligen förekommer flyktingfientlig retorik i västra Tyskland bland annat i det konservativa Bayern, men det är i östra Tyskland som problemen är störst i form av retorik, protester och direkta våldshandlingar mot flyktingar. Populistiska yttringar och främlingsfientlighet är självklart något som även förekommer på många håll i Europa och i många europeiska länder växer sig partier starka som har flykting- och invandrarfrågan på agendan. I ett europeiskt perspektiv blir frågan inte varför främlingsfientligheten är stark i östra Tyskland utan varför den faktiskt är en marginell företeelse i västra Tyskland, där extremistiska eller högerpopulistiska partier inte har kunnat få fotfäste.

Förbundsrepubliken har under hela sin existens odlat en medvetandekultur genom att tala om det nazistiska förflutna i såväl skolundervisningen som i den allmänna debatten. Respekten för människovärdet och den personliga integritet kombinerat med ett fokus på demokratins institutioner har präglat Efterkrigs-Tyskland. Idag ser det ut som denna samhällsattityd gjort medborgarna i västra Tyskland mer skeptiska till främlingsfientliga rörelser och partier än landsmännen som levt i DDR.

Det återförenade Tyskland har fortsatt att predika toleransens budskap och det tyska ansvaret för nazismens brott, men än så länge har man inte talat om DDR-diktaturen på samma systematiska sätt. Vinterns händelser pekar på att tiden kanske är mogen för det nu.

NÄR PEGIDADEMONSTRANTERNAS flaggor vajade framför Dresdens mäktiga barocka kuliss och de lokala politikerna hade svårt att finna de rätta orden var det dock Angela Merkel själv som visade vägen genom att i sitt nyårstal säga att ”ni som nu igen på måndagar ropar att ni är folket menar egentligen att ni andra inte hör hit på grund av er hudfärg eller er religion. Därför säger jag till alla som går till sådana demonstrationer: Följ inte dem som ropar så! För ofta finns fördomar, kyla och till och med hat i deras hjärtan.”

Starka ord från Europas ledare som inte är känd för sin tydlighet eller känslolösa yttringar och en signal till resten av världen att Tyskland 25 år efter återföreningen fortsatt står upp för människovärdet och toleransen. ✨

Kung Mohammed VI blickar ned på folket.

FOTO: BENGT GNILSON

AFRIKA

Sverige är ett Medelhavsland

Regeringen har ändrat uppfattning om att erkänna Västsahara. Förbindelserna med Marocko väger allt tyngre, skriver **Bengt G Nilsson**.

SVERIGE ÄR MIN STÖRSTA huvudvärk just nu, skrattade Lamine Benaomar och smuttade på kaffet som hans servila sekreterare serverade.

Vi satt på hans kontor i staden Dakhla i Västsahara, nästan så långt västerut man kan komma i Afrika. Jag sneglade på hans visitkort som låg på bordet. Han titulerades wali, vilket på kortet översattes med guvernör. Men ordet wali har en djupare innebörd, kan betyda väktare. Lamine Benaomar vakade över Marockos intressen i detta ockuperade område. De södra provinserna, som det heter i Marocko. Av FN klassat som ett icke självstyrande territorium.

–Sverige är mycket viktigt för oss eftersom det är ett EU-land. Er röst hörs. Ni vill

stödja mänskliga rättigheter i Västsahara men problemet är att ni inte förstår vad som pågår här. Det är synd, sade han milt leende.

Jag kom att tänka på ett tidigare samtal jag haft med en marockansk politisk observatör som hävdade att Sverige har blivit ett Medelhavsland. Det som händer på och kring Medelhavet påverkar Sverige, menade han. När jag nämnde det för Lamine Benaomar nickade han instämmande.

–Javisst, sade han, och ju förr svenskarna inser det, desto bättre.

Redan 2012 tog Sveriges riksdag ett beslut om att ge Sahariska arabiska demokratiska republiken (SADR), det vill säga Västsahara, styrt av organisationen

>>

Polisario, diplomatiskt erkännande. Det var det rödgröna blocket med stöd av Sverigedemokraterna som drev igenom det. Det verkställdes aldrig, det stupade på formalia. Polisario kontrollerar bara en bråkdel av det landområde den gör anspråk på. Exilregeringen och en stor del av den ursprungliga befolkningen befinner sig i Algeriet.

PÅ SOCIALDEMOKRATERNAS partikongress 2013 togs frågan upp på nytt. Det beslutades att Palestina och SADR skulle erkännas och i senaste valrörelsen blev det ett löfte. Besvikelsen blev därför stor när Stefan Löfven i våras deklarerade att något erkännande inte längre är aktuellt. I alla fall inte just nu. Förklaringen till denna omsvängning handlar säkert om att även den svenska regeringen har börjat förstå Sveriges nya

geopolitiska läge. De vågor som skapas av flyktingsmugglare och terrorister på Medelhavet sköljer förr eller senare upp på svenska stränder. Då måste man börja fundera på vilka som är ens vänner och fiender kring detta hav. Att erkänna Västsahara skulle allvarligt störa förbindelserna med Marocko som tämligen effektivt håller rent från jihadisterna i det egna landet, och hindrar många att ta sig över till Europa.

Västsahara styrdes länge av Spanien, men 1975 överläts området till Marocko och Mauretanien som hade gamla territoriella krav på den spanska kolonin. Detta fick den västsahariska befrielseströrelsen Polisario att ta till vapen. Rörelsen hade bildats några år tidigare med syftet att ta över Västsahara när Spanien drog sig tillbaka. När nu Marocko och Mauretanien styckade

upp landet mellan sig blev Polisario lottlös. Algeriet, som länge sneplat lystet på Västsahara med sina Atlanthamnar, gick in som sponsor av den militanta sahariska rörelsen. Mauretanien släppte sina anspråk 1979 efter kännbara förluster i strider med Polisario. 1991 slöts avtal om eldupphör.

POLITISKT HAR INTE mycket hänt sedan dess. Marocko kontrollerar större delen av Västsahara och arbetar mycket aktivt med att befolka området med marockaner. En minimal och nästan obefolkad del lyder under Polisarios styre. Algeriet och Marocko utbyter hotfulla anklagelser. FN kräver en folkomröstning om områdets politiska status men Marocko och Polisario kan inte enas om villkoren och förutsättningarna för en sådan omröstning.

–Självstyre inom ramen för en marockansk federation vore den bästa lösningen för Västsahara, hävdade Lamine Benaomar.

Inte ens han trodde att en fullständig marockansk annektering vore optimal. Samtidigt avfärdade han Polisario och sade att rörelsen egentligen inte finns. Han pekade på dess totala beroende av Algeriet och det uppenbara egenintresse som driver den algeriska politiken. Om Polisario tar över styret av Västsahara blir landet genast en algerisk lydstat, enligt det marockanska resonemanget. Men inte nog med det. Rörelsens ideologi var ursprungligen allmänt marxistisk. Idag växer sig militanta islamistiska krafter allt starkare. Marocko hävdar att Västsahara kommer att bli en tummelplats för terrorister om Polisario tillåts ta över.

Fiskehamnen i Dakhla.
FOTO: BENGT G NILSSON

BENAOMAR VILLE INTE jämföra Israel–Palestinakonflikten med situationen mellan Marocko och Västsahara. Men beröringspunkterna är många. Israel och Storbritannien berövade gemensamt palestinierna möjligheten att skapa en egen nation, på samma sätt som Marocko och Spanien snuvade saharierna i Västsahara på detsamma. Polisario och PLO lider båda av starkt demokratiskt underskott samtidigt som de åtnjuter stöd från många håll i världen eftersom deras politiska kamp är av arketypiskt slag. Den lilla folkliga rörelsen som bekämpar den stora, onda ockupationsmakten.

Palestina har fått svenskt erkännande, men nu har alltså Stefan Löfven bromsat samma diplomatiska gest gällande Västsahara.

En annan sida av saken är att flyktinglägren har visat sig vara en god affär för Polisario, som administrerar dem.

Polisario har fått stöd för sina territoriella och nationalistiska anspråk från flera afrikanska stater. Men Marocko stöds av många länder i Arabförbundet som Margot Wallström stötte sig kraftigt med när hon kritiserade Saudiarabien i våras. Kanske finns detta med i beslutet att inte just nu erkänna Västsahara.

Det finns ytterligare en likhet mellan Palestinakonflikten och Västsaharafrågan. De fördrivna palestiniernas öde har ända sedan 1948 hållit Mellanösternfrågan levande. Om det inte vore för dem och deras vältarikulerade krav på att få återvända hem så hade historien utvecklets annorlunda. Om palestinierna hade assimilerats i de länder de flydde till och blivit libaneser, jordanier eller syrier så hade det blivit avsevärt svårare att uppbåda omvärldens sympati för deras nationalistiska aspirationer. Därför tvingades många bo kvar i undermåliga flyktingläger med status som statslösa. Brutalt uttryckt kan man säga att de har hållits som gisslan av sina politiska ledare i flera decennier.

Samma situation råder gällande Västsahara. När väpnade strider bröt ut vid mitten av 1970-talet mellan Polisario och Marocko flydde många saharier till Algeriet. De flesta var fattiga get- och kamelskötare och tvingades nu till en påver tillvaro i flyktingläger i ökenprovinsen Tindouf. Polisario hävdar att det rör sig om cirka 165 000 människor. FN:s flyktingorgan UNHCR

anger ett väsentligt lägre tal. Med god politisk vilja hade det varit enkelt för jättelandet Algeriet att ta emot dessa människor och låta dem bli algerier.

Men då hade Västsaharafrågan sannolikt dött sotsdöden. Om det inte finns några flyktingar att hänvisa till, om det inte finns människor av kött och blod som kräver att få återvända hem, då försvinner de nationalistiska incitamenten.

EN ANNAN SIDA AV saken är att flyktinglägren har visat sig vara en god affär för Polisario, som administrerar dem. I flera decennier har EU satsat motsvarande cirka 100 miljoner kronor om året på stöd till flyktingarna där. I våras avslöjades det att Polisario har försnillat bistånd i stor omfattning, bland annat genom att överdriva antalet boende i lägren.

Västsahara är öken och inget annat. Det har inte hindrat Marocko från att bita sig fast i landområdet med en terriers envishet. ”Vi kommer aldrig att släppa en enda tum av vårt älskade Sahara, inte ett enda sandkorn”, har kung Mohammed VI sagt.

Från gigantiska affischer på husväggarna i Dakhla blickar han ned på medborgarna som åtnjuter stora skatteförmåner när de bor i Västsahara. Området är en ekonomisk börda för Marocko som sponsrar dricksvatten, bensin och konsumtionsvaror. Allt för att hålla marockanerna kvar där, som levande bevis på att detta är en del av Marocko.

De enda intäkterna från Västsahara kommer från fiske och export av fosfat som används för framställning av konstgödsel. Marocko och Västsahara dominerar världshandeln med fosfat. I hamnen i Dakhla träffade jag den isländske trålar-kaptenen Einar Augustsson som klagade på att fångsterna blivit sämre. Industrifisket utanför Västsaharas kust sker i allt för stor skala enligt många experter.

NÄR MÖRKRET FALLER fylls bakgatorna i Dakhla av entreprenörer från länder längre söderut i Afrika. De flesta av dem har fastnat i Västsahara när deras planerade exodus till Europa av någon anledning havrerat. De säljer skor, kläder och kinesisktillverkat hushållsgods. Polisen tycks tolerera dem. Det finns betydligt allvarigare verksamhet att bevaka i Västsahara. I hela nordvästra Afrika ökar inflyttandet från kriminella jihadistgrupper som smugglar narkotika, vapen och människor, samtidigt som de kidnappar utlänningar och försöker erövra territorier.

Polisario har hotat med att återuppta sin väpnade kamp när en politisk lösning tycks vara omöjlig att nå. Det måste i så fall ske med kraftfullt stöd från Algeriet och då kan öppet krig bryta ut. Det är inget önskeskenario i ett Nordafrika där Marocko alltmer framstår som det enda stabila landet. ✨

FRANKRIKE

Kampen mot barbariet

Det går en våg av antisemitism över Frankrike. Men i kampen mot extremism och rasism är landet en förebild, skriver **Per Wästberg**.

ATTENTATET MOT *Charlie Hebdo* vällar fortfarande många förgreningar i debatten i Paris. Tidningen har blivit tunnare sedan dess främsta mördats, men fortsätter att gå i främsta ledet mot rasismen. Ingen ateist har heller förordat mord på muslimer.

I Pakistan har en partiledare och tidigare järnvägsminister lovat 200 000 dollar åt den som avrättar Riss, ny chefredaktör för *Charlie Hebdo*. Han vill likaså ”kompensera” mördarna Kouachis och Coulibalys familjer för deras lidanden. Riss för sin del har nyligen fått sin bostad fotograferad av två islamister, kända hos polisen.

En mångårig medarbetare på tidningen,

tillika frispråkig essäist och aktiv i Anna Lindhs stiftelse är Caroline Fourest. I sin nya bok *Éloge du blasphème* (Grasset) försvarar hon den riskabla friheten att häda:

”Hotade av fanatiker, censurerade av de fega, fortsätter fria andar att slåss på alla fronter [...] för en värld där troende och icke troende är jämställda, där ingen religion har särskilda privilegier, där man skratrar åt dem som skräms och tillsammans håller huvudet högt mot de våldsamma.”

I 94 LÄNDER AV 198 bestraffas hädelse, i 20 länder med dödsstraff. För några år sen utgav Charlie ett temanummer om ”den

mjuka sharian”: *Charia Hebdo*. På omslaget en glad Muhammed: ”Hundra piskrapp om ni inte redan dött av skratt!” Resultat: mordbrand på redaktionen. En grupp försökte få Qatar att köpa tidningen och därmed stoppa hädelserna.

De muslimska föreningarna tycks eniga om det oförlåtliga att karikera en Muhammed som gråtande bedyrar ”Jag är Charlie” och ”Allt är förlåtet”. Det sunnitiska islam förbjuder visserligen sina anhängare att avbilda Muhammed, men förbudet kan inte gärna gälla en satirisk tidning skriven av ateister i en sekulär demokrati.

På internationella dagen mot rasism i

våras såg jag organisationer tåga genom Paris med plakat som fördömde islamofobi men inte islamism, salafism, antisemitism. Det vaga begreppet islamofobi har lett till att ett fotbollslag gått med på att duscha i shorts. Den som bekämpar extremism anses skyldig till rasism. Det finns ju inga raser. Men det finns rasism som gör olikheter i ursprung, utseende och smak till förhatliga egenskaper.

För några grupper – som Collectif contre l'islamophobie en France (CCIF) – är det islamofobi ifall man utvisar terrorister eller inte solidariserar sig med terrormisstänkta eller med imamer som hetsar mot judar. Rättsväsendet ses som en fiende, i vart fall som partiskt. Eleverna som vägrade en tyst minut för *Charlie* ursäktas med föraktet för de fattigas och koloniserades religion.

RIMLIGA ÅTGÄRDER BESKRIVS som islamofobi. Är muslimer känsligare än agnostiker och ateister som saknar en himmel att trygga sig till?

Samtidigt är muslimska mödrar förtvivlade över att fransk lag tillåter minderåriga att lämna landet förutsatt de har pass och id-kort. Deras söner har försvunnit för alltid med tusen kronor för en enkel till Istanbul.

Inrikesministern har föreslagit att imamer ska gå en ettårig kurs på universitet i medborgarkunskap och språk innan de tillåts leda en församling och predika i en moské. Protesterna är lätta att förutse.

Att hitta ursäkter åt dem som valt terrorism är att förakta dem som trots motgångar och utsatthet vägrar att bli bödlar. Är det för att de var föräldralösa som mördarna sköt korrekturläsaren på *Charlie Hebdo* och polisen Ahmed, båda muslimer? Är det för att de var offer för rasismen som Merah, Kouachi och Coulibaly dödade ett judiskt barn, en muslimsk militär, en svart polis? Nej, de dödade dem för att de var rasister – utan humor, utan medkänsla.

Brodern till Kouachi växte upp under samma villkor men sa sig aldrig haft en tanke på att gripa en kalasjnikov eller hämnas på Europa eller ha sexslavar – sådant som utmärker jihadisternas patriarkala samfund.

I Frankrike förbjuder lagen uppmaning till hat på grund av ”kön, sexuell läggning, religion eller ursprung, sant eller antaget”. Sedan revolutionen förbjuder dock ingen lag hädelse, blasfemi. Detta land har upplevt samarbetet med Hitler och deportationen sin judiska befolkning (av 42 000 återkom 811). Därför tolererar man inte en upprepning. Och därför är det förbjudet att förneka just Förintelsen.

Ståuppkomikern Dieudonné har kallat sig Charlie Coulibaly. Då man bad honom respektera antirasistiska lagar såg han sig som ett offer för ett system som upprätthålls av judar, homosexuella och frimurare.

Caroline Fourest.

FOTO: SIPA PRESS/TT

Finansierad av Iran har han gjort en homofobisk antisemitisk film. Förklädd till nazist styr han där en lastbil med sin vän Förintelseförnekaren Robert Faurisson för att krossa en person kallad Sankta Shoah. I en

*Det månghundra-
åriga ropet "Död åt
judarna!" har för
första gången sedan
den tyska ockupa-
tionen ekat genom
gatorna i Paris.*

sketch låter han sin son fråga "Pappa, finns jultomten?" för att få svara "Nja, och gaskamrarna?" Varefter journalisten Patrick Cohen får höra: "När jag hör dig prata, Patrick Cohen, då säger jag bara, fattar du, gaskamrarna... synd!"

DEN NYA VÄGEN AV antisemitism förklarar sig till antisionism. Det månghundraåriga ropet "Död åt judarna!" har för första gången sedan den tyska ockupationen ekat genom gatorna i Paris. Synagogor har attackerats, judar skändats på offentliga platser. Ilan Halimi kidnappades och torterades till döds av ett gäng som trodde sig kunna pressa hans familj på väldiga summor; man utgick ifrån att alla judar är rika. Ett ungt par överfölls i sitt hem och kvinnan våldtogs för att förråda den inbillade förmögenheten. I kosheraffären i januari 2015 sköt terroristen bara dem som uppgav att de var judar. Mohammed Merah i Toulouse grep en åttaårig flicka i håret och sköt henne i huvudet i en imitation av SS Einsatzgruppen när de avrättade barn i Europas getton. Dessa mördare åberopar Allah i en ödesdiger förvrängning av vad islam står för: fred.

I kampen mot detta barbari är Frankrike just nu en förebild.

I Sverige och Frankrike kan man skoja med kristendomen, gyckla med påven, framställa Jesus och profeterna i drastiska roller. Skrattar man åt islam beskylls man för diskriminering och rashets. Med sitt drama om profeten Muhammed (*Le fanatisme, ou Mahomet le prophète*) anförde Voltaire 1741 hyckleri och fanatism. Det kan idag sättas upp i Paris endast under polisbevakning.

Inskränker man yttrandefriheten tystar man även de muslimer som vågar förkasta fundamentalism och kräva frihet för kvinnor och likhet mellan könen. Västliga livsformer kan tyckas oanständiga och förtjänta att kritiseras. Men vi stänger inte in kvinnor, förlänger inte deras kjolar och huvor, missandlar inte homosexuella, censurerar inte film, teater, litteratur.

DET HETER ATT VI GJORT OSS AV med känslan för det heliga. Men det heliga är inte bara en motsats till det profana. Man behöver inte vara troende för att känna att det är något heligt att ge sitt liv för sitt land eller för dem man älskar. Vårt västerländska samhälle idag – påpekar Caroline Fourest – är det första som på en gång är helt fritt och, trots alla brister, mer etiskt än andra vi känner i historien.

Många, främst inom vänstern, har lärt sig att fördöma Europa för dess kolonialism, förtryck av svarta, folkmord, och kristendomen ses som de vita imperialisternas religion. Men vår världsdel är samtidigt den första som förbjuder slaveriet (som frodas på andra håll), och dess upplysningsidéer röjde väg för vår tids rättighetsförklaringar.

Utvecklingen har det senaste halvseklelet sakta gått mot större frihet, rörlighet, demokrati – med undantag för de islamiska länderna. De kristna som fördrivits från Mellanöstern fanns där sex sekler före islam. Det finns ingen kyrka i Mecka, Saudiarabien. ✨

Riss, ny chefredaktör i *Charlie Hebdo*.

FOTO: BERTRAND GUAY/TT

>>

Storm på väg

För några månader sedan inträffade någonting mycket ovanligt: en säkerhetspolitisk analys publicerad av en amerikansk tankesmedja skapade rubriker i Sverige. Det rörde sig om rapporten *The Coming Storm* (Center for European Analysis) av Östeuropaexperten och *The Economist*-redaktören Edward Lucas. På rikstidningarnas förstasidor rapporterades att Ryssland genomfört övningar som gick ut på att invadera Gotland.

Det borde inte ha förvånat någon. Gotlands strategiska betydelse är välkänd, ett scenario där Ryssland övar på hur ön kan invaderas och ockuperas är knappast otänkbart. Ändå innebar den amerikanska rapporten startskottet för en yrvaken diskussion om ett sådant hot – ackompanjerat av ett mistänklighörande av författaren och frågor om utgivarens verkliga motiv.

RAPPORTEN FICK EGENTLIGEN sitt genomslag i Sverige av fel skäl. Det var inte övningen mot Gotland som var huvudpoängen, utan dess illustration av försämringen av det säkerhetspolitiska läget för länderna kring Östersjön (som Lucas kallar ”Europas nya frontstater”).

Tidigt i höst fick regionen besök av en amerikansk delegation ledd av senatören John McCain (R), ordförande i senatens försvarskott. McCain motiverar resan till Sverige och Norge med att Rysslands aggressiva beteende utgör ett växande nationellt säkerhetshot också mot USA. Att amerikanerna bekymras av utvecklingen i Östersjöområdet avspeglas i flera konkreta åtgärder: ett tillskott i försvarsbudgeten på en miljard dollar har örönmärkts för att försäkra USA:s europeiska allierade, i huvudsak de utsatta länderna i nordöstra Europa; nyligen meddelade USA:s försvarsdepartement att stridsvagnar och artilleri placeras ut i flera Natoländer kring Östersjön. Nato har i sin tur ökat aktiviteten för att trygga medlemmarna längs alliansens nordöstra flank, bland annat genom fler övningar och en ny snabbinsatsstyrka.

ÄNDÅ VÄXER ORON BLAND länderna kring Östersjön. Flera av Sveriges grannländer möter utvecklingen genom kraftiga öknings i sina försvarsbudgetar. Estland är ett av få länder som uppfyller Natos önskemål om att lägga 2 procent av BNP på försvaret, Lettland siktar på att nå dit senast 2018. Av alla europeiska länder står Polen för den största ökningen i försvarsutgifter, med 18 procents höjning av försvarsanslagen under enbart 2015.

Svenska beslutsfattare delar sina nordiska och baltiska kollegers analys av det säkerhetspolitiska läget. Men när orden ska omsättas i konkreta åtgärder sticker Sverige ut. Årets försvarspolitiska beslut innebär förvisso en liten ökning av försvarsanslagen, men det svenska försvaret förblir kraftigt underfinansierat. Regeringen betonar å ena sidan Natos betydelse för säkerheten kring Östersjön, å andra sidan vägrar den att ens utreda ett svenskt medlemskap.

DET BRUKADE SÄGAS ATT SÅDAN svensk passivitet beror på en naiv känsla av orubblig trygghet. Nu verkar det dock som om också svenskarna har begripit att det döljer sig ett allvar bakom utvecklingen i regionen. Problemet tycks snarare vara en brist på förståelse för hur situationens dynamik i väsentlig mening kan komma att påverka oss.

Tvåhundra år av fred går inte obemärkt förbi. De svenska attityderna kommer inte att förändras i en handvändning. Medan svenskarna sakta vänjer sig vid att vara en del av världen lär det hotfulla säkerhetsläget fortsatt mötas av otillräckliga åtgärder och bristande beslutsamhet. ✨

I korthet

INSPEL

Det vitryska presidentvalet i oktober blir inte någon rysare. Alexander Lukasjenka, som varit president sedan 1994, kommer att vinna – precis som för fem år sedan.

Men valet blir ändå intressant, eftersom det utspelar sig i en ny geopolitisk kontext. Sedan 2010 har Ryssland annekterat Krim och bidragit till striderna i östra Ukraina, vilket har gett Lukasjenka en

roll som fredsmäklare – något som få hade kunnat föreställa sig.

Lukasjenka blev ju en paria i hela västvärlden vid förra valet, då han slog ner på oppositionen med 700 fängslade som följd. EU och USA införde sanktioner och

epitetet Europas sista diktator stod sig starkare än någonsin.

Så låter det inte längre. I somras lättade EU på sanktionerna och det finns förhoppningar om en islossning förutsatt att regimen släpper sina sista politiska fångar.

Lite hårddraget kan man säga att Lukasjenka och Putin har bytt roller. Nu är det Putin som visar tydliga diktatoriska drag, som fångslar oppositionella och som stoppar alla försök till fredliga protester. År 2010 fanns fortfarande hopp om att Putin kunde välja en annan väg, då tilläts ännu massdemonstrationer. Idag är läget ett helt annat.

Lukasjenka däremot låter oppositionens kandidater hålla stormöten och samla underskrifter. I den statliga tv:n ges förvisso en vinklad bild av presidenten, men till skillnad från tidigare presenteras hans politiska motståndare på ett neutralt sätt.

Att han vinner valet i oktober beror inte på hans nya stil – det beror på att oppositionen alltför misslyckas med att samla kring en motkandidat, och på att många vitryssar drar sig för att rösta fram ett mer västvänligt alternativ med tanke på vad som hände i Ukraina.

Sedan ska man inte göra sig några illusioner om Lukasjenka – viktigast för honom är att hålla sig fast vid makten. Någon ny politik syns inte.

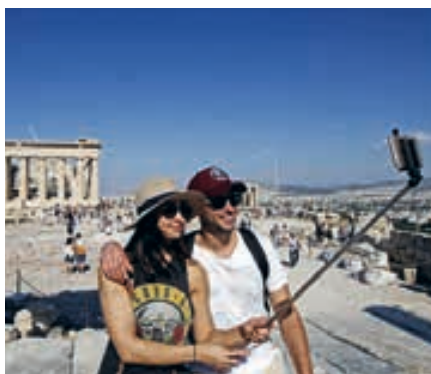
Katarina Tracz är författare till den nyutkomna boken *Fredens hav? Ökade spänningar kring Östersjön* (Frivärld).

Slukhål hypnotiserar

Hitta på ett nytt ord och världen, eller i alla fall folks föreställningsvärld, kommer att forma sig efter det. Inom psykiatrin händer det hela tiden. På 1880-talet var det någon som lanserade diagnosen "resegalenskap" (mad traveler disorder) som handlade om att rastlöst flacka omkring och dessutom onanera ivrigt. Sjukdomen spred sig epidemiskt över kontinenten innan den långsamt började falla i glömska. Ingen vet vad folk om hundra år kommer att säga om nu existerande diagnoser som osjälvständig personlighetsstörning eller frotteurism, behovet att gnida sig mot okända.

Förr kunde vägbankar krackelera till följd av slarvigt anläggningsarbete och ibland kunde det uppstå små förkastningar i kalkstensområden. Det var ingenting vi gick och tänkte på. Men sedan någon samlade alla sådana företeelser under den skräckinjagande beteckningen "slukhål" lever vi tack vare kvällstidningarna i en katastroffilm där marken när som helst kan öppna sig under oss och suga ner människor och byggnader i jordens inandöme.

Och det är rätt åt oss, eftersom mänskligheten genom sin syndfullhet samtidigt drabbades av farsoten "selfie". Avbildat oss själva

En farsot.

FOTO: JEAN-PAUL PELLISSIER/REUTERS/TT

har vi gjort sedan historiens gryning, men uppkomsten av detta ord skapade hos halva befolkningen ett okontrollerbart behov av att fotografera sig själva, medan den andra halvan utslungade förkastelseord över detta av någon anledning djupt omoraliska beteende. Selfiepinnen kommer säkerligen att vara vår dekadenta kulturs mest besynnerliga lämning.

Nästa katastrofområde var ungdomsfylleriet. Sedan urminnes tider har tonåringar i lugn och ro blandat sina föräldrars spritslatter

med Fanta och Trocadero utan att någon funderat så mycket på det. Men så föddes begreppet "alkoläsk" – ett ont geni började sälja en färdig blandning av sprit och läsk – och visionen av en förlorad ungdomsgeneration, dränkt i en flod av detta nya fasansfulla, fyllde våra samhällsprogram i uppåt ett halvår.

Språkliga associationer styr förmodligen hela samhällsutvecklingen. Ord som alliansfrihet, utförsäljning, marknadshyror och pensionärsskatt är så känsloladdade att de ställer sig i vägen för varje lidelsefri saktidning. Vår gymnasieminister Aida Hadžialić förklarade en gång att hon visst var för ordning och reda i klassrummet men så långt som till "katederundervisning" ville hon inte gå. Det verkar ju först rätt mystiskt att hon skulle känna en sådan motvilja mot denna, får man väl säga, tämligen etablerade undervisningsform. Men lyssnar man på ordet förstår man att det klingar lite för mycket som ... "kadaverdisciplin". Fram tonar bilden av en sadistiskt leende Stig Järel, och är det inte en kateder som skymtar där i bildkanten? Ordet är liksom fonetiskt belastat, och ett helt pedagogiskt arbetssätt faller i vanrykte.

Wilhelm Behrman

KLOCKAN KLÄMTAR FÖR NÅGON ANNAN

Grundstämningen i Sverige är pacifistisk, posthistorisk, som om vi levde i ett permanent undantag. Här behövs knappt militärallianser, vapenindustri eller något vidare försvar, eftersom vi är vänner med alla och inte vill provocera fram dålig stämning.

Med jämna mellanrum blir atmosfären tvärtom hysterisk, som till exempel 1939 och 2014. Politikerna tävlar plötsligt i upprustning och folk ser periskop i varenda vik. Eftersom ledtiderna i försvarsplaneringen är flera decennier kommer uppvaknandet alltid för sent och injarar inte förtroende hos någon, allra minst omgivningen som drar sina egna slutsatser om kontrollen över strategiska delar av svenskt territorium.

Orsak och verkan i denna säregna process kan stavas med tre bokstäver: U S A.

Det är i skyddet av Pax Americana som den svenska exportekonomin och välfärdsstaten slagit ut i blom. Utan den amerikanska militära dominansen hade vi varit överkörda av nazister, kommunister eller islamister för länge sedan.

Under detta paraply har vädret förefallit så vackert att svensk försvarsplanering och försvarsdebatt förpassats till drömmarnas rike. Varpå vårt säkerhetspolitiska beroende av

jänkarna, i praktiken, blivit ännu större.

Det politiska humöret i Washington är alltså viktigare för vår trygghet än huruvida Sveriges ÖB är utbränd, yrar om att landet bara kan försvaras i en vecka eller kallar till koleriska presskonferenser för att någon har observerat svallvågor i Stockholms skärgård.

Här gäller det att hålla åtminstone tre tankar i huvudet samtidigt:

1. Militärt våld är vedervärdigt och måste om möjligt undvikas.
2. USA är en nyckfull supermakt som begått tragiska misstag, till exempel under kriget i Guatemala, Vietnam och Irak.
3. Den amerikanska hegemonin är fredens, frihetens och folkrättens bästa chans. Alltså borde Sverige bidra till Nato i stället för att gnälla i baksätet.

Nästan varje dag får man tänkvärda belägg för den skruvade svenska inställningen i dessa frågor. Det reflexmässiga är ofta intressantast, eftersom det blottar ett kollektivt undermedvetet som bara en säregen nationell historia kunnat forma.

Ta reaktionerna på fjolårets framgångsrika amerikanska krigsfilmer, "Fury" och "American Sniper". Man kan tycka bättre eller sämre om hur dessa problematiserar USA:s individu-

ella krigserfarenheter, men DN:s recensenter gick steget längre:

"Religiösa fundamentalister slaktar tyskar."

"Krigspropaganda om prickskytte med ångest."

Det är ett barnsligt missförstånd att dessa filmer skulle glorifiera krig. Det speglar inte bara lättköpt antiamerikanism och reflekterad pacifism, utan en omogen syn på plikt över huvud taget. Uppoffringar blir löjliga, just för att Sverige har förpassat dem till underhållningen.

Med den utgångspunkten är det inte konstigt att svenska recensenter stelnar till inför en karaktär som kallas "Bible" och under den hopplösa slutstriden mot SS drar en vers ur Jesaja:

"Han sade: Vem skall jag sända, vem vill vara vår budbärare? Jag svarade: Jag, sänd mig!"

Den scenen förtjänar ett bättre öde än att viftas bort som kristen fundamentalism. USA besegrade den tyska, japanska och sovjetiska militarismen – historiens värsta monster – i kraft av sin industri, men någon var ändå tvungen att göra skitjobbet vid fronten.

Niklas Ekdal

Den kinesiska drömmen

Ett allt rikare och mäktigare Kina blir också allt mer repressivt. President Xi Jinpings väldiga ambitioner vilar på osäker grund.

Av Jojje Olsson

Sommaren 2013 åkte Xi Jinping till en ranch i Kalifornien för att träffa Barack Obama under vad som kallades "avslappnade former". Det handlade inte om något statsbesök, utan ett inofficiellt möte där de båda presidenterna promenerade bredvid varandra utan slips i syfte att bättra på personkemin. Medier och analytiker världen över drog genast paralleller till Ronald Reagans möte med Michail Gorbatjov 1985, som utgjorde början på slutet till kalla kriget.

Men när nu Xi i september åker till Washington för ett riktigt statsbesök står det utom allt tvivel att parallellerna helt saknade verklighetsförankring. Sedan promenaderna under den kaliforniska solen har relationen Kina-USA nämligen kylts ned ordentligt, och genomgår nu sin svåraste period sedan åren efter massakern vid Himmelska fridens torg 1989.

Kina framstår allt oftare som en fiende för såväl amerikanska politiker som invånare. Pew Research Centers utför årliga mätningar av amerikaners attityd till Kina, och det senaste årtiondet har andelen svaranden med en positiv bild av Kina legat stadigt kring hälften. Men de tre senaste åren har denna andel minskat och i år hade endast 38 procent en positiv bild, medan 54 procent uppfattade Kina negativt. Misstänksamheten återspeglas i Pentagons uttalade strategi att från början av 2013 flytta en stor andel av sina styrkor från Mellanöstern till Stillahavsregionen, med Kinas militära uppbyggnad som motiv.

Då de båda presidenterna möttes i Kalifornien var det främst Kinas konflikt med Japan om en ögrupp – eller snarare en samling obebodliga klippblock – vid namn Diaoyu/Senkaku som skavde mellan Xi och Obama. Sedan dess har fokus förflyttats till

Syd kinesiska havet; ett enormt havsområde som sträcker sig från Taiwans kust till Malackasundet där en tredjedel av världens lastfartyg passerar.

Kina gör anspråk på nästan 90 procent av detta hav genom en linje med nio streck, varav det sydligaste ligger blott tio mil utanför malaysiska Borneo men 150 mil från Kinas fastland. Kraven bottnar de facto i ett översättningsfel från 1933, då "rev" felaktigt översattes till "sandbank" när Kinas myndigheter drog upp en karta över sitt territorium till havs. 80 år senare gör kommunistpartiet envist anspråk på vattnet just utanför Borneo genom en påstådd historisk rätt till revet James Shoal – som ligger 20 meter under vattenytan.

Men Kinas orimliga krav upphör inte där. Enligt "United Nations Convention of the Law of the Sea" har en nation rätt till en exklusiv ekonomisk zon på 200 nautiska mil från kusten eller en bebodd ö, medan öar och stenar som inte bedöms kunna "uppehålla mänsklig aktivitet" tilldelas en liknande zon på bara 12 nautiska mil. Därför började Kina 2013 att bygga en rad konstgjorda öar i närheten av bland annat Filippinerna och Vietnam – något som förklarar varför endast 19 procent av vietnameserna enligt Pew Research Center har en positiv bild av Kina.

Tidigare i år hettade det till ordentligt kring Spratlyöarna, sedan satellitfoton visat att Kina bara under årets gång byggt 600 hektar nytt land kring fem av områdets atoller. Kineserna har nu såväl flygplats som landningsbana vid Spratlyöarna, och är dessutom i färd med att gröpa ur havsbotten vilket tyder på en planerad djupvattenhamn. Landets militär har även börjat frakta lättare vapen till området.

I slutet av maj flög ett amerikanskt spaningsplan över Spratlyöarna, som enligt alla gällande konventioner fortfarande omges av internationellt vatten och luftrum. Icke desto mindre sände >>

I somras började
börsen i Shanghai
att rasa.

FOTO: NIR ELIAS/REUTERS/TT

kineserna ut flera varningar till planet på engelska, och landets utrikesministerium fördömde genast flygningen samt varnade för att liknande upptåg kan "orsaka en olycka".

Som av en händelse presenterade Kinas militär veckan därefter en ny militär vitbok med ytterligare varningar till "länder som försöker medla" i Sydkinesiska havet. Vid en presskonferens kungjorde befälhavaren Yang Yujun med ett självsäkert leende Kinas "nya aktiva försvarsstrategi", enligt vilken landets väpnade styrkor gradvis ska ändra fokus från defensiv till offensiv karaktär.

Vitboken gjorde återkommande referenser till "den kinesiska drömmen om en omfattande nationell återhämtning", vilket är en del av Xi Jinpings mantra "den kinesiska drömmen". Retoriken står i klar kontrast till föregångaren Hu Jintaos slogan "ett harmoniskt samhälle", eller för den delen Deng Xiaopings utrikespolitiska agenda som gick ut på att ligga lågt och bida sin tid.

Kanske anser den kinesiska ledningen att denna tid nu kommit, särskilt som Xi Jinping i allt större utsträckning använder Kinas ekonomiska makt för utrikespolitiska syften. I oktober i fjol skrev flera asiatiska länder under ett avtal om grundandet av Asian Infrastructure Investment Bank med huvudkontor i Peking. Kina står för 450 miljarder kronor av bankens dispositionsfond, vilket är mer än alla övriga länder tillsammans.

Banken sågs av många som en utmanare till Världsbanken och Asian Development Bank; den förstnämnda domineras av USA och i den sistnämnda har Japan mer än dubbelt så många röster trots att Kinas ekonomi är dubbelt så stor som den japanska. Amerikanerna rådde öppet sina allierade att hålla sig utanför den nya banken, och menade att den kunde komma att användas som utrikespolitisk piska och morot av Kina för att driva igenom sin vilja i regionen.

Till USA:s – och förmodligen även Kinas – stora förvåning ansökte 56 länder om medlemskap i Kinas nya världsbank. Bland dessa fanns Storbritannien, Tyskland, Australien, Sydkorea – och Sverige. Utgången ses som ett stort nederlag för USA, som visade sitt missnöje med att skälla ut framför allt briter i ovanligt hårda ordalag.

Ett annat av Xi Jinpings ambitiösa initiativ är att återuppliva den gamla Sidenvägen; ett projekt som länkar samman Kina med såväl Arabvärlden och Centralasien som Iran och Turkiet. Redan 2013 presenterade Xi denna ambition, men först nu under sommaren kom konkreta detaljer: China Development Bank ska investera cirka 7 500 miljarder kronor i hundratals projekt över 60 länder, med fokus på infrastruktur, energi samt utvinning av kol, gas och mineraler. Under slogan "One Belt, One Road" ska flera ekonomiska korridorer etableras såväl på land som till havs, och dessutom planeras tiotals djupvattenhamnar.

Förutom att stimulera handel och underlätta flödet av kapital samt människor, innebär projektet också ett större politiskt inflytande för Kina i

regionen. Denna utveckling har redan påbörjats i och med att kineserna ifjol var största handelspartner till länder som Saudiarabien, Egypten, Iran, Irak och Turkiet. Detta då Kina är världens största importör av råolja och Mellanöstern tillgodoser över hälften av behovet. I utbyte bygger kinesiska företag nu bland annat en tunnelbana i Teheran och ett snabbtåg mellan Mecca och Medina.

Snarare än att utmana väst inom rådande ekonomiska institutioner och nätverk har Kina tillräckligt med självförtroende – och kapital – för att skapa sina egna motsvarigheter. Även Kinas direktinvesteringar i USA har under de senaste sex åren ökat sexfaldigt. Under fjolåret var Kinas investeringar i USA större än vice versa, och kinesiska företag anställer idag 80 000 arbetare i USA. Det är en klar ökning från 15 000 för bara fem år sedan, och enligt Rhodium Group kommer siffran att öka till 200 000–400 000 år 2020.

Under fjolåret passerade Kina också USA som det land i världen vilket drar till sig mest investeringar från andra länder. Vidare uppskattar Rhodium Group att kineserna inom fem år kommer att ersätta USA som det land med störst direktinvesteringar utomlands. Kort sagt har Kina ätit upp den globala ekonomiska dominans som USA kunde stödja sig på för bara något årtionde sedan, vilket också innebär en ökad förskjutning i politiskt inflytande.

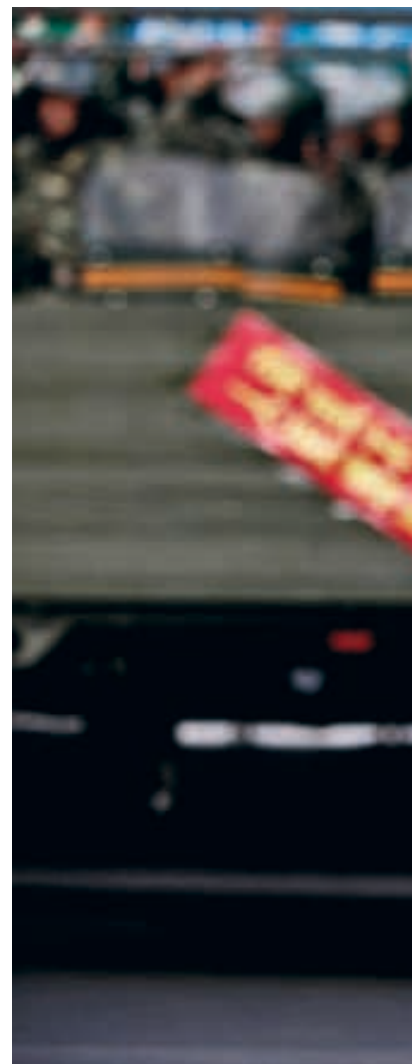
Men om Kinas nya ledning visar upp en allt mer bestämd och auktoritär roll utåt är det ändå ingenting i jämförelse mot vad som sker inrikes, där förföljelsen de senaste åren kulminerat mot snart sagt alla grupperingar och individer som på något vis utmanar myndigheterna. I februari i år underströk Amnestys årliga rapport om mänskliga rättigheter att "tillslag mot människorättsaktivism [i Kina] intensifierades under året". Bland annat häktades minst 60 aktivister godtyckligt i samband med 25-årsdagen av massakern vid Himmelska fridens torg, och ytterligare 80 aktivister greps över hela Kina för att på olika vis ha uttryckt stöd för demokratidemonstrationerna i Hongkong. Många av dem sitter fortfarande frihetsberövade utan rättegång.

I Reportrar utan gränsers årliga ranking över global pressfrihet 2014 halkade Kina ner till plats 176 av 180 nationer. Journalister i Iran, Somalia och Sudan åtnjuter nu alla bättre arbetsvillkor än sina kinesiska kolleger. Och 2015 har knappast börjat bättre; i april dömdes journalisten Gao Yu till sju års fängelse för att ha "spridit statshemligheter". Hennes brott utgjordes främst av att för två år sedan ha försett medier i Hongkong med det så kallade "dokument nummer 9", vilket innehöll riktlinjer till partitjänstemän angående i vilka ämnen som offentlig diskussion ska tillåtas.

Gao Yu satt fängslad för samma brott i sex år på 1990-talet. Hon är nu 71 år gammal, vilket dock inte hindrade förhørsledarna från att misshandla henne grovt i de förhör som hölls under två månaders tid och ofta över tio timmar om dagen. Men det var först då myndigheterna också arresterade hennes son som en blåslagen Gao "erkände"

Den rekordsnabba tillväxten i kombination med närmast total brist på transparens utgjorde en optimal miljö för korruptionen att frodas i.

sina brott; ett erkännande som utan hennes vetenskap spelades in och sändes av statlig tv på bästa sändningstid.

Också landets akademiker har fått lära sig att vakta tungan. Förra hösten dömdes ekonomi-professorn Ilham Tohti till livstids fängelse för "separatism" efter att ha ifrågasatt Kinas hårdhänta politik mot etniska minoriteter i provinsen Xinjiang. Tohtis öde delas av dussintals professorer som fängslats eller avskedats för att under de senaste dryga två åren uttryckt åsikter som inte accepteras av partiet.

Kärnan av bevisföringen mot Tohti bestod av videoupptagningar från hans undervisning vid anrika Pekinguniversitetet, där hemliga kameror installerats i klassrum och föreläsningssalar. Efter hans rättegång blev provinsen Guangxi den första att efter direktiv uppifrån installera liknande kameror vid samtliga högskolor, något som flera av landets andra provinser nu är i full gång med att efterhärma.

Kinas universitet har traditionellt varit centrum för regeringskritiska rörelser och måste därför vaktas extra hårt ju mer auktoritära ledare som sitter vid rodret. Följaktligen sade Xi Jinping i december att studierna i marxism måste få mer utrymme för att "stärka det politiska arbetet". Presidenten lät vidare landets miljontals universitets-

studenter veta att deras lärosäten från och med i år ska ägna sig åt en "mer omfattande ideologisk guidning".

De relevanta tjänstemännen förstod genast vinken, och bara en dryg månad senare deklarerade landets utbildningsminister Yuan Guiren att alla läroböcker som främjar västerländska värderingar ska förbjudas i kinesiska klassrum, liksom de böcker vilka "förtalar Kinas kommunistparti" eller "smutskastar socialismen". Ett tecken i tiden är att Yuan för bara några år sedan sade att Kina inte hade något att frukta från västerländska värderingar och idéer.

Dessa övertramp och denna dubbelmoral passerar dock den stora massan obemärkt förbi, och Xi Jinping åtnjuter ett relativt starkt stöd bland Kinas befolkning. En av de främsta anledningarna är hans hänsynslösa kampanj mot korruption, vilken också är en reaktion på hur Kinas snabba tillväxt förändrat kommunistpartiet i grunden.

Under Mao Zedongs styre var partiet relativt monolitiskt och bestod av revolutionära kadrer, ofta med bakgrund från den långa marschen i mitten av 1930-talet. Maktkamper pågick förvis-

>>

Våldet mot de muslimska uigurerna har blivit värre.

FOTO: CHINA FOTOPRESS / GETTY IMAGES

so frekvent, men utrensningar skedde främst på grundval av vem Mao för dagen såg som ett hot till sin egen auktoritet snarare än vem som var korrupt eller okunnig.

Deng Xiaoping förstod dock snart att kommunistpartiet förlorat stora delar av sin legitimitet hos folket under den kaotiska kulturrevolutionen, och behövde göra ekonomiska framsteg för att rättfärdiga sitt maktmonopol. Behovet av detta samhällskontrakt växte ytterligare efter massakern vid Himmelska fridens torg, då Deng insåg nödvändigheten av att snabba på tillväxten för att få allmänheten att glömma bort övergreppen under våren 1989.

I effektivitetens namn behövde landets ineffektiva och korrupta statliga företag avvecklas. Detta sköttes av premiärminister Zhu Rongji, vars reformer under 1990-talet innebar att tiotals miljoner arbetare förlorade sin "risskål av järn" i form av livslång försörjning och bostad från arbetsgivaren. Zhu avvecklade även "järnlönen" och "järnstolen", vilket banade väg för marknadsmässiga löner samt att tjänstemän som beforderats till höga poster nu kunde avskedas om de inte skötte sina jobb.

Under sin mytomspunna resa till södra Kina 1992 myntade Deng det klassiska citatet att "några måste bli rika först". Vilka dessa "några" egentligen var blev snart tydligt. På inrådan av Chen Yun, en annan partiveteran, beslutade Deng att Kinas ekonomi skulle kontrolleras av de revolutionära familjerna eftersom dessa antogs vara lojala mot kommunistpartiet.

Släktingar till "de åtta odödliga" i Kinas ledning fick topposter då de statliga företagen reformerades, och erbjöds att köpa de delar som privatiserades för en spottstyver. Kapital och politisk makt gjorde det sedan enkelt för samma individer att berika sig inom statligt reglerade sektorer som fastigheter, stål och kol. Därmed skapades en politisk aristokrati.

Den 83 år gamla Bao Tong – tidigare rådgivare till den liberala generalsekreteraren Zhao Ziyang som avsattes under demonstrationerna vid Himmelska fridens torg – skrev i juni i år från sin husarrest en artikel för *New York Times* där han menar att Deng i praktiken lanserade tolerans för korruption efter 1989. Då privatiseringen inkorporerades i partiet blev entreprenörer och affärsmän helt beroende av politiker för allt från kontrakt till finansiering och kvalitetskontroller. Tumregeln under denna tid var enligt Bao Tong att ju större politisk makt man hade, desto större möjlighet fanns att berika sig.

En annan av Dengs metoder för att sätta fart på ekonomin var att ersätta vänsterkonservativa kadrer med kunniga experter. Redan vid slutet av 1970-talet uttryckte Deng (med stor personlig risk) att även intellektuella kan vara en del av arbetarklassen, och under sin resa till söder återupprepade han stödet för akademiker som nu i allt större skala tilläts bli partimedlemmar. Individer som jagats i exil efter massakern 1989 fick plötsligt veta att "allt var förlåtet" om de kom tillbaka och hjälpte till att bygga upp Kinas ekonomi med sina kunskaper.

Kommunistpartiets diversifiering slutfördes 2002 då den sextonde partikongressen antog den

avgående presidenten Jiang Zemins teori om "de tre representationerna", som tillät tidigare ideologiska fiender som affärsmän och privata entreprenörer att ansluta sig till partiet. Vidare förlorade flera tjänstemän med röd politisk bakgrund som ifrågasatte detta sina befattningar.

På 25 år hade Kinas kommunistparti därmed gått från att vara en stängd revolution när församling till ett etablissemang för privata affärsidkare, akademiker och andra intellektuella. Dessutom hade dess revolutionära medlemskärna – som en gång kommit till makten genom att lyncha kapitalister och jordägare – själva blivit landets största kapitalister och ägde förutom mark en stor del av de tidigare statliga tillgångarna. Bao Tong beskrev syrligt utvecklingen: "I revolutionens namn tog partiet från individer och gav till det så kallade kollektivet, men i reformernas namn tog man sedan från kollektivet och gav till sina egna medlemmar."

Den rekordsnabba tillväxten i kombination med närmast total brist på transparens utgjorde en optimal miljö för korruptionen att frodas i. Konsekvenserna märktes inte minst då Kinas parlament sammanträdde i mars i år. De tio rikaste individerna i Kinas lagstiftande församling var då enligt Hurun Report tillsammans goda för 184 miljarder dollar, vilket kan jämföras med 1,9 miljarder dollar för motsvarande tio medlemmar i den amerikanska kongressen.

Utvecklingen ledde dessutom till att en rad olika intressegrupper uppstod inom partiet. Liberala grupper ville se såväl snabbare privatiseringar som demokratiska framsteg. Bland själva partieliten uppstod olika fraktioner som de så kallade "prinsarna" – ättlingar till partiets revolutionärer med Xi Jinping i spetsen. I andra änden fanns en gruppering med bakgrund i kommunistpartiets ungdomsavdelning, som liksom förr presidenten Hu Jintao gjort politisk karriär utan röda familjeband. Även löst sammansatta allianser som "Shanghaigänget" och "Shaaxigänget" sades växa fram i bakgrunden för att bevaka sina egna intressen.

Hu Jintao gjorde under sin tio år som generalsekreterare (2002–2012) dock inte särskilt mycket för att bekämpa vare sig korruption eller polarisering. Kompromisser, kohandel och konsensus blev kännetecknen för hans sista tid vid makten. Då Xi Jinping tog över höll de olika intressegrupperna på att slita samman partiet och lamslå ekonomin. Därför lovade Xi tidigt att resolut ge sig på såväl flugor (lägre tjänstemän) som tigrar (mäktiga tjänstemän) för att göra upp med korruptionen.

Den absolut största tigern fälldes med besked då Zhou Yongkang dömdes till livstids fängelse tidigare i år. Han var fram till 2012 chef för Kinas inre säkerhet och kallades för "Kinas mäktigaste man" av *Financial Times* vid slutet av samma år. Zhou hade då närmast oinskränkt makt över domstolar, fängelser, polis och säkerhetsstyrkor. Hans departement förfogade över en budget större än

Överallt letades tecken på den nya ledarens välvilja.

”

Kina framstår
allt oftare som en
fiende för såväl
amerikanska
politiker som
invånare.

Alltid i maktens centrum: president Xi Jinping.

FOTO: FENGLI/GETTY IMAGES

hela militärens. Många trodde Zhou var för mäktig för att falla – särskilt som han tillhörde politbyråns ständiga utskott under Hu Jintao, och ingen medlem av detta kommunistpartiets högsta organ hade åtalats sedan kulturrevolutionens kaos.

Men i juni sågs en vithårig och avsmalnad Zhou Yongkang be om ursäkt inför domstolen för den skada hans brott åsamkat både samhället och kommunistpartiet. Reuters uppskattade att Zhou med familj hade samlat på sig tillgångar värda 750 miljarder kronor – det hjälpte dock föga då hans fru, son och dussintals affärspartner arresterades varav minst en hittills dömts till döden.

En tiger av liknande storlek var generalen Xu Caihou, som i egenskap av vice ordförande i Kinas centrala militärkommission tidigare var landets högsta militära tjänsteman. Men efter att Xi Jinping tog ordförandeposten i samma kommission hämtades den cancersjuka Xu under fjolåret från sängen vid ett militärsjukhus av beväpnad polis, och uteslöts sedan ur partiet för att ha tagit mutor i utbyte mot befordringar. Ett dussin lastbilar ska ha krävts för att föra bort ett ton kontanter, en båt av guld, en guldstaty av Mao Zedong och andra godbitar som hittades i Xus villa i Peking.

Enligt statliga medier förlorade cirka 270 000 tjänstemän sina jobb för korruptionsbrott under fjolåret, varav 71 748 också straffades i domstol. Bland dessa fanns 68 tjänstemän på hög nivå varav 40 ministrar, samt 16 höga officerare inom landets militär. Att jaga tigrar är knappast riskfritt: Xu Caihou hade nära band till Zhou Yongkang, som i sin tur var nära allierad med den fallna toppolitikern Bo Xilai som berikat sig på sin revolutionära faders kontakter. Tillsammans tros de ha utgjort stommen i en allians som var beredd att utmana Xi Jinping om makten.

Men liksom Zhu Rongji på 1990-talet sade att han förberett 100 likkistor – 99 stycken åt korrupta tjänstemän och en till sig själv – så tydliggjorde Xi Jinping tidigt att han i kampen mot korruption inte bryr sig om liv, död eller sitt personliga rykte. Noterbart är dock att rättegången mot Zhou Yongkang hölls bakom stängda dörrar (Xu Caihou dog i cancer före sin dom) just som rättegångarna mot regimkritiker som Gao Yu och Ilham Tohti.

I enighet med ”shuanggui” – fritt översatt ”två lagar” – utreds politiker och tjänstemän nämligen av partiets egen disciplin-kommitté som står helt utanför Kinas övriga rättssystem. Under Xi Jinping har användningen av shuanggui och hemliga rättegångar liksom offentliga erkännanden ökat markant, vilket leder tankarna tillbaka till kulturrevolutionen. Dessutom föder processerna berättigade misstankar om att Xis antikorrupcionskampanj främst handlar om att göra sig av med politiska meningsmotståndare.

Xi motsätter sig nämligen även mediernas och allmänhetens inblandning i sin kampanj. Journalister beordras att inte utreda korruption på egen hand, och mikrobloggare som avslöjat korrupta tjänstemän har ofta själva frihetsberövats. Det tydligaste exemplet på detta torde vara New Citizens Movement, en grupp löst sammansatta aktivister som grundades 2010 och främst förespråkar lika rätt till utbildning för fattiga migrantarbetarens barn samt att landets politiker offentliggör sina tillgångar.

Då Xi Jinping 2012 började tala om det extrema behovet av att bekämpa korruption kände sig advokaten Xu Zhiyong, en av upphovsmännen bakom New Citizens Movement, självsäker nog att >>

utfärda en skrivelse som flera av gruppens medlemmar offentligt stödde. Förändringarna som Xu och hans meningstämde ville se överensstämde inte bara med Kinas konstitution, utan låg även i linje med presidentens retorik om större transparens inom politik och näringsliv.

Gruppens skrivelse väckte dock föga sympati hos presidenten – istället arresterades snart en rad av medlemmarna. Detta sedan dokumentet spridits digitalt och flera protester ägt rum med krav på offentliggörandet av tjänstemännens tillgångar. Våren 2013 arresterades tiotals av dessa demonstranter, och samma sommar jagade säkerhetspolisen även upphovsmännen bakom New Citizens Movement.

Deras öde uppmärksammades särskilt i Amnestys årliga rapport om mänskliga rättigheter, som dokumenterade att flera av medlemmarna ifjol dömdes till mellan två och sex års fängelse i rättegångar bakom stängda dörrar. Xu Zhiyong själv fick fyra och ett halvt års fängelse med den allmängiltiga brottsrubriceringen ”att ha samlat en folkmassa och ha stört den allmänna ordningen”. Då Xu släpps kommer han att för första gången träffa sin fem år gamla dotter som en fri man.

Noterbart är att flera av rörelsens medlemmar varit verksamma under en längre tid, men att de alla fängslats samtidigt först under Xi Jinpings ledning. Den senaste raden med koppling till gruppen är människorättsadvokaten Pu Zhiqiang, som i över ett årtionde representerat såväl migrantarbetare som konstnären Ai Weiwei och ofta segtrat mot mäktiga aktörer i domstolen. Men under fjolåret, just före 25-årsdagen av massakern vid Himmelska fridens torg, fördes Pu bort. Han har suttit frihetsberövd sedan dess och riskerar upp till tio års fängelse i den – förmodat hemliga – rättegång som ska äga rum senare i år.

På årsdagen av arresteringen uppmanade USA:s utrikesdepartement Kina att släppa Pu i enlighet med de internationella konventioner om mänskliga rättigheter som landet förbinder sig till. Dagen efter snäste en taleskvinna för Kinas utrikesdepartement ut ”några individer i USA” har ”för stora hjärtan och för långa armar”, samt att landet borde förbättra sina egna mänskliga rättigheter snarare än att agera global polisman.

Xi Jinping är den första kinesiska ledaren som vuxit upp under kulturrevolutionen. Under hans tonårstid fängslades fadern, skolgången avbröts och Xi skickades till en fattig by i västra Kina för att bo i en fuktig jordgrotta under sju års tid. När han utsågs till president vid parlamentets årliga sammanträde 2013 var förhoppningarna om förändring därför stora. Överallt letades tecken på den nya ledarens välvilja. Då hans invigningstal som president blev några minuter försenat började Xi med att säga ”jag är ledsen att ni fått vänta”. En kinesisk journalistkollega sade då lyriskt till mig att detta var ett förtäckt budskap – vad Xi egentligen bad om ursäkt för var att Kinas folk fått vänta för länge på de liberala politiska reformer som nu äntligen skulle äga rum.

Idag är samma kollega besviken – men ovanstående exempel på journalister och aktivister som råkat i svårigheter står sig ändå slätt mot utvecklingen för Kinas etniska minoriteter. I provinsen Xinjiang där omkring hälften av invånarna tillhör den muslimska minoriteten uigur har oron varit ständigt närvarande sedan de blodiga upplöppna i provinshuvudstaden Urumqi 2009. Men enligt Dilxat Raxit, taleskvinna för World Uyghur Congress baserad i Stockholm, har förföljelsen förvärrats betydligt sedan Xi Jinping kom till makten. De senaste åren har flera kampanjer förts mot skägg och slöjor, vilket myndigheterna utan urskillning förknippar med terrorism.

I områden som Turpan och Aksu tvingas statligt anställda skriva under garantier att inte klä sig enligt muslimsk sed, och klädtillverkare som sålt svarta heltäckande kläder har fått böter. I mars i år fick en man i staden Kashgar sex års fängelse för att ha odlat långt skägg sedan 2010 och inte rakat av det trots befallningar från myndigheterna. Hans fru fick samtidigt två års fängelse för att hon burit burka. I många av Xinjiangs städer tillåts inte personer med skägg eller slöjor att åka buss eller besöka sjukhus. I februari i år infördes ett förbud i Urumqi om att bära slöja på offentliga platser med böter på tusentals kronor som följd.

Vid årets ramadan förbjöds statligt anställda att fasta, och uiguriska elever tvingades äta skollunch som under denna högtid plötsligt blev gratis. Vidare förbjöds uiguriska restaurangägare att stänga under dagtid, och vid såväl företag som universitet fördes protokoll på vilka som hoppade över lunchen. Som en förutsägbar konsekvens har extrem islamism slagit rot i delar av Xinjiang, och en rad våldsamma attacker har under Xi Jinpings styre krävt minst 500 dödsoffer. Allt fler rapporter dyker upp om uigurer som strider för Islamiska staten, vilket tyder på närmare band med extremistgrupper i angränsande Pakistan.

Myndigheternas svar är alltid mera våld och förtryck. Då knivbevärade män dödade minst tre personer under årets ramadan störtade väpnad

Demonstrationer för demokrati: paraplyrevolutionen i Hongkong 2014.

FOTO: THE ASAHI SHIMBUN/GETTY IMAGES

”
Journalister i Iran, Somalia och Sudan åtnjuter nu alla bättre arbetsvillkor än sina kinesiska kolleger.

”

I många av Xinjiangs städer tillåts inte personer med skägg eller slöja att åka buss eller besöka sjukhus.

polis till platsen och sköt ihjäl femton misstänkta gärningsmän. Vid en attack mot en polisstation i Shache i fjol dog 96 personer, varav 59 misstänkta förövare. I staden frihetsberövar grupper av inspektörer kvinnor med slöja som inte tillåts gå hem innan de ändrar klädstil. Situationen ser inte mycket bättre ut i Tibet, där hundratals munkar de senaste åren bränt sig till döds som en hopplös protest mot religiös förföljelse. Upprepade gånger har familjemedlemmar som försökt släcka elden och vårda den brännskadade dömts till långa fängelsestraff för medhjälp.

Utvecklingen under Xi Jinping har avskräckt delar av befolkningen i Hongkong och Taiwan att närma sig Kina. Båda områdena upplevde på mindre än ett år de största protesterna på länge; innan Hongkongs paraplyrevolution lockade ut hundratals tusentals personer på gatan förra hösten hade taiwanesiska demonstranter redan ockuperat landets kongress- och regeringsbyggnad under våren. Det var främst unga som motsatte sig kommunistpartiets ökande inflytande.

Under mina reportageresor har jag mött folk som såväl motsätter sig som stöder ett närmande till Kina. Alla är dock överens om en sak; de två samhällena är mer polariserade än någonsin och relationen till fastlandet är den enskilt största orsaken. I Hongkong röstades ett förslag om valreformer ner under sommaren, och en orolig tid väntar fram tills nästa regeringschef ska väljas 2017. Spänningarna märks överallt – i juni buade stadens fotbollsfans för första gången ut Kinas nationalsång då Hongkong spelade kvalmatch mot Bhutan. På Taiwan kommer regeringspartiet Kuomintang med största sannolikhet att förlora nästa års val mot det mer Kinafientliga Democratic Progressive Party. Den sittande presidenten beskylls för att för att ha sålt ut Taiwan till Kina, och väljarkåren använder utvecklingen i Hongkong som ett skräckexempel.

Om kulturrevolutionen på något vis påverkade Xi Jinping verkar den snarast ha fått honom att tro på Mao Zedongs metoder. Sedan 2012 har han nämligen likt sin förra plågoande centraliserat makten, rensat ut politiska fiender, startat kampanjer mot korruption och dessutom påbörjat en personkult som redan nu är den största sedan Maos dagar. Det spekuleras också om huruvida Xi ämnar behålla makten längre än de tio år som det enligt konstitutionen är möjligt att vara president. Detta skulle kunna ske genom att han sitter kvar som partisekreterare och ordförande av den mäktiga centrala militärkommissionen, eller rent av återinför posten som partiordförande vilken Deng Xiaoping avskaffade 1982 som en symbolisk protest mot Maos enväldiga maktutövande.

För att få en aning om vart Kina är på väg är Xi Jinpings slogan ”den kinesiska drömmen” central. Han myntade denna abstrakta fras i november 2012, och i juni i år gjorde den statliga nyhetsbyrån Xinhua ett försök att närmare beskriva dess innebörd. Drömmen kokas ner till definitionen

”ett blomstrande land, en återupplivad nation och ett lyckligt folk” som redan fått Kina att slå in på en ”renässans av sin forna glans”. För att få landet att blomstra och folket bli lyckligt innefattar Xis dröm två ekonomiska målsättningar: att fördubbla 2010 års BNP per capita samt att skapa ett ”relativt välmående” samhälle till år 2020.

Kina upplever nu dock sin lägsta tillväxt sedan slutet av 1990-talet. För årets andra kvartal rapporterades en ökning av BNP med 7 procent; många analytiker menade att siffran egentligen är lägre än så. Ytterligare oro uppstod i mitten av augusti då Kina plötsligt devalverade sin valuta med 1,9 procent mot dollarn. Centralbanken bedyrade att det var en engångsföreteelse, men devalveringen fortsatte även de kommande två dagarna och utgjorde yuans största rörelse på två årtionden. Syftet var att sparka igång exportsektorn som minskade med 8,3 procent i juli. Investmentbanken JP Morgan varnade genast för riskerna med ett regionalt valutakrig.

Även om Kina med sin stagnerande tillväxt skulle fördubbla BNP till år 2020, vore det ingen garant för regimens ekonomiska trovärdighet. Få länder har högre gini-koefficient (mått för ojämlikhet) än Kina, och även medelklassen blev under sommaren varse hur den kinesiska drömmen står och faller med plötsliga statliga initiativ. Fram till juni i år hade Shanghaibörsen – tack vare myndigheternas uppmuntran – mer än fördubblat sitt värde på bara ett år. Men sedan föll index med nästan en tredjedel på mindre än en månad.

Över 3 000 miljarder kronor i marknadsvärde försvann, och för att hindra ytterligare fall stoppades handeln i tusentals aktier samtidigt som myndigheterna genomförde en rad stödköp och ekonomiska stimulanser. Man ställde också in flera planerade börsintroduktioner och förbjöd större innehavare att alls sälja aktier på ett halvår. Detta innebar tillfällig lättnad, men i augusti tilltog oron och under Kinas egen ”Black Monday”, den 24 augusti, rasade börsen i Shanghai med 8,5 procent vilket var det största tappet sedan 2007 och även innebar en utradering av hela årets uppgång.

Denna gång stod myndigheterna handfällna och även inhemska analytiker varnade för att marknaden gått in i ett nytt kritiskt skede utan lösning i sikte. Myndigheternas regleringar har inte bara varit verkningslösa, utan också låst kapital för otaliga inhemska sparare och skrämt iväg utländska fondförvaltare. Jämförelser har gjorts mellan Kinas marknad och låten ”Hotel California” av The Eagles: ”You can check out any time you like, but you can never leave.”

Den kinesiska drömmens delmål om att återuppliva nationen är ännu mindre konkret. Enligt Xinhua gäller det här att ”bygga ett modernt socialistland som är blomstrande, starkt, demokratiskt, kulturellt framstående och harmoniskt till mitten av detta århundrade”. Nyhetsbyrån erbjuder dock ingen förklaring till vad som sker med etniska minoriteter, demokratiförespråkare, journalister, människorättsadvokater, bloggare eller mindre länder i Syd kinesiska havet som inte delar Xi Jinpings världsbild. ✨

Av Mauricio Rojas

Demokrati på reträtt

Förhoppningarna om ökad demokrati och frihet har förbytts i pessimism. Frågan är om vi ser ett övergående problem eller trendsifte.

2

Demokratis framtid såg lovande ut i början av 2000-talet. Vid 1970-talets mitt kunde bara runt 45 stater betraktas som demokratier och av de 158 länder som Freedom House studerade 1975 klassades enbart en fjärdedel som "fria länder". Trettio år senare var läget helt förändrat. År 2006 räknades 123 länder som

"valdemokratier" enligt Freedom Houses terminologi och de fria länderna hade gått upp från 40 till 90. Samuel Huntington talade redan 1991 om "demokratiseringens tredje våg" och det fanns fog för en demokratisk optimism även om några röster, som Fareed Zakarias, tidigt varnade för de auktoritära tendenserna som präglade flera av de nya demokratierna.

Ett av de mest karakteristiska uttrycken för denna optimism var Francis Fukuyamas omtalade

Mauricio Rojas är författare och docent i ekonomisk historia.

Ungerskt stängsel mot Serbien för att stoppa migranter.

FOTO: TT

esså om historiens slut från sommaren 1989 där han, inspirerad av Hegel, påstod att det inte längre fanns intellektuellt livskraftiga alternativ till den västerländska samhällsmodellen och att den liberala demokratin kunde betraktas som slutpunkten i mänsklighetens politiska utveckling.

Optimismen började dock att avta för ett tiotal år sedan. En ”demokratisk recession” eller rent av tillbakagång kunnat konstateras på global nivå. Freedom House slår fast följande i sin rapport för 2015: ”För nionde året i rad visar *Freedom in the World* [...] en allmän försämring. För att säga sanningen, acceptansen av demokratin som förhärskande form av styrelseskick i världen befinner sig under ett allvarigare hot än någonsin tidigare under de senaste 25 åren.”

En viss pessimism om demokratin utsikter har därför spritt sig och den nya stämningen åter speglades väl i rubriken till *Journal of Democracy*s jubileumsnummer i januari 2015: ”Is Democracy in Decline?” Än mer oroväckande är huvudtemat för tidskriftens senaste nummer (april 2015): ”The Authoritarian Resurgence”.

Mot Fukuyamas föreställning om västdemokratin som historiens idémässiga slutpunkt reser sig idag ett livfullt försvar av auktoritära alternativ, där främst den kinesiska meritokratiska modellen framställs som överlägsen den västerländska demokratin. Zhang Weiwei, professor i Fudanuniversitetet, är en av de mest kända företrädarna för denna övertygelse. Hans bok *The China Wave. Rise of a Civilizational State* (2012) har varit en storsäljare i Kina och i en artikel från 2013 med den talande titeln ”China and the End of the End of History” påstår Zhang att, i motsats till vad Fukuyama trodde, ”det kan visa sig att det västerländska demokratiska systemet enbart var ett tillfälligt fenomen i mänsklighetens långa historia”.

Viktor Orban, Ungerns statsminister, gav uttryck för samma ståndpunkt sommaren 2014 i ett tal som skakade Europeiska unionen, där han hävdade västdemokratiernas underlägsenhet gentemot auktoritära stater som Kina och Ryssland, och öppet pläderade för inrättandet av en ”illiberal stat” i Ungern.

Det är framförallt tre företeelser som ligger till grund för den nya pessimismen: de utvecklade demokratiernas ansträngda läge, de starka illiberala tendenserna hos flera nya demokratier, och den tilltagande styrkan samt växande självförtroende som en rad inflytelserika auktoritära regimer uppvisar.

Stanfordprofessor Larry Diamond skrev följande i januarinumret av *Journal of Democracy*: ”Det mest bekymmersamma inslaget i den demokratiska recessionen har varit demokratin avtagande effektivitet, kraft och självförtroende i västvärlden, Förenta staterna inbegripna.” Detta oroväckande tillstånd finner ett tillspetsat uttryck i ett krisdrabbat Västeuropa, där stagnationstendenserna är påfallande och de institutioner och partier som under de senaste decennierna har burit upp det demokratiska systemet befinner sig i ett mycket ansträngt läge. Men som Diamond påpekade, också i USA är situationen allt annat än

betryggande, inte minst vad gäller det politiska systemet, där de klassiska *checks and balances* har omvandlats till vad Fukuyama har kallat en dysfunktionell ”*vetocracy*” (*Political Order and Political Decay*, 2014).

Dessa problem och den demoralisering som märks i demokratin föregångsländer är givetvis av avgörande betydelse för att kunna förklara demokratin dalande attraktionskraft på global nivå. De som lever i demokratier verkar inte alls vara nöjda och demokratin motståndare utnyttjar gärna de demokratiska ländernas besvärliga tillstånd som avskräckande exempel på de vanskligheter som ett sådant system leder till.

En hel del i den auktoritära demokratikritiken – dock inte dess illiberala slutsatser – sammanfaller med en liberal argumentationslinje, som sedan länge har pekat på demokratin inneboende tendens att omvandlas till en dysfunktionell arena för en allt hårdare intresse- och fördelningskamp, där allehanda förmåner och rättigheter lovas ut och staten växer utan gränser. På det viset föder demokratin den moderna Leviatan, som kväver samhällets kreativitet med sina regleringar, byråkrati och skatter utan att någonsin kunna tillfredsställa medborgarnas alltmer omättligen förväntningar och krav. Mycket vill ha mer och demokratin oförmåga att begränsa sina egna ambitioner blir till dess akilleshäla.

I *The Fourth Revolution* (2014) sammanfattar redaktörerna på *The Economist*, John Micklethwait och Adrian Wooldridge, denna utveckling på följande sätt: ”På gott och ont har demokratin och elephantiasis gått hand i hand. Våra politiker har gett sig in i leken att ge oss vad vi vill [...] och ändå är vi inte nöjda. Efter att ha överbelastat staten med sina krav, är väljarna rasande eftersom den fungerar så dåligt.” Deras slutsats är inte bara att vårt politiska system fungerar allt sämre, utan också att ”Västerlandet har förlorat tilliten till det sätt det regeras”.

En viktig ingrediens i de utvecklade demokratiernas bekymmersamma läge är medborgarnas, särskilt de ungas, tilltagande misstro mot den representativa demokratin former och institutioner. De strukturer som under industrialismens glansdagar kanaliserade medborgarnas politiska engagemang har förlorat sin tidigare vitalitet. En ny typ av medborgare, mycket mer krävande, otålig och beredd att ta saken i egna händer, har ersatt den ”lydige medborgaren” som en gång litade på partiväsendet och den representativa demokratin mekanismer.

I *The Civic Culture Transformed* (2014) talar demokratiforskarna Russell J Dalton och Christian Welzel om övergången från ”*allegiant*” till ”*assertive citizens*” utifrån det mycket omfattande empiriska materialet som under åren samlats in med hjälp av World Values Survey. I samma bok, beskriver professor Hans-Dieter Klingemann denna nya typ av medborgare som ”*dissatisfied democrats*”, som tror på demokratin som abstrakt ideal men är alltmer missnöjd med dess praktiska tillämpning. Det skapar grogrunden för både en nymod utomparlamentarism och >>

Francis Fukuyama. Demokratioptimisten som verkar ha fått fel. FOTO: MARTIN ENGEMANN/GETTY IMAGES

framväxten av en aggressiv vänster- och högerpopulism, som beskriver den existerande demokratin som ett korrupt system och riktar sitt angrepp mot hela det politiska etablissemanget. Detta är vad vi på sistone har sett blomma upp i Västeuropa men också i många utvecklingsländer med en starkt destabiliserande inverkan på de demokratiska systemen.

Demokratiens problematiska läge i de väl-etablerade demokratierna har sammanfallit med en utveckling i flera relativt nya demokratier i riktning mot allt mindre liberala styrelseformer. Bland dessa kan så viktiga länder som Turkiet, Kenya, Venezuela, Bangladesh och även en av EU:s medlemsstater, Ungern, räknas. Andra, som Thailand och Egypten, har helt enkelt omvandlats till regelrätta diktaturer. På detta vis kollapsade det som kallades "övergångsparadigmet" (*"the transition paradigm"*), det vill säga den optimistiska föreställningen om att de nya demokratierna skulle vara på väg att så småningom bli liberala demokratier av västerländskt snitt. Spiken i kistan för denna typ av illusioner var den arabiska våren, som snabbt tolkades i termer av övergångsprocesser mot fullfjädrade demokratier för att lika snabbt visa att den motsatta rörelseriktningen var mycket mer sannolik.

Denna utveckling har väckt en hel del principiella frågor om den liberala demokratiens förutsättningar. Det handlar inte på något sätt om nya frågor, men har aktualiserats av den auktoritära färdriktningen som flera nyetablerade demokratier har tagit. Från Aristoteles till Montesquieu och Tocqueville hade man pekat på att demokratin inte kunde fungera i avsaknad av gynnsamma ekonomiska, sociala och inte minst kulturella och moraliska villkor. I sin välkända bok *A Preface to Democratic Theory* från 1956 skriver Robert A Dahl att "utan vissa sociala förutsättningar kan inte ett konstitutionellt system lägga grunden till en icke-tyrannisk republik". År 1959 lade Seymour Martin Lipset fram sin banbrytande empiriska studie om demokratiens faktiska förutsättningar och drog slutsatsen att det fanns ett starkt samband

mellan ett lands välstånd och demokratiens möjligheter att konsolidera sig. Detta samband har sedan bekräftats gång på gång och de flesta torde idag kunna hålla med om vad Fareed Zakaria skrev i *The Future of Freedom* (2003): "Det är klart att vissa fattiga länder har blivit demokratier. Men när länder med låga utvecklingsnivåer blir demokratiska, dör oftast deras demokratier." Det mest slående undantaget är givetvis Indien, men regeln tenderar att följa Zakarias dystra konstaterande och demokratin oftast dör eller omvandlas till en kuliss när den ekonomiska och sociala utvecklingen inte har nått en viss nivå.

Detta gäller också för länder där välståndökningen beror på tillgången till en mycket värdefull naturresurs som olja, som inte främjar en verklig socioekonomisk och kulturell modernisering och inte heller framväxten av en självständig medelklass. Sådana länder brukar drabbas av den välkända "naturresursernas förbannelse" och rikedom tenderar att förstärka eliternas makt och de band av beroende och klientelism som är karakteristiska för förmoderna samhällen.

Utöver de socioekonomiska villkoren som kan förklara de nya demokratiernas bräcklighet och illiberala drag finns det en hel rad institutionella och kulturella förutsättningar vars frånvaro också kan hjälpa oss att förstå en sådan utveckling. I sin berömda analys av den amerikanska demokratin påpekade Tocqueville att "ett folks moraliska och intellektuella tillstånd" var långt viktigare för demokratin än lagarna. Han menade att detta var huvudbudskapet i sitt verk: Nordamerikanerna blev inte demokratiska på grund av en förträfflig författning utan på grund av deras demokratiska sinne och kultur, som i sin tur var resultatet av en lång historia av frihetsbejakande institutioner men också av den grundläggande jämlikheten som härrörde från livsvillkoren i de brittiska nybyggarkolonierna.

Förekomsten av en kultur och institutioner som försvarar den individuella friheten och sätter gränser för maktutövningen – också den demokratiska – blev hörnstenen i många klassiska liberala analyser av demokratin och dess utmaningar, som väl kan illustreras med hjälp av F A Hayeks insiktsfulla verk. Och det blev denna insikt som Fareed Zakaria gjorde till nyckelargument i sin essä "The Rise of Illiberal Democracy" publicerad 1997 i *Foreign Affairs*. Han menar att det är just dessa institutioner – som han kallar "konstitutionell liberalism" och innefattar de individuella fri- och rättigheterna samt rättsstaten och olika maktbegränsande mekanismer – som gör demokratin liberal och att demokratin i dess frånvaro tenderar att glida i auktoritär riktning. Hans egen sammanfattning lyder så här: "Den konstitutionella liberalismen har lett till demokratin, men demokratin verkar inte frambringa en konstitutionell liberalism."

Det ger upphov till en rad frågor om möjligheten att i efterhand skapa en demokratisk kultur genom politiska ingrepp och på det viset kunna ge nya demokratier utan dyliga traditioner en stabil grund. Diskussionen om detta är ganska omfattande och har också gällt Robert Putnams ansats

”

Mycket vill ha mer och demokratiens oförmåga att begränsa sina egna ambitioner blir till dess akilleshäla.

Syriza: Gatans parlament?
FOTO: MICHAEL KAPPELER/IBL

om det ”sociala kapitalets” och tillitens avgörande betydelse för demokratins livaktighet. Kan det skapas genom politiska interventioner eller är det bara givet av historiens sociokulturella arv? I Sverige har professor Bo Rothstein förfäktat den mer optimistiska idén om att kausalitetens pil mycket väl kan gå från politiken och nuet till samhällslivet och kulturen. Det är en högst intressant debatt men förringar inte styrkan i Tocqueville–Zakarias argument som förklaring till den illiberala demokratins framväxt.

Under lång tid betraktades utvecklingen i diktaturländer som Kina med stor tillförsikt utifrån en föreställning om att de ekonomiska framgångarna och det växande välståndet med nödvändighet skulle leda, förr eller senare, till en demokratiseringsprocess. På det viset skulle dessa länder följa Västerlandets historiska sekvens: först kapitalism och utveckling, sedan demokrati.

Tilltron till en sådan optimistisk determinism är idag starkt försvagad av både demokratins tilltagande problem i dess förebildsländer och den växande tillförsikten i auktoritära regimer. Utmaningen kommer framför allt från Kina och ett slags ”asiatiskt alternativ”, inspirerat ursprungligen av Lee Kuan Yew Singapore, som var den samhällsmodell som Deng Xiaoping 1992 lanserade som förebild för de kinesiska reformsträvandena. Det handlade om ett extremt framgångsrikt land baserat på en meritokratisk auktoritarism som lätt kunde kombineras med både kommunistpartiets maktmonopol och urgamla kinesiska traditioner kring det berömda kejserliga examinationssystemet.

Fudanprofessor Zhang Weiwei skrev 2012 en artikel i *New York Times* (”Meritocracy versus Democracy”) där han jämförde det kinesiska politiska systemet med det amerikanska. Enligt honom handlar det om ”en tävlan mellan två politiska modeller, en baserad på meritokratiskt ledarskap och den andre på folkets val. Och den kinesiska modellen kan vinna.” Och han påstår vidare ”att Kinas kommunistiska parti är en av världens mest meritokratiska institutioner”. Det som enligt Zhang kommer att avgöra denna tävlan är inte graden av politisk frihet och demokrati utan det politiska systemets förmåga att leverera ”vad folket vill”: en kompetent regering som garanterar stabilitet, hög ekonomisk tillväxt och ett snabbt tilltagande välstånd.

Cambridgeprofessor Stefan Halper har i *The Beijing Consensus* (2010) kallat denna kinesiska modell för ”marknadsauktorarism” eller ”illiberal kapitalism” och den erbjuder en alternativ moderniseringsmodell, som med stor kraft håller på att utmana den liberal-demokratiska moderniseringen av västerländskt snitt. Enligt Halper lär denna auktoritära modernisering ut hur man kan ”få det bästa av såväl marknadskapitalismen som enpartiregimen”, vilket på det viset ”omkullkastar illusionen om att kapitalismen leder till demokrati”.

Här kan vi inte gå in i detaljer och inte heller diskutera den verklighet som ligger bakom dessa starkt idealiserade modeller. Det råder inget tvivel om att Kinas framtida utmaningar inte på något sätt är enklare än demokratiernas, men det viktiga i detta sammanhang är uppkomsten av ett sammanhängande alternativ till den västliga demokratin, som borde te sig mycket attraktivt för odemokratiskt sinnade rörelser och ledare.

Efter denna genomgång kan det vara befogat att ställa sig frågan: Står vi inför övergående problem eller handlar det om ett djupare trendskifte efter tre decennier av demokratiska landvinningar? I så fall skulle vi stå inför vad Samuel Huntington kallade *a third reverse wave* i *The Third Wave* från 1991. Enligt Huntington, inträffade något liknande efter både den första (1820- till 1920-talet) och den andra demokratiseringsvågen (1943–1962).

Denna periodiserings riktighet har diskuterats en hel del, men bortsett från detta är det intressant att notera att det är lätt att i dagens situation känna igen flera av de faktorer som Huntington listar som förklaringar till tidigare demokratiska bakslag: allvarliga ekonomiska problem samt politisk polarisering och instabilitet i de existerande demokratierna, bristande tillit till det demokratiska systemet och dess institutioner, aggressiva antidemokratiska krafter och stater med växande resurser och självförtroende samt allvarliga globala konfliktsituationer och terrorhot.

Detta betyder inte att vi skulle kunna påstå att en omfattande global backlash för demokratin skulle vara på gång, men vi kan inte heller utesluta den risken. Det borde räcka för att låta alarmklockorna ringa och ta Ronald Reagans varningsord på fullaste allvar: ”*Freedom is never more than one generation away from extinction.*” ❁

Undervisningen i lärarutbildningen vid Linköpings universitet präglas av ideologisk propaganda. Betyg sätts godtyckligt och kritiska studenter är rättslösa.

Vad lärare får lära

Emil Skagerlid

Applitera några av dessa frågor på *Populärmusik från Vittula* och utför en analys ur ett postkolonialt perspektiv. Tänk på att strukturera din analys på ett lämpligt sätt och att förankra din tolkning i konkreta exempel ur Niemis roman samt ur kurslitteraturen. Diskutera även kortfattat teoriernas giltighet och eventuella begränsning i ett svenskt sammanhang.”

Stycket är en uppgift från den hemtentamen som den 12 februari delades ut till lärarstudenter vid Linköpings universitet. Kursen heter ”Delkurs 1: teorier, metoder och tolkning” och hölls för blivande svensklärare på högstadiet och gymnasiet. Jag var en av studenterna som gick kursen.

Den utomstående frågar sig nog hur det kommer sig att en universitetskurs examineras på detta sätt. Varför kräver lärarprogrammet att studenter ska koppla ihop europeiskt kolonialstyre med Mikael Niemis uppväxtskildring? För oss som gått kursen var inte uppgiften förvånande då kursansvarig Ann-Sofie Persson hållit i en kurs som jag bäst kan beskriva som en identitetspolitisk manifestation. Persson har själv sagt att hennes syfte med kursen var att förbereda blivande lärare för en skola där elever söker sin identitet och att svenskämnet ska vara en del i det genom att ta upp genus, etnicitet och klassperspektiv.

Under kursen höll Persson en föreläsning med rubriken ”Texten och samhället”, den beskrev litteratursociologi och marxistisk litteraturteori. En annan av hennes föreläsningar hade rubriken ”Texten och genus” och tog upp feministisk litteraturkritik. På hennes föreläsning ”Texten och etnicitet” fick vi en redogörelse för

de mentala och fysiska sår som europeiska kolonialtid skapat i övriga världen. Perssons utgångspunkt var *Litteraturteori* av Paul Tenngart. I sin bok slår litteraturvetare Tenngart bland annat fast: ”500 år av kolonisation har naturligtvis också skapat djupt rotade handelsförbindelser mellan tidigare kolonisatörer och tidigare kolonier, förbindelser som från början utarbetades på den mäktiga partens villkor. Detta faktum är förstas en av de allra viktigaste dimensionerna i dagens globaliserade ekonomi.” För Persson var det inget problem att vare sig hon eller Paul Tenngart är historiker eller nationalekonom. Hon ursäktade det hela under föreläsningen med att det inte handlade om politik och att hon bara tog upp fakta.

UNDER KURSEN VARVADES föreläsningarna med boksamtal. *Madame Bovary*, *Fru Marianne* och *Mor gifter sig* avhandlades i tur och ordning vid rundabordsamtal i propagandastil. Ett genomgående tema under de tre samtalen var förtrycket de kvinnliga huvudkaraktärerna utsattes för av samhällets normer i allmänhet och av äktenskapen i synnerhet.

Efter de tre feministiska klassikerna fick vi läsa *Populärmusik från Vittula*. Boksamtalen låg i anslutning till föreläsningen ”Texten och etnicitet” och samtalet kom att handla om kopplingar mellan Mikael Niemis uppväxt i Tornedalen och kolonialtidens slaveri. Flera av mina studiekamrater såg uppenbara likheter mellan bokens öppningsscen där asfaltmaskiner rullar in i Pajala och beskrivningarna av europeiska skepp som angör karibiska öar.

Till kursens sista seminarium skulle vi läsa tre kortare texter. Amy Carters feministiska version av Rödluvan, ”The Company

”

Hon nöjde sig inte med att visa oss rätt värderingar utan ville också peka finger åt dem med andra åsikter.

Isabelle Huppert i filmatisering av *Madame Bovary*.

of Wolves". Göran Palms dikt "Mannen har ordet", en dikt som beskriver hur män och kvinnor uppfattas olika och inleds: "Du är övergiven, jag är ensam. Du är mammabunden, jag är vuxen. Du är svag, jag är känslig." Den tredje texten var något förvånande Ulf Lundells dikt "Hår". I dikten beskriver Lundell hur han sitter på en buss och låter sig hänföras av kvinnliga medpassagerares hår. Dikten inleds med raderna: "På bussen ser jag allt hår Hur gör kvinnor för att få sina hår så vackra?"

Under seminariet blev det för mig uppenbart att Perssons valt texterna för att visa goda och dåliga exempel. Hon nöjde sig inte med att visa oss rätt värderingar utan ville också peka finger åt dem med andra åsikter. Efter en inledande hyllning av Carters och Palms "progressiva" och

"framsynta" texter kom seminariet att handla om Ulf Lundells "vita manliga blick" som "förminskade" de kvinnor han betraktade på bussen. Samtalet utvecklades till rena mobbningen där stora delar av de studerande enades om att Lundell var en symbol för allt från mansnormer till vithetsideal. Diskussionen var ivrigt påhejad av Persson som själv deltog i samtalet och förklarade naturen hos en vit medelålders "kulturman" som Lundell. Själv upplevde jag situationen som så olustig att jag var tvungen att gå från seminariet i förtid.

UNDER SEMINARIET fick vi ut hemtentamen. Den bestod av tre uppgifter. I den första uppgiften skulle vi: "Redogör utifrån kurslitteraturen för postkolonialismen som fenomen. [...] Ge konkreta exempel

på vilka frågor som kan ställas till en litterär text utifrån ett postkolonialt perspektiv." Den andra frågan citerade jag ovan. I den tredje uppgiften skulle man göra en lektionsplanering: "Presentera ett konkret förslag på hur du skulle kunna arbeta med *Fru Marianne* och *Madame Bovary* utifrån begreppet intertextualitet och ur ett genusperspektiv tillsammans med elever inom svenskämnet."

Av 33 inlämnade tentor godkände Persson alla utom 4. Jag fick 15 av 30 poäng, vilket tydligen är underkänt. Jag skriver "tydligt" eftersom kurshandledningen överhuvudtaget inte nämner någon poängsättning. Det finns ingen beskrivning av vad som ger poäng och inte heller någon information om hur många poäng som krävs för betygen Godkänt och Väl Godkänt.

På min tenta har Persson skrivit en motivering till den låga poängen. Där påpekar hon bland annat att min kritik av postkolonial teoribildningen varit för omfattande och att jag inte skulle ha påtalat att kurslitteraturen innehöll litteraturvetaren Paul Tenngarts egna utsagor om den globala ekonomins tillstånd. Vidare tycker Persson att referenser till läroplaner skulle ha givit mitt resonemang stadga. Problemet är bara att några referenser till läroplaner inte efterfrågas i uppgiften men ändå blir det tydligen en del av examinationen.

Mitt betyg är egentligen ointressant. Jag nämner det som ett exempel på den rättslöshet som finns i betygsättning på lärarutbildningen. Den student som framför kritik under en kurs är utlämnad till lärarens godtycke och ideologi – istället för kunskapsrelaterad rättning och utan möjlighet att överklaga.

Som kritisk student kan man heller inte vänta sig något stöd från "Läroprogrammet". För lärarna har fria händer att lägga upp kursen efter egen agenda och programmet nöjer sig med att beskriva kursinnehållet så här: "Delkurs 1 orienterar i några centrala litteraturvetenskapliga teorier och metoder som tillämpas i analys och tolkning av litterära exempel."

ATT KURSIINNEHÅLLET INTE är preciserat har ansvarig för svenskämnet på Linköpings universitet förklarat för mig beror på att man inte vill att styrdokument ska begränsa lärarnas kursupplägg. Det ska helt enkelt stå lärarna fritt att välja vilka teorier som ska läras ut. Därmed ligger fältet öppet för den lärare som vill förvandla sin kurs till en identitetspolitisk manifestation.

"Delkurs 1" omfattar 25 procent av den renodlade litteraturredelen inom min svensk lärarutbildning. "Delkurs 2" skilde sig inte i inriktning från "Delkurs 1".

Emil Skagerlid är studerande vid Linköpings universitet.

TEMA

KRIG I VÅR TID

Kriget har varit mänsklighetens följeslagare sedan urminnes tider. Så också i det 21:a århundradet. Där många trodde att lugnet tagit över gör sig aggressiviteten åter påmind. Terrorismen rekryterar mitt i välfärdsstaten. Den modernaste tekniken används för att främja de mest ålderdomliga och brutala ambitioner man kan tänka sig. Och krigsspelen fortsätter att locka.

FOTO: ALI MOHAMMED/AA/TT

Om kriget kommer

Ett ryskt angrepp mot de nordiska länderna och Baltikum har blivit mer tänkbart. Nu gäller det att förbereda sig – i tid.

Av Charly Salonijs-Pasternak

A tt fundera kring ”krig i vår tid” i vår del av världen är inte längre något som begränsas till historiker eller militärplanerare. Politiker och medborgare i länderna kring Östersjön har blivit tvungna att acceptera att vi måste förbereda oss på en ovälkommen gäst: krig i vår tid. I Finland ökade på bara ett år – från 2013 till 2014 – de som tror att det är sannolikt eller mycket sannolikt att landet kommer att hotas militärt under det närmaste årtiondet från 7 procent till 21 procent.

Om kriget kommer, hur kommer det då att te sig och är vi förberedda? Ett sätt att ta reda på detta är genom scenarier. De kan vara konkreta eller abstrakta. Båda gör det möjligt för oss att få en bättre uppfattning om hur ”intellektuell krigsföring”, ”snabb dominans” (”shock and awe”) eller det högaktuella begreppet ”hybridkrigföring” kan komma att se ut.

Först måste jag förklara att det i Finland finns en mycket klar uppdelning om hur man ser på krig. På det hela taget betraktar det politiska etablissemangen krig som någonting *distinkt och sällsynt*. Även om detta inte är en tydlig uppdelning fred/krig har man en klar känsla att, för att felcitera domare Potter Stewart, man ”vet vad krig är när man ser det” – vilket är bra, eftersom det till syvende og sist är dess beslut (att mobilisera eller reagera på militär aggression) som vi är beroende av. Verkligheten är dock en helt annan, vilket blev tydligt år 2009 då jag i en ledare i *Helsingin Sanomat* hävdade att Finland deltog i ett krig i Afghanistan. Bara ett par timmar efter publiceringen hade både försvarsministern och utrikesministern fördömt denna tanke på tv. Försvarsministern sa att det inte fanns någon faktisk grund för uttalandet; utrikesministern gick ännu längre och påstod att det var oansvarigt att ens hävda någonting sådant. Några läsare har kanske, genom sina personliga

erfarenheter, en helt annan syn på huruvida det pågick ett krig i Afghanistan 2009.

Som tur är ser en stor del av militären krig som någonting normalt, ett nästan ständigt pågående kännetecken för vår tid. Informationsoperationer, i form av välplacerade artiklar, intervjuer och uttalanden; avsiktliga kränkningar av gränser i luften och möjligen även under vattnet samt fastighetsköp av ryska aktörer i närheten av i stort sett samtliga betydande finska militärbaser är visserligen inte någonting lika uppenbart som ryska stridsvagnar som rullar över gränsen i östra Ukraina, men inte heller är det tecken på normala fredliga grannförhållanden.

D enna syn på krigets förekomst och oklara natur rimmar väl med det sätt att se på konflikter som har blivit uttrycket på modet – ”hybridkrig” eller ”icke-linjärt krig”. Utan att gå in på en lång diskussion om dess ursprung och hur detta synsätt utvecklats under de senaste åren identifierar en ny rapport av Andras Racs på det finska Utrikespolitiska institutet fem förutsättningar för att den sortens hybridkrigföring som Ryssland har använt sig av i Ukraina skall bli framgångsrik. För det första måste Ryssland vara militärt starkare än landet som anfalls (ett konventionellt anfall måste finnas med som avskräckning). För det andra måste det råda ett varaktigt regionalt missnöje med de centrala myndigheterna. För det tredje måste där finnas en stor rysktalande minoritet som gör det möjligt att hävda att det är legitimt (att agera). För det fjärde måste det råda medial överlägsenhet i form av en stark media närvaro både i mållandet och internationellt. För det femte kräver logistiken antingen en legitim närvaro av ryska styrkor i närheten (marinbasen i Sevastopol på Krim) eller att området ligger intill Ryssland och att gränskontrollen är undermålig (östra Ukraina).

»

KRIG I VÅR TID

Tyskt förband övar på Gotland i operation "Northern Coasts".

FOTO: ANTON THORSTENSSON/FÖRSVARSMAKTEN

Om man tittar närmare på dessa fem förutsättningar är det relativt lätt att hävda att Finland står väl rustat mot försök att använda hybridkrigföring i de former vi har sett. Skälen man kan anföra för varför Finland strukturellt sett ligger bra till att motstå hybridkrigföring bygger på fyra ben. För det första finns det en grundläggande styrka i samhället som bygger på demokrati, rättsstaten, allmän utbildning samt läs- och skrivkunnighet, relativ socioekonomisk jämställdhet och yttrandefrihet samt fria medier. Den amerikanska tankesmedjan Fund for Peace har ett index (med över hundra samhällseliga, politiska och ekonomiska indikatorer) över hur hållbara länder är och man rankade Finland som den mest hållbara och minst bräckliga staten år 2011, 2012, 2013, 2014 och återigen 2015.

För det andra finns det ett brett säkerhetskoncept, där Finlands försvarskapacitet bara utgör en av sju avgörande samhällsfunktioner som myndigheterna har identifierat i löpande samhällseliga säkerhetsanalyser. För det tredje har Finland byggt upp ett tätt nätverk inom säkerhetssamarbetet, där man försöker garantera att oavsett vilken sorts säkerhetsmässig utmaning som samhället än står inför så kan man hitta lämpliga och pålitliga samarbetspartner – dessa kan utgöras av andra stater, den privata sektorn eller andra funktioner. För det fjärde har Finland, som nämnts ovan, behållit och fortsätter att modernisera ett fungerande nationellt försvarssystem.

Den sortens hybridkrigföring vi har sett kanske inte kommer att vara särskilt framgångsrik, men det vi kommer att få se är olika versioner av detta, varje ny upprepning och varje nytt fall kräver en blandning av olika proportioner av ingredienserna. Just nu krävs två andra abstrakta sätt att närma sig krigföring som verkar mest relevanta – ”intellektuell krigföring” respektive ”snabb dominans” – viss djupare eftertanke ur finskt och nordiskt perspektiv. Intellektuell krigföring är en förlängning av den ryska påverkansmetoden ”reflexiv kontroll” som inbegriper cyber-, informations-, diplomatiska, politiska och icke-militära fysiska angrepp, något som hela tiden riktas av Ryssland mot Finland, fast ibland befinner sig Finland faktiskt bara i eldlinjen och utgör inte huvudmålet. I vilket fall som helst är detta någonting verkligt, det får följderna och är kostnadseffektivt. ”Snabb dominans” går jag in på efter beskrivningarna av de två konkreta scenarier som fungerar som möjliga exempel på hur ett krig i vår tid i vår del av världen kan komma att te sig.

De två exempel som presenteras nedan bygger på tre scenarier som jag skrev tillsammans med två kolleger, James Mashiri och Michael Moberg. De publicerades i den finska veckotidningen *Suomen kuvalehti* i februari 2015. Båda dessa scenarier befinner sig någonstans mellan det väntade, såsom kränkningar av lufterum, och det spekulativa, som det tredje världskriget. Jag har valt två – ett som berör Gotland och ett som berör Finland.

Gotland har förekommit flitigt i den svenska debatten om säkerhets- och försvarspolitik. Scenariot inleds med ett alltmer spånt säkerhetsläge i Östersjön, och förutser en operation som inleds med att ledningen för hemvärnet elimineras, utplacerade fordon/stridsvagnar förstörs och ett Jas Gripen som skickats in över Gotland på spaningsuppdrag skjuts ner, allt till synes av Folkrepubliken Gotlands nybildade försvarsstyrkor. Detta följs av ett antal terroristattentat som skapar oreda i samhället på fastlandet och dagen därpå landstiger ryska luftlandsättnings- och amfibieförband på Gotland.

De svenska försöken att hejda landstigningarna är bara delvis framgångsrika, eftersom den svenska försvarsmakten är alltför inriktad på internationella krishanteringsuppdrag. Snart gör luftförsvarssystemen S-400 och Pantsir S-1 det farligt att flyga över delar av Östersjön. I detta läge måste de finska politikerna överväga huruvida man skall låta Sverige använda finska resurser och förmågor för att genskjuta ytterligare ryska militära förband.

Syftet med scenariot var att belysa de omedelbara militära och politiska anspråk en sådan upptrappning skulle ställa på det finska politiska beslutsfattandet. När det publicerades gick den huvudsakliga kritiken ut på att ”det inte skulle finnas någon anledning för Ryssland att göra detta” eller att ”man inte skulle kunna hålla Gotland på längre sikt/för gott”. Medan det senare är sant bestred vi (författarna) den förra kritiken. Att det finns en anledning att göra något förutsätter att en möjlig fiendes mål, syften och logik liknar ens egna – ett perfekt spegelbildsfall. Är detta scenario troligt? Nej, det var inte avsett som en förutsägelse av framtiden. Är det tänkbart? Ja, och det bygger på mycket tänkande kring ämnet. Är det mer troligt idag än för fem år sedan? Absolut.

Det andra scenariot vi utarbetade hade med Åland att göra, en demilitariserad ögrupp som har stort självstyre men tillhör Finland. Den ursprungliga demilitariseringen var ett resultat av Krimkriget på 1850-talet. Dess status fastställdes av Nationerna förbund år 1921 och samtidigt slöt man ett avtal som gjorde öarna neutrala. Sovjetunionen och dess efterträdare Ryssland har dock aldrig gått med på neutrala områden (under krig).

Detta scenario börjar med allt större hot mot och rena angrepp på rysk infrastruktur inom energiområdet i Finska viken. Ryssland tillkännager till slut att man är tvungen att skapa bättre kontroll över havsregionerna eftersom aktörer som stöds av väst försöker strypa landets export av energi. Möjliga iakttagelser av minor ger Ryssland en ursäkt att förflytta fartyg nära inpå den finska gränsen; Ryssland begär dessutom att finska minröjningsfartyg skall stanna i hamn. Den finska regeringen är inte beredd att anta beredskapslagar, av rädsla för att förvärra läget – ett beslut som försenar och slutligen kommer att omindetgöra lämpliga försvarsåtgärder som i rätten tid tas av den finska militären. Till slut hävdar Ryssland att hoten man ser antagligen inte kommer att vara kortsiktiga och det finska politiska ledarskapet får ett ultimatum vad gäller behovet att etablera en gemensam marinbas.

Detta scenario fick också kritik, huvudsakligen för att de finska politiska beslutsfattarna ansågs handla alltför passivt och för att Ryssland inte skulle (a) vara berett att iscensätta ett sådant utstuderat spel för att fabricera ett hot mot dess strategiska infrastruktur inom energiområdet eller (b) vara redo att hota med militärt våld bara för att vinna en militärbas. Regeringens relativa passivitet i scenariot stöds av inblickar vi fått av olika källor, och att helt enkelt hota med att använda våld för att få övertag i politiska förhandlingar är någonting vi ser hela tiden. Är detta scenario troligt? Nej. Är det tänkbart? O ja, mer så än Gotland. Är det mer troligt idag än för fem år sedan? Absolut.

Den uppenbara frågan är varför Ryssland skulle göra någonting

”Några läsare har kanske, genom sina personliga erfarenheter, en helt annan syn på huruvida det pågick ett krig i Afghanistan 2009.”

KRIG I VÅR TID

sådant här? Det kortaste möjliga svaret är: för att säkerställa sin intressesfär och försvaga (om möjligt knäcka) EU och om möjligt Nato. Kan man uppnå detta – en faktisk intressesfär och ett allvarligt politiskt, ekonomiskt och militärt försvagat Europa – utan att behöva ta till militärt våld är det självklart bara så mycket bättre. Ibland kan hot om militärt våld få en motståndare att fatta ett fördelaktigt beslut utan att man blir tvungen att ta till våld.

Samtliga scenarier och upptakten till dem har en gemensam tråd, kanske till och med ett villkor: att vi blir överraskade. Det är just detta förnekande att vi kan bli överraskade som kanske är Rysslands främsta tillgång i båda de scenarier jag beskriver. Allt för många människor i Finland och Sverige är inte redo att acceptera att överrumplingar faktiskt har fungerat ganska ofta genom historiens gång.

Eftersom denna överraskningsprincip är så central i fråga om möjligheten att det blir krig i vår tid i vår del av världen skall jag kort beskriva dess relevans. Jag tar hjälp från arbeten utförda av två pensionerade överstar, Bo Hugemark från Sverige och Anders Gardberg från Finland (Gardberg var finsk försvarsattaché i Stockholm fram till 2014 och är nu chef för Saab Defence i Finland).

Huvudpoängen är att av en mängd olika anledningar inser i själva verket inte politiska beslutsfattare att kriget står för dörren förrän det är för sent.

I Sverige beskrivs den nuvarande allmänna situationen – med ofta förekommande beredskapsövningar, kränkningar av den nationella suveräniteten och aggressiva anfallsövningar av Ryssland – som det nya normala. Tanken att alla dessa verksamheter har blivit vardagliga företeelser har också haft inverkan på den militära underrättelsetjänsten, eftersom gamla varningstecken inte längre gäller i samma utsträckning.

Tidigare förväntades den finska militära underrättelsetjänsten komma med förvarningar i god tid och hitta otvetydiga bevis på kommande våldsanvändning. Detta gäller inte längre. Ryssland kan göra fortlöpande förberedelser för användande av våld och sedan sätta in styrkorna direkt från deras fredstida och/eller beredskapsställningar. Detta betyder att den förvarning som underrättelse-

tjänsten kan tänkas ge oss kommer att räknas i dagar eller maximalt veckor, och att informationen lär vara allt annat än otvetydig. Dessutom är det högst troligt att Ryssland, samtidigt som landet gör sina egna förberedelser, kommer att utöva politiska och diplomatiska påtryckningar i ett försök att hindra och försena motståndarens beslutsfattande ifråga om exempelvis mobilisering.

Aven om finska politiker i detta fall skulle besluta om betydande beredskapshöjningar finns det gränser för hur länge ett litet land kan bibehålla förhöjd beredskap; i just detta fall ligger antagligen Sverige ännu sämre till. Detta betyder alltså att små länders mer begränsade resurser innebär att även när varningstecknen har godtagits är det möjligt att själva mobiliseringen genomförs alltför sent.

Trots att detta inte är någonting unikt för varken Finland eller Sverige har vi också en väletablerad tradition av att glatt bedra oss själva. I vårt fall exempelvis genom att säga att Ryssland inte har kapacitet att göra "x" och mer nyligen genom att hävda att "det inte finns någon anledning" eller "Ryssland skulle inte tjäna på ett krig/en konflikt" etcetera, och att bortförklara händelser som skulle

tjäna som varningsflaggor för utomstående bedömare. Vi är inte heller jätteduktiga på att bedöma vilka risker en möjlig angripare är beredd att ta (eftersom vi ofta inte vet vad "slutmålet" är) och generellt sett är vi rätt nöjda med vårt liv – krig vore en extremt ovälkommen gäst.

Allt detta kommer troligen att leda till den sortens förseningar i att höja beredskapen som beskrivs i dessa scenarier.

Lägger man därtill en tendens bland dem som är beredda att utnyttja militärt våld att ställa resten av världen inför full-

bordat faktum blir det enklare att se att "snabb dominans" måste ses som en övertygande taktik att använda i krig i vår tid i vår del av världen. Att kombinera ett överraskande sätt att använda konventionell styrka med ett plötsligt krav på "kärnvapennedtrappning" och omedelbara ekonomiska påtryckningar skulle på det hela taget utgöra en oerhörd utmaning för Finland. Här måste jag förklara att enligt det nuvarande ryska militära tänkandet betyder kärnvapennedtrappning att Ryssland ger motståndarsidan ett ultimatum som gör att konflikten avslutas eller fryses eller så använder Ryssland (taktiska) kärnvapen.

Ett stort antal cyberoperationer och informationskampanjer samt elektronisk krigföring skulle utnyttjas för att fördröja, förvirra och på andra sätt påverka beslutsfattare, som till syvende og sist kanske står inför ett beslut där man å ena sidan av skalan har den nationella överlevnaden och å den andra en tillfällig självpåtagen begränsning av suveräniteten, såsom att inte gå med i Nato. Är det värt att riskera Finlands långsiktiga framtid för denna flexibla suveränitet, att gå med på en tillfällig gemensam marinbas eller att inte låta andra utnyttja finskt luftrum?

Just för att aktörer i vårt närområde svarar olika på dessa frågor om suveränitet kan vi komma att få se den ovälkomne gästen – krig i vår tid i vår del av världen.

Charly Salenius-Pasternak är säkerhetspolitisk analytiker vid Utrikespolitiska institutet i Helsingfors.

Översättning: Martin Peterson.

"Att det finns en anledning att göra något förutsätter att en möjlig fiendes mål, syften och logik liknar ens egna – ett perfekt spegelbildsfall."

Ett svenskt signalspanningsflygplan fotograferade en rysk Su-27 på bara några meters håll.

FOTO: FRA

TEMA

Abu Bakr al-Baghdadi, ledare för IS.

FOTO: BALKIS PRESS/IBL

Det omoderna kriget

Islamiska staten använder moderna hjälpmedel som sociala medier för att grunda ett omodernt samhälle. Genom sitt extrema våld upprepar de både den förmoderna och den moderna historiens dårskap.

Av Robert Johnson

Det rådde utbredd ilska och avsky över filmerna från Daesh (IS) under 2015 i vilka man mördade fångar, halshög gisslan, sprängde självmordsbomber ombord på lastbilar bland civila och, som möjligt bottenapp, brände en tillfångatagen jordansk pilot levande. Klippen, som till största del släpptes på nätet, verkade inte ha något direkt samband med rörelsens strategiska mål att bygga en islamisk stat. Man föreföll hänge sig åt våldsamma excesser och grymheter för sakens egen skull. Även om terror är en vedertagen metod i krig, och trots att krigets sanna natur innebär en oinskränkt, gränslös kamp på liv och död, var reaktionen världen över att Islamiska statens styrkor hade sjunkit så djupt i lastbarhet som det bara var möjligt. Förr i tiden hade man försökt dölja illdåd, eller så dokumenterades de av misstag, men här hade vi en rörelse som firade och skröt med sina mordiska gärningar, som aktivt försökte få så mycket uppmärksamhet som möjligt i världens medier.

Daesh var så mycket mer chockerande eftersom man använde moderna hjälpmedel – internet, sociala medier och den senaste vapentechnologin – för att föra ett omodernt, barbariskt slags krig, i en tid då länderna i den utvecklade delen av världen av en mängd olika anledningar trodde att de hade gjort kriget mer civiliserat genom institutioner, lagar och andra medel. Dissonansen mellan moderna hjälpmedel och omoderna handlingar förvirrade, och denna känsla förvärrades när det framkom att ett stort antal ungdomar från länder i väst valde att ansluta sig till Islamiska staten.

Den genklang som Islamiska staten och självmordsterrorismen

väckte är slående. Det här är en radikal rörelse, som strävar efter makt men slår ur underläge. Den försöker desperat undvika att tillintetgöras genom att frammana en starkare övertygelse bland sina stridande och anhängare och på så sätt få ett taktiskt övertag. Den använder en enande tanke, en militant form av islam, men drar sig inte för att förvanska de ursprungliga trossatserna i syfte att väcka en längtan att återskapa ett idealiserat förflutet på alla tänkbara sätt. Precis som al-Qaida är det på en och samma gång både en reaktion mot och ett utnyttjande av till synes moderna idéer. Ideologin är helt klart atavistisk och försöker skapa ett samhälle som styrs av förmoderna principer från sjuhundratalet. Den är utopisk i så måtto att man vill ha ett enhetligt kalifat (trosmässigt men också territoriellt). Detta trots att kalifatet bara varade ett kort tag i historien på grund av den djupa splittring som rådde mellan folken i Mellanöstern. Men deras metoder är ”moderna” i så måtto att de använder internet, sociala medier, mobiltelefoner, bärbara datorer, digitalkameror, förarlösa plan (så kallade ”drönare”) och videoklipp på nätet.

Trots de moderna verktygen uttrycks åsikterna i förmoderna, manikeiska bilder. Den utpekade ledaren för Islamiska staten, al-Baghdadi, har sagt: ”Dagens värld har delats in i två läger och två skyttegravar, utan något tredje läger däremellan: islams och trons läger, och *kufi* [otrons] och hyckleriets läger.” Sådana uttalanden påminner om Lenin som drog liknande tudelade slutsatser: ”Eftersom det inte >>

kan bli tal om en självständig ideologi, som utarbetas av arbetar-massorna själva under loppet av deras rörelse, står frågan endast så: borgerlig eller socialistisk ideologi. Här finns inget mellanting (ty mänskligheten har inte utarbetat någon 'tredje' ideologi).”

En sak som också upprepades under det moderna kriget var före-ställningen om begränsad krigföring, återhållsamhet och interna-tionella institutioner. De europeiska religionskrigen hade utmyn-nat i ett erkännande av statens överhöghet och de religiösa över-tygelsernas oavhängighet inom staterna, något som senare utvid-gades till olika sorters individuell tolerans. Detta ökade trycket att skydda icke-stridandes, sårades och tillfångatagnas ställning genom allmänt vedertagna internationella verktyg, och trots att kärnva-penteknologin tillkommit fick det till och med normer för förhand-lingar, säkerhet och samarbete att etableras i syfte att undvika kon-sekvenserna av den ömsesidigt garanterade utplåningen. Det obe-gränsade kriget hade blivit nästan otänkbara för de moderna stater som hade kärnvapenteknik, även om vissa stater hävdade att tak-tiska kärnvapen kunde användas utan att man riskerade en upp-trappning, något som väl knappast kan beskrivas som lugnande. Det som får Islamiska staten att framträda som så påtagligt omo-dern är rörelsens brist på återhållsamhet när det gäller att göra civila till måltavla. Till och med när världskrigen var som intensivast och Europa flygbombades ansträngde man sig att begränsa de civila för-lusterna och inskränkte målen till arbetskraft som var insatt i krigs-ekonomi. Även om flygbombningarnas bristande precision gjor-de dessa åtskillnader nästan omöjliga och det totala kriget drev ett stort antal civila till hemvärn och arbetskraft som var för-nippad med krigsinsatsen.

Försöken att göra åtskillnad, hur bristfälliga de än må vara, är alltjämt vattendelaren till folk-mordet, där civila görs till mål på ett avsiktligt, cyniskt, beräk-nande och systematiskt sätt. Ledarna för al-Qaida, Nusrafronten och Islamiska staten rättfärdigar fiendens fullständiga utrotning. Martin van Creveld hävdade att kärnvapnen avskaffade ”det tota-la kriget” för de moderna staterna och tvingade dem att visa åter-hållsamhet, men de militanta jihadisternas övertygelser tyder på att inga sådana begränsningar finns i deras föreställningar.

Hellre än att se det moderna som progressivt belyste postmo-derna kritiker det absurda i kärnvapen, förstörelselustan i det indu-striella kriget och 1900-talets dödliga ideologier. De pekade på dis-ciplineringen av kroppen och tanken inför kriget och upprepade Rousseaus iakttagelse att människan inte gick frivilligt ut i krig utan måste fösas ut i det. En modern tolkning torde ligga i linje med det-ta perspektiv eftersom antalet människor som är beredda att fri-villigt ställa upp för militärtjänstgöring är rätt begränsat; det krä-ver övning i att övervinna självbevarelsedrifterna liksom både men-tal och fysisk betingning. Dessa iakttagelser är inte enbart negati-va. Utbildning skapar band som gör att individer kan övervinna kri-gets påfrestningar. Om digitala hjälpmedel i framtiden dessutom används i större utsträckning för att attackera samhällen och indi-vider genom att spela på deras sårbarhetskänsla i hemmet så kan metoder som skapar samhälls- och gruppband hjälpa till att hindra terrorister från att utnyttja det moderna urbaniserade livets splitt-rande effekter.

Postmodernismen belyser också krigets osmakliga absurditet i informationsteknikens tidsålder. Trots den enorma mängd ”infor-mation” som finns i alla miljarder terabyte data som flyger runt

världen och förvaras i databaser, chips och moderkort är vårt för-stånd fortfarande lika klenst som våra förfäders. Soldater och beslu-ts-fattare i Irak mellan 2003 och 2009 liksom i Afghanistan mellan 2001 och 2014 kunde ibland inte ”förstå” orsakerna bakom vissa händel-ser, deras motståndares beslut eller den lokala civilbefolkningens reaktioner, trots att informationen fanns ”tillgänglig” på olika sätt (genom lokalt mänskligt samspel, digital övervakning och lagring samt samlad kunskap). Att kunna ordna information och göra den meningsfull, möjlig att tolka och/eller analysera är ofta något som går förlorat i insamlandets och tillgänglighetens malström.

Att kunna ställa rätt frågor är lika viktigt som, eller kan-ske ännu viktigare än, att skaffa ännu mer informa-tion. Trots att han fått mycket kritik för att han med-gav det förklarade försvarsminister Donald Rumsfeld i ett berömt uttalande att ”det okända okända” finns. Hans iakttagelse att ”det kända okända” och, ännu värre, ”det okän-da kända” fanns borde verkligen ha fått mer uppmärksamhet, för dessa skulle kanske kunna angripas mer framgångsrikt. Postmoder-nisterna skulle naturligtvis tycka att det är ironiskt att militära kam-panjer i ”informationsteknikens tidsålder” förs utan att man kan begripa, förstå eller kontrollera informationen.

I ”informationsteknikens tidsålder” finns det en missriktad till-it till tekniken som utgör ett självbedrägeri. Under Kuwaitkriget (1990–91) myntade medierepresentanter uttrycket ”CNN-effekt” för att beskriva det sätt på vilket dramatiska filmer från noskameror på fjärrstyrda robotar, eller rörliga bilder från flygplan i närheten, fångade de ögonblick då ”smarta” bomber detonerade mitt i prick. Bred-dandet av källor för film och nyhetsbevak-ning har – med hjälp av internet, Youtube och andra sorters sociala medier, tillsam-mans med bärbar och lättillgänglig tek-nik i händerna på medborgarna – försäm-rat militärens och staters förmåga att rikta och kontrollera infor-mation.

”Tv-kriget” har ersatts av videoklipp på nätet, vilket i sin tur har givit upphov till en sorts konfliktidealism som vi kanske inte sett sedan de internationella brigadernas dagar under spanska inbör-deskriget (1936–39). Lättpåverkade ungdomar, de digitala urinvä-narna som lever sitt liv på nätet och som är mottagliga för propagan-da från Islamiska staten och andra militanta grupper, finner tillräck-ligt samband och behov för att ta sig in i konfliktområdet. Där föl-jer en ny verklighet och skärpt radikalisering. Det senare är en erfarenhet de delar med krigsveteraner från länder i väst, av vilka en del återvänt som frivilliga till Irak för att slåss tillsammans med kurdis-ka friskaror mot Islamiska staten.

Identitetens överförbarhet, en förmodern föreställning, sam-manfaller alltså med moderna konflikter, kommunikations-och transportmedel, och leder på så sätt till jihadismens fri-villiga från väst, och dess motreaktion. Det ”moderna” sam-hällets splittring har krympt det rättesnöre som vedertagna auktoriteter – som myndigheter, religiösa ledare och äldre vuxna – tidigare stod för. Det kollektiva har reducerats av en betoning på individen. Kriget är en konstruktion, inte så mycket av den kollek-tiva viljan och identiteten som förr, utan nuförtiden som en ritual bland jämlikar där önskan att sätta sig på prov i den ultimata stri-dens smältdegel fostras i datorvärlden, särskilt datorspelen, som en enskild varelse.

”Det moderna är ett paradigmkoncept, men kriget passar inte särskilt väl in i bilden.”

KRIG I VÅR TID

IS styrkor i Mosul 2014.

FOTO: TT

En propagandavideo från IS.

Krigets natur förändras hela tiden, så att tillskriva kriget en föreställning om modernitet är med nödvändighet problematiskt, och antagligen kortlivat, förutom den uppenbara tanken att varje tidsålder tror att den på något sätt är ”modern”. Det moderna industriella krigets natur hörde ursprungligen ihop med utvecklingen inom teknik och organisation, vilket gav upphov till en ny sorts byråkratisk statsstruktur. Detta sågs i sin tur som ett sätt att skicka ut europeiska arméer i världen och uppnå en sorts hegemoni. Det moderna kriget ansågs också – rätt eller fel – ha ett definitivt slut, en åsikt som närdes av det avgörande och dramatiska slutet på andra världskriget.

Det moderna kriget sågs som utdraget, högintensivt till sin natur, karakteriserat av stormakternas tekniska överlägsenhet. Deras informationsoperationer skildrades för en vanligtvis nationell, publik som identifierade sig med budskapet. Konventionella krig ses i den moderna tidsåldern som mycket destruktiva, dock relativt korta i längd. Det postindustriella, eller postmoderna, kriget anses däremot ha andra utmärkande drag. Som ett resultat av erfarenheterna under perioden 1990–2015 – inte minst under striderna i Demokratiska republiken Kongo, Colombia, Irak, Syrien och Afghanistan – ses det snarare som utan slut, utdraget och oavbrutet. Striderna förefaller ha en kortvarig intensitet, och stormakterna har den tekniska övermakten, men ställs tidvis inför jämbördigt (som det utbredda användandet av eld från krypskyttar och improviserade sprängmedel visade i Irak och Afghanistan). Informationsoperationer skildras för en global, kritisk och skeptisk publik.

I det postindustriella krigets tidsålder finns det ytterligare egenskaper som ofta identifieras. Lojaliteten gentemot och identifikationen med stater verkar utmanas av nya, transnationella identiteter, vanligtvis med tydliga ideologier. Beslut i mänsklig takt förefaller ställas mot större tillit till datorkraft, algoritmer och programkod. Vi ser en begynnande global övervakning och staters förmågor inom detta område ökar också. I den så kallade informationstidsåldern borde vi därför kunna vänta oss mer sammanlänkade folk, besläktade åsikter, allt snabbare beslut och mer övervakning.

Trots dessa förändringar finns det röda trådar. Krigets drivkrafter

är alltjämt djupt mänskliga: rädsla, heder, intressen, överlevnad, osäkerhet, en krigisk kultur, inhemska påtryckningar, upplevda orättvisor, reaktion på intrång, ambitioner eller opportunistisk och misstag som missförstånd eller fördomar.

Det moderna är ett paradigmkoncept, men kriget passar inte särskilt väl in i bilden. Det är ett framåtsyftande grepp, men det har utmanats med utgångspunkt från dess praktiska nytta och sannfärdighet. Enligt de tidiga definitionerna sågs det moderna kriget som genombrottet som ledde till bildandet av stater och som, i sin tur, betydde att väst från sjuttonhundratalet och framåt hade förmågan att expandera och påverka världen: man hade vapnen, pengarna, transporterna och organisationen som gjorde det möjligt att utöva sin makt med allt större effektivitet. Det moderna kriget bands där efter samman med industriell krigföring, massproduktion, massmobilisering och massförstörelse. Det var synonymt med tekniska landvinningar, med rationalism, den växande byråkratin, systematisering och professionalisering. Märkligt nog sågs det som en del av utvecklingen inom den globala masskommunikationen.

I vår egen tidsålder har det moderna kriget ifrågasatts och analytiker har försökt identifiera en ”postmodern” egenskap i kriget. Postmodernisterna var snabba att kritisera den maktens tillförsikt och hybris som de såg i de moderna stormakterna, som lämnat en ”kolonial” sorts världshegemoni, kärnvapen, folkmord och enorma

ojämligheter efter sig. De problematiserade det modernas rationalism, och kritiserade dess antaganden. Även om många av dessa filosofiska konstgrepp förkastades var kritiken som helhet en nyttig påminnelse om svagheterna i det ”moderna krigets” logik. Vad kriget anbelangade resulterade informationstidsålderns överflöd av just information inte i någon större vishet än det förflutna haft. I själva verket, hävdade en del kritiker, vilseledde det experter in i

en falsk känsla av överlägsenhet.

Den postmodernistiska kritiken framhävde vikten av makt, tvång och disciplin i krig. Den poängterade det motsägelsefulla i att institutioner som hävdade att de hade reglerat och begränsat kriget samtidigt hade givit upphov till kemisk krigföring, bombningar av civila och barbariska illdåd. Islamiska statens uppkomst borde inte ha inneburit någon överraskning i detta avseende. Den moderna världen är snabb att fördöma Islamiska statens sinnesförvirrade våld. Våra uppfattningar bygger på en önskan att hitta lösningar, att ”förebygga” sådana företeelser eftersom vi bedömer dem som ”irrationella”.

Jihadisterna är en reaktion på det modernas framsteg och de försöker utnyttja det modernas verktyg för att sprida en förvriden, mordisk och atavistisk omodern syn på världen. De försöker skapa en ny sorts makt, men de gör det genom överdrivet våld och dödande. Därmed har de missat en huvudprincip i att grundlägga och upprätthålla stater, och upprepat en både den förmoderna och den moderna historiens dårskap. Den sammanfattades av historikern Basil Liddell Hart efter första världskrigets ragnarök. Han hävdade att målet med krig inte är mer krig, utan ”syftet med krig är ett bättre fredstillstånd”.

Robert Johnson är docent vid University of Oxford och specialiserad på krigshistoria och strategiskt tänkande.

Översättning: Martin Peterson.

Anden är ur flaskan

Radikalisering av unga och socialt utanförskap går hand i hand. Den svenske terrorexperten Magnus Ranstorp ser en utveckling som bara blir värre.

Av Mats Wiklund

Radikaliseringen av unga är ett problem som blir allt mer allvarligt. Attraktionskraften hos våldsbejakande, extremistiska grupper är ett hot mot det öppna samhället och demokratin. Den är också komplicerad materia där religion, sociala och kulturella koder och politiska avvägningar samspekar. Alla inser nödvändigheten av att bekämpa radikaliseringen, men hur?

Framförallt genom att myndigheter blir bättre på att samverka. Det är den röda tråden i rapporten "Færre radikaliserede gennem en effektiv og sammenhængende indsats" som en expertgrupp tagit fram på uppdrag av Köpenhamns stad. Med ett närmare samarbete blir det lättare att fånga upp personer i riskzonen. En ny enhet för samordning och överblick ska samarbeta med lokala föreningar och aktörer. Förebyggande arbete, utbildningar, stöd till anhöriga och kunskapsutbyte ingår bland förslagen.

Arbetet med rapporten, som presenterades i augusti, gavs en kulsig relevans i februari i år när Omar El-Hussein attackerade ett kulturkafé och en synagoga i Köpenhamn och dödade två personer. Skulle ett närmare samarbete ha kunnat förhindra dådet? Den 22-årige danskfödde El-Hussein var kriminellt belastad och hade radikaliserats under en fångelsestid.

Den svenske forskaren och terrorexperten Magnus Ranstorp är säker på det. Han ledde expertgruppens arbete och bor i Köpenhamn. Ranstorp, chef för institutionen för säkerhet, strategi och ledarskap på Försvarshögskolan, upplevde själv hur det danska samhället skakades om efter dödsskjutningarna. Jag träffade honom i Köpenhamn under en timmes samtal om IS, sociala medier, politik och utanförskap.

Mats Wiklund (MW): Hur mycket i rapporten kan rakt av överföras till svenska förhållanden?

Magnus Ranstorp (MR): Mycket. Men det kräver att man har rätt personer som är lokal samordnare och jobbar med frågorna

underifrån. Vi har ett jätteproblem i Sverige. Utsattheten har en helt annan skala än i Danmark. Polisen har heller inte riktig kontroll över situationen.

MW: Hur då?

MR: Enligt Polismyndigheten finns det 55 områden i 22 städer där kriminella, territoriella gäng har ett väldigt stort inflytande. Alla områden är inte lika illa men det är ändå många. Uppförsbacken är alltså mycket stor. Vi var ute på en konferens med socialarbetare och Mona Sahlin i Angeredsområdet i Göteborg. När vi åkte därifrån fick vi poliseskort.

MW: Vad är det viktigaste i rapporten?

MR: Det viktigaste är koordineringen. Annars fungerar ingenting. Tidigare träffades man inte regelbundet. Det gjordes punktinsatser. Det fanns ingen kontinuitet i insatserna från början till slutet. Om till exempel en ung kille blev radikaliserad och sedan hamnade i fängelse fanns det inte någon mentor och kontaktperson som kunde avleda honom från att bli våldsbejakande. Och det har vi nu skapat genom de här förslagen. Det handlar om att reagera snabbt och följa ett händelseförlopp till sitt slut. Man får en 360-gradersbild av personen där alla myndigheter kan bilda sig en uppfattning och rikta specifika insatser.

MW: En ganska given fråga: Kommer det att bli så här? Kommer ni att få igenom era förslag?

MR: Det är förstås alltid en fråga om politik och pengar.

MW: Men förslagen är i sig okontroversiella? Mottagandet har väl varit väldigt positivt?

MR: Visst. Och jag tror att om något allvarligt sker kommer det här att slå tillbaka mot politikerna. Men mottagandet var faktiskt väldigt positivt från alla partier.

MW: I rapportens inledning står det att detta är ett problem, alltså radikaliseringen, som bara växer.

>>

MR: Och det såg man vid begravningen av Omar El-Hussein. Det kom 700 personer. Jag blev oerhört överraskad. Vissa var hans vänner. Men det kom även ledande radikala extremister. Men också medborgare, individer som kände att det här var ett sätt visa sitt stöd för Omar och ställa sig emot det danska samhället. Det finns alltså en polarisering.

MW: När började problemet? Kan man härleda det ända till terroristattacker 11 september 2001?

MR: Jag tror att de verkliga problemen kom efter publiceringen av Muhammedkarikatyrerna 2005. Sedan dess har det duggat tätt med olika sorts terrorincidenter här. Det har varit soloterrorister som kommit. Det har varit en yxattack mot Kurt Vestergård. Vi har haft fyra svenskar som reste ned hit för att beväpnade storma *Jyllands-Posten*. Vi hade David Hedley som gjorde förrekonstrering av Bombayattentatet. Därefter riktade han in sig på *Jyllands-Posten*. Han var faktiskt inne på *Jyllands-Posten*. Det har varit ett jätteskarpt läge. Och så kom då händelserna nu i februari där Lars Vilks blev måltavla. Under ett dygn var det klappjakt här i Köpenhamn.

MW: Rekryteringen. Var sker den mest frekvent? Bland vänner och familj? På nätet?

MR: Det är väldigt blandat. Om man tittar på individnivå i Danmark så finns det en överlappning mellan kriminella territoriella gäng och extremister. Det innebär att de blir väldigt farliga. I Danmark finns det också extremistiska, islamistiska grupper som inte finns i Sverige. De är inte nödvändigtvis våldsbejakande men antidemokratiska. Och från dem växer andra mer extrema utbrytargrupper fram som försöker provocera politiker och skapa en konfrontation. Därigenom växer klyftan i samhället och de får större utrymme att rekrytera.

MW: Unga kvinnor rekryteras ju också.

MR: För dem handlar det ofta om en romantiserad bild. En religiös utopi om att kunna leva utan diskriminering. De försöker kanske också frigöra sig från patriarkala strukturer och annan hederskultur. De ersätter ett slags förtryck med ett annat. Ofta börjar det på sociala medier. En fråga kan vara: "Är du gift, syster?" Vilket förstås är helt legitimt. Och så träffas de i små subkulturer där bearbetningen börjar. Det kan vara en tjej som känner någon som redan är där nere och som kan dra med sig flera stycken. Sedan har du också syskon. Därför måste man hantera hela familjen. Har en åkt är det ofta flera som åker.

MW: För unga killar som åker är förstås motiven annorlunda.

MR: För pojkar och män handlar det oftast om spänningssökande. De är ofta misslyckade. De har små framtidsutsikter, saknar utbildning och jobb. De har kanske hamnat i kriminalitet där de heller inte har utmärkt sig. De är alltså utsatta på många sätt och därför plockas de så lätt. De går från att vara ingen till att bli en hjälte.

MW: Det religiösa attraktionsfältet är alltså inte så starkt?

MR: Den här ideologin, den salafistiska jihadismen, ligger där som en bottenplatta. Men de kan inte så mycket om islam. Det är ganska genomgående. Och det är därför som de heller inte kan stå emot. Det är därför som det är så viktigt med kritiskt tänkande, att kunna ifrågasätta och ha referenser. Och det är därför som det också är så viktigt att de muslimska församlingarna tar tag i frågorna. För det är de som har de religiösa argumenten och nycklarna till att kunna lära ut ett ifrågasättande.

MW: Hur går det?

MR: Jag har ju följt det här länge och nära och det finns vissa personer som dyker upp i varje terrorutredning och som bearbetar ungdomar. Varje helg finns det till exempel en lägenhet i södra Köpenhamn där en ledande person fokuserar främst på 15–16 åringar och konvertiter. Han är helt hängiven, radikal och skicklig manipulator.

MW: Och detta är fullt lagligt?

MR: Det är väldigt svårt att hitta bevis. De här sker ofta i det dolda. Nyckelpersonerna är väldigt försiktiga och vet hur de ska dölja sin verksamhet när det gäller att rekrytera och facilitera resor ner till Syrien/Irak.

MW: Går det till på samma sätt i Sverige?

MR: Ja. Det är ingen skillnad alls. Jag kunde lika gärna beskriva en svensk situation. Det är kanske inte lika många organiserade kriminella gäng som är involverade. I Göteborg har de till exempel börjat rekrytera i bilar. De åker runt och bearbetar individer för att undvika säkerhetspolisen. Och miljöerna kan skilja sig åt. Jag har varit med polisen i Göteborg och de vet att det finns lokaler där vi vet att det pågår en radikaliserings med väldigt extrema budskap. Det här är väl känt och att hitta de här personerna borde inte vara så svårt.

MW: Vad beror det på att IS är mer attraktivt än al-Qaida?

MR: Det beror på att al-Qaida inte hängde med i den sociala medieutvecklingen. De var också tungt religiösa och skolade i sin ideologi. IS går in i ett territorium, skapar så mycket våld och kaos som möjligt och fyller det sedan med sharialagstiftning. De är också militärt skolade. Många av dem som var aktiva i Saddam Husseins säkerhetspersonal är nu med och strukturerar upp. De kan krigföring. De kan underrättelse. De kan skydda sig. Och de kan sociala medier. De använder till och med samma metoder som Barack Obama när han omvaldes –Thunderclap. Personer registreras via en app och varje gång den personen twittrar så sprejas det ut en massa budskap som IS har konstruerat.

MW: Var sker detta?

MR: Det här är en global rörelse. Anden är ur flaskan. De har skapat ett flertal wilyats eller provinser. Inte bara i Libyen utan också i Afghanistan och Pakistan. De har en närvaro i Jemen och har upprättat förbindelse r med Boko Haram. Hur pass väl de lyckas med sina globala ambitioner är förstås en annan fråga, men det är intressant att detta följer en strategi och plan som går tillbaka till Abu Musab al-Zarqawi när han var ledare för al-Qaida i Irak, föregångaren till IS. Det var 2005. Vi vet ju att det pågick våldsamma diskussioner mellan al-Qaida och det som sedan skulle bli IS om att IS skulle skapa ett kalifat. Det här är en uttänkt strategi. Och det sker inom ramen för en apokalyptisk domedagsprofetia.

MW: Sverige är ett av de länder i Europa med flest IS-rekryter. Vad beror det på?

MR: På lokalpolitisk nivå har man kapitulerat när det gäller utanförskapsområden. De har ganska fritt fram när det gäller att vistas där och rekrytera.

MW: Varför har de kapitulerat?

MR: De har inga lösningar på problemen. Försvarshögskolan gjorde 2013 en studie åt (dåvarande demokratiministern) Birgitta Ohlsson om utländska stridande. Sedan besökte vi Göteborg och frågade stadsdelsnämnden i Angered och frågade: Vad gör ni åt problemet? Vi ser på sociala medier vad som är på gång. Stadsdelsnämnden tittade på varandra och sade att det här har vi aldrig diskuterat. Detta efter att en video dök upp i december 2012 med göteborgare som appellerade till svenskar att komma ned och strida. Vissa tjänstemän kände till det. Men frågan lyftes aldrig. Det saknas en helhetsbild om vad som händer i nordöstra Göteborg.

MW: Man slås av att situationen är väldigt komplex.

MR: Det finns så många lager av problem. Extremismen är ett, integrationen ett annat. Vad jag särskilt reagerade inför i Göteborg var hur de kriminella, territoriella gängerna behärskar och påverkar i områden. Det här rör sig inte om motorcykelgäng utan klaner och ätter med koppling till Mellanöstern. De är inte involverade i extremism utan i narkotikahandel. Men genom att de har ett sådant våld-

KRIG I VÅR TID

”IS går in i ett territorium, skapar så mycket våld och kaos som möjligt och fyller det sedan med sharia-lagstiftning.”

FOTO: IBL

skapital bestämmer de ibland vilka som får bo i området och utövar stort inflytande på vem som bestämmer i området. Den otrugggheten som då uppstår gör det svårare med förebyggande insatser. Just nu får de hållas.

MW: Och politiker är alltså inte medvetna om problemen?

MR: Inte riktigt på nationell nivå är inte ute i de här områdena. De förstår inte vad som sker. De här små extremistgrupperna får ett enormt utrymme, eftersom det inte finns några motkrafter. Och är du en motkraft hotas du. Det blir konflikter och spänningar. Det finns stora spänningar mellan kurderna, mellan sunnimuslimer, mellan sunni och shia och mellan muslimer och kristna. Det är en mosaik av världen i Sverige. Och det finns i varje stad på olika sätt. De levnadsvillkoren som de lever under vill inte många politiker ta tag i.

MW: Vad menar du med levnadsvillkor?

MR: Det är frågan om en social utsatthet. Och de socialt svagaste som flyttar in i de där områdena flyttar aldrig därifrån. Det fylls bara på. Många lever så trångbottat att gatan blir deras vardagsrum. Vilket innebär att de lättare kommer in i kriminella miljöer.

MW: Hur många av dem som kommer tillbaka från krig, säg Syrien, utgör egentligen ett hot. Det är ju inte klart att en hemvändande per automatik blir en terrorist redo att begå våldshandlingar.

MR: De allra flesta blir inte ett hot. Men säkerhetspolisen kan inte ta några chanser utan gör en riskbedömning. Finns det en förmåga? Finns det en vilja att utöva våld? De allvarligaste hoten befinner sig där nere. Men det finns en del som åker fram och tillbaka. Just nu åker inte många tillbaka av säkerhetsskäl. De släpps inte ut.

MW: Det verkar vara en stor skillnad mellan hur danska och svenska politiker uppfattar de här problemen.

MR: Det är en stor skillnad. De danska politikerna och framförallt myndigheterna är mindre rigida och mer verklighetsförankrade i problemlösning. Svenska myndigheter är starka men väldigt territoriella och revirupptagna. Det skapar horisontella och vertikala samordningsproblem. Mellan myndigheter, mellan stat och kommun och på lokal nivå mellan myndigheter. Ja, det finns vissa svenska politiker som tar de här frågorna på allvar. Men de är inte många.

MW: Mona Sahlin (nationell samordnare mot våldsbevakande extremism) är visserligen inte politiker längre men hon är ju en central person.

MR: Jag var tidigare aningen bekymrad över att hon var så upptagen med enbart högerextremism. Det är bra, men där har vi

nationell expertis, som Expo och avhoppbarverksamhet. Men lyssnar man på henne idag verkar hon väldigt oroad över vad hon ser.

MW: Och den iakttagelsen får mig att återkomma till frågan om de muslimska föreningarnas ansvar. Mona Sahlin har ju kritiserat dem för att inte vilja ta upp problemen till offentlig debatt.

MR: Jag blir alldeles förtvivlad av att man inte tar ansvar över dem man själv kan ha inflytande över. Jag har sett detta länge. Det är en typ av relativisering som jag väl känner. Vilket innebär att när man ska prata om IS och IS-stridanden så har man börjat prata om Ukraina och de som åker dit. Eller om Finlandskriget. Det innebär att man inte går in på de reella frågeställningarna. Och då sviker man sitt ansvar mot drabbade familjer och ungdomar. Det muslimska civilsamhället har en naturlig roll att spela. Jämfört med andra länder har de skapat en polarisering av att inte klart och tydligt signalera att de inte tar tag i detta.

MW: Och vad beror det på?

MR: Det beror på att det är väldigt få aktörer som dominerar. En snäv krets av individer som försöker skapa en konspiratorisk bild av säkerhetspolisen och hur de arbetar. Att Sjöbo skulle gå efter muslimer som kollektiv. Vilket är falskt. Men det har upprepats så ofta av denna lilla krets som säger sig företräda det muslimska civilsamhället att det blivit en verklighet. Detta i sig späder på polarisering och klyftor mellan majoritets- och minoritetssamhället.

MW: Med andra ord: I det svenska muslimska civilsamhället finns det en ganska stor medvetenhet om problemen, men oförmågan eller oviljan att diskutera dem offentligt beror på att vissa grupper, ett fåtal personer, dominerar agendan?

MR: Ja. Dels vill de inte stöta sig med mer radikala krafter. Men också för att de tagit den socialdemokratiska folkrorelsemodellen och får statliga medel vilket innebär att andra blir beroende av de medlen. De kan alltså dominera diskursen och dess riktning. Det är som sagt ett fåtal personer, men de sitter på olika poster och tar på sig olika föreningshattar. Och då ger man skenet av att många är engagerade och representerade. Det finns inga tecken på att de verkligen jobbar med att förebygga extremism. Den aktivistiska agendan är mycket genomtänkt. Men det skapar inte förutsättningar för gemensamma partnerskap i dessa frågor.

MW: Efter att tretio brittiska turister på en badstrand i Tunisien blev offer för en terrorist sade David Cameron att brittiska muslimer har en skyldighet att rapportera till myndigheter om de märker att någon i deras närhet börjar hysa extrema åsikter. Annars kan sådant som attentaten i London den 7 juli 2007 upprepas. Han sade också att brittiska muslimer måste integreras bättre i brittiskt samhällsliv. Det är svårt att se hur Stefan Löfven eller någon annan nationell svensk politiker skulle kunna säga något sådant.

MR: Nej. Vi är låsta i SD-problematiken. Och då förhalar och fördröjer man hellre än att ta tag i problemen.

MW: Kan du ändå inte se att ett sådant uttalande som Camerons skulle kunna vara kontraproduktivt?

MR: Självklart. Men måste göra detta sakligt och med ömsesidig respekt. Men ibland måste man också vara rak och direkt. Man kan inte hela tiden vara rädd för sin egen skugga. Man måste ta i verkligheten. Jag brukar ofta be företrädare för det muslimska civilsamhället att vara konkreta när de påstår att de gör mycket. Hur många konkreta fall arbetar ni med? Var är problemen? I botten ligger ändå detta att vi måste gemensamt hantera alla de här utmaningarna kring integrationen och minska utanförskapet.

Mats Wiklund är redaktör i Axess.

”Vi är låsta i SD-problematiken. Och då förhalar och fördröjer man hellre än att ta tag i problemen.”

Så blev USA världspolis

När USA:s säkerhetspolitik lades om uppstod en ny världsordning. Ett hot mot USA:s värderingar blev också ett hot mot dess säkerhet. Trots krigen i Vietnam och Irak består doktrinen om den globaliserade nationella säkerheten.

Av Andrew Preston

Våren 1961, efter att endast ha suttit vid makten i ett par månader, brottades president John F Kennedy med en lång rad komplicerade utrikespolitiska kriser. Kuba, Berlin och Kongo utgjorde en besvärlig samling problem, men inget gjorde honom så ställd som Indokina där kommunistiska uppror puttrade i både Laos och Sydvietnam. Bägge länderna sågs som centrala för säkerheten i Sydostasien och USA:s strategi att trycka tillbaka kommunismen i den västra delen av Stillahavsregionen, ändå var de på väg in i nya krisfaser.

Medan Laos verkade stå på gränsen till kollaps, tycktes Sydvietnam gå mot en ny period av instabilitet: bara månader tidigare hade nordvietnameserna stått bakom bildandet av Sydvietnams nationella befrielsefront (FNL), en rörelse som syftade till att störta den antikommunistiska regeringen i Saigon och som snart skulle bli mer känd som Viet Cong. Det dilemma som Kennedy – precis som föregångaren på presidentposten, Dwight D Eisenhower – stod inför var hur USA skulle svara. I sina avskedsråd hade Eisenhower sagt till Kennedy att Laos var värt att försvara till krigets rand. Detsamma kunde underförstått sägas om Sydvietnam, som utan tvekan var det viktigare av de två länderna. Men var Indokina verkligen värt det?

Kennedy behövde ta sig en närmare titt. Personligen kunde han inte resa dit, så i maj 1961 skickade han istället sin vicepresident, Lyndon B Johnson, på en rundresa i Sydostasien. Johnson besökte ett antal länder, däribland Thailand, Filippinerna och Sydvietnam. Vid

sin återkomst till Washington redogjorde han i detalj och i otvetydiga ordalag för vad som stod på spel. ”Vi måste med kraft och beslutssamhet ansluta oss till kampen mot kommunismen i Sydostasien”, varnade Johnson, ”annars kommer USA, oundvikligen, att bli tvungnet att ge upp Stilla havet och ta upp försvaret av vårt land vid våra kuster. Det avgörande beslutet i Sydostasien står för dörren. Vi måste bestämma oss för om vi skall hjälpa dessa länder efter bästa förmåga eller kasta in handduken i området och dra tillbaka våra försvarsstyrkor till San Francisco och [ett] ’fästning Amerika-koncept’.”

Det här lät dramatiskt, men det var inte rätt och slätt politisk retorik för att sälja in en svårsmält politik till det amerikanska folket – det var en del av en topphemlig rapport som Johnson förberedde för Kennedy. Detta var knappast någonting ovanligt; tjänstemän i Kennedys och, senare, Johnsons administration skrev hundratals liknande bedömningar om Sydvietnams förmenta betydelse för USA:s nationella säkerhet. Själv fortsatte Johnson faktiskt att hävda att Sydvietnams och USA:s öden på något sätt var ouplösligt sammanflätade.

Efter det att Kennedy mördats i november 1963 trappade Johnson upp det amerikanska engagemanget i Vietnam, för samtidigt som säkerhetsläget förvärrades i Sydvietnam ökade säkerhetsriskerna för Amerika. Om man inte lyckades sätta stopp för kommunismen där trodde han att det inte att det gick att hejda att den till och med spreds till >>

Kaliforniens kustområden. Även på denna tid frågade sig många hur ett litet fattigt och avlägset land kunde anses som så avgörande för världens rikaste och starkaste militärmakts säkerhet. Det föreföll vansinnigt då, och gör så än idag. Men trots sitt övermod var Johnson inte okunnig; inte heller var han dum. Om han hade en extrem syn på Amerikas säkerhetskrav hade han det av en anledning.

På 1960-talet hade definitionen av USA:s nationella säkerhet breddats och utökats på olika sätt som tidigare skulle varit otänkbara. Vid det laget var det inte ovanligt att amerikaner uppfattade sina säkerhetsgränser som globala – det sågs faktiskt som någonting naturligt. Men så hade det inte alltid varit.

I själva verket var den globaliserade nationella säkerhetstraditionen inte särskilt gammal. År 1961 hade den funnits i runt tjugo år. I slutet av 1930-talet och början av 1940-talet tog president Franklin D Roosevelt, flera av hans centrala rådgivare och ett litet antal berömda intellektuella avsiktligt fram ett nytt koncept, ”den nationella säkerheten”, som i det närmaste utvidgade det amerikanska självförsvarets ramar till oigenkännlighet.

Under den internationella krisen i slutet av 1930-talet var Roosevelt och hans allierade interventionister; de förespråkade inte att USA skulle gå med i kriget mot Nazi-Tyskland och det japanska imperiet men de ansåg att USA borde spela en mycket större roll i kampen mot fascismen. Det ville dock inte huvuddelen av det amerikanska folket. Så för att övertyga amerikanerna om att bli mer engagerade i den internationella politiken utvidgade Roosevelt avsiktligt villkoren för vad som krävdes för att försvara Amerika. Han förvandlade utrikespolitiken från någonting valfritt till någonting villkorlös.

Före Franklin Roosevelt hade den amerikanska föreställningen om självförsvaret varit smal och begränsad. Det innebar, precis som det gjort för de flesta stater under de senaste århundradena, försvar av nationalstatens territoriella suveränitet. Dessa villkor sammanställdes i Caroline-normen av utrikesminister Daniel Webster år 1837. Caroline var ett amerikanskt fartyg som låg alldeles innanför amerikanska farvatten i Niagarafloeden, skiljelinjen mellan staten New York och den kanadensiska provinsen Ontario, som på den här tiden var en brittisk koloni som var känd som Övre Kanada.

Ett republikanskt självständighetsuppror hade just brutit ut i Övre Kanada. Det stöddes av amerikanerna som var stationerade ombord på Caroline på New York-sidan av gränsen. I samband med att man slog ned upproret anföll och sänkte brittiska trupper fartyget, varvid en amerikansk medborgare dödades. Webster protesterade våldsamt, och i sin berömda norm förklarade han att självförsvaret bara kunde rättfärdigas som svar på ett direkt, konkret anfall på den territoriella suveräniteten. Enligt Websters Caroline-norm var ett förebyggande självförsvaret praktiskt taget omöjligt att rättfärdiga. (Detta blev något av ett problem för George W Bushs administration 2002–2003, och Websters doktrin, vid det laget 165 år gammal, fick återigen uppmärksamhet i den förnyade debatten efter invasionen av Irak.)

Under de följande hundra åren, mellan Daniel Websters och Franklin Roosevelts epoker, var det relativt lätt för USA att hålla fast vid Caroline-normen. I motsats till de flesta stormakter i mänsklighetens historia åtnjöt amerikanerna ”fri säkerhet” – det vill säga USA var fritt från anfall och invasioner från rivaliserande

makter. Detta berodde på en geopolitisk lyckträff: vidsträckt hav skilde Amerika från de asiatiska och europeiska makterna, och de andra nationalstaterna på den amerikanska kontinenten var långt ifrån tillräckligt starka för att utgöra ett hot mot USA. Under sådana förhållanden kunde den amerikanska ”isolationistiska” traditionen blomstra. Den begynnande globaliseringen i slutet av 1800-talet, som då kallades ”ömsesidigt beroende”, började få det amerikanska säkerhetstänkandet att ändra inriktning.

Samtidigt som den militära tekniken blev alltmer sofistikerad och kunde utöva makt över stora avstånd parallellt med att kommunikation och transporter mellan kontinenterna och över världshaven blev allt enklare började en del amerikaner att ifrågasätta antagandena bakom den fria säkerheten och häna den isolationistiska traditionen. En av dem var kommandör Alfred Thayer Mahan, som hävdade att flottorna höll på att bli alltför mäktiga för att USA skulle kunna fortsätta att hålla sig på sin kant i världspolitiken. Hans tankar fick anhängare i Washington (liksom i London, Paris, Berlin och Tokyo), och de underbyggde den strategiska synen på kriget mot Spanien 1898 och annekteringen av Filippinerna ett år senare. Sedan utdelade utrikesminister John Hay ytterligare ett slag mot den fria säkerheten och isolationismen genom att proklamera för de andra stormakterna att Kinas okränkbarhet var

ett grundläggande amerikanskt intresse och att USA inte skulle se med blida ögon på någon annan makts försök att lägga under sig Kina.

Under första världskriget byggde president Woodrow Wilson vidare på Mahans och Hays tankar i syfte att forma en ny strategisk doktrin. USA väntade i nästan tre år, till i april 1917, med att gå med i kriget i Europa och även om utvecklingen så här i efterhand förefaller

ofrånkomlig var den det verkligen inte då. Från självförsvars synpunkt fanns det i själva verket liten logisk grund för att gå ut i krig mot Tyskland.

USA hade klarat sig utmärkt tack vare kriget – industrin fick sig exempelvis ett uppsving av efterfrågan på varor från de krigförande länderna i Europa, och Wall Street ersatte år 1916 Londons finanskvarter som navet i världsekonomin på grund av de allt större allierade krigsskulderna – dessutom utgjorde Tyskland bara ett synnerligen avlägset teoretiskt invasionshot. Denna dynamik förändrades något då tyskarna återupptog det oinskränkta ubåtskriget i februari 1917, vilket ledde till tillräckliga förluster av amerikanska liv och prestige för att kongressen i april skulle vara redo att förklara krig.

I sitt tal lade Wilson dock tonvikten vid USA:s plikt gentemot det internationella samfundet och den civiliserade världen, och han lovade att amerikansk makt skulle bidra till att utforma en mer rättvis och stabil världsordning efter kriget; han hävdade dock inte att man gick ut i krig för att försvara sig. Men genom att ange att USA var en nation bland andra nationer, och genom att betona hur sammankopplad världspolitiken var, kom han närmare att motivera kriget med just självförsvaret än någon annan president sedan James Madison år 1812 (med undantag för Abraham Lincoln 1861, vars självförsvarskrig hade en helt egen intern dynamisk kraft).

Efter kriget, då det inte verkade finnas något hot mot landet, sade senaten nej till att USA skulle gå med i Nationernas förbund och vägrade att låta stationera amerikanska trupper i Europa för att

>>

”I sina avskedsråd hade Eisenhower sagt till Kennedy att Laos var värt att försvara till krigets rand.”

KRIG I VÅR TID

Franklin Roosevelt omdefinierade USA:s säkerhetspolitik.

FOTO: AP/TT

borga för Frankrikes säkerhet. Wilson hade till viss mån förändrat de amerikanska säkerhetskraven, men han kunde inte göra något åt den fria säkerhetens verklighet, och Amerika drog sig tillbaka till sin strategiska isolering.

Det var det här problemet som Franklin Roosevelt och interventionisterna ställdes inför under den internationella krisen på 1930-talet. De var inte bara tvungna att utarbeta en effektiv strategi för att möta tyskarna och japanerna utan måste också övervinna isolationismen på hemmaplan. I själva verket var inte isolationismen deras huvudproblem – visserligen fanns det hårdnackade isolationister som ville att landet skulle dra sig tillbaka till ett ”fästning Amerika”, men de flesta amerikaner ansåg att man borde engagera sig i resten av världen; det fanns också anglofobiska och antisemitiska isolationister, exempelvis den berömde piloten Charles Lindbergh, som inte ville att Amerika skulle bli samarbetspartner med engelsmännen och judarna. Dessa extrema åsikter var inte ovanliga, men de speglade inte den allmänna opinionen i Amerika. Istället var de flesta amerikaner motståndare till att intervensera, man ville helt enkelt inte att USA skulle blanda sig i Europas och Östasiens säkerhetsproblem.

Det bästa sättet att bevara USA:s säkerhet, hävdade de, var genom att vara diplomatiskt men inte militärt aktivt, genom att vara neutral och inte välja sida. Den ledande företrädaren för detta synsätt var den före detta presidenten Herbert Hoover, som medgav att nazisterna var avskyvärda och hävdade att amerikanerna hade en plikt att hjälpa till att lindra det lidande som tyskarna hade orsakat. Men Hoover påpekade också att varken Tyskland eller Japan hade kapacitet att anfalla och invadera det nordamerikanska fastlandet. Eftersom USA:s territoriella suveränitet var säkrad borde amerikanerna avstå från att direkt blanda sig i andras säkerhetsproblem. I själva verket hävdade Hoover att om USA intervenerade skulle detta leda till osäkerhet. En intervention var alltså kontraproduktiv eftersom den faktiskt skulle göra USA mindre säkert.

Hoover hade inte bara logiken på sin sida utan också den allmänna opinionen och kongressen. Så vad kunde Roosevelt göra? Hans svar blev att utvidga villkoren för vad som utgjorde USA:s självförsvar. Det var mycket effektivt, och är något som har definierat USA:s nationella säkerhet ända sedan dess. Självfallet uppfann han inte den moderna doktrinen om ”den nationella säkerheten” ur ett tomrum. Han fick hjälp av händelserna i Europa och Asien, särskilt Frankrikes otroligt snabba fall i juni 1940, den tyska invasionen av Sovjetunionen ett år senare, och Japans intrång i Indokina 1940–41.

Det hjälpte också Roosevelts sak att ett direktanfall på USA var fullt tänkbart för första gången sedan 1812 års krig i och med flygstridskrafternas förbättrade förmåga. Men detta var fortfarande osannolikt, och det är slående att presidenten som sade till det amerikanska folket att ”det enda vi behöver frukta är fruktan själv” nu höll på att bygga sin utrikespolitik på skrämselpropaganda. Det är talande att under perioden 1937–41 använde Roosevelt uttrycket ”nationell säkerhet” mer än alla andra presidenter före honom tillsammans, ända tillbaka till George Washington.

Vad menade Roosevelt när han återopade uttrycket ”nationell säkerhet”? USA, förklarade han vid ett flertal tillfällen under denna ödesdigra period, befann sig i fara, landets möjlighet att överleva stod på spel, på samma sätt som det hade gjort år 1776, 1814 och 1861. Men den här gången var faran dold, i en globaliserad värld var den

George W Bushs krig mot terrorismen byggde på Roosevelts doktrin om den globala nationella säkerheten.

FOTO: LARRY DOWNING/REUTERS/TT

KRIG I VÅR TID

>>

Charles Lindbergh: en amerikansk isolationist.

FOTO: AP/TT

underordnad en kedjereaktion av händelser som såg ut att ofrånkomligen nå Amerikas kuster. Kort efter det att tyskarna erövrat Frankrike sade han att det inte längre var möjligt för USA att fortsätta att vara "en enslig ö i en värld dominerad av våldsfilosofier". Vid ett annat tillfälle jämförde han Nazi-Tyskland med en "skallerorm" och hävdade att när en person ser en skallerorm "i anfallsläge så väntar man inte på att den hugger innan man krossar den" – särskilt då skallerormen ifråga inte bara var "en militär fiende" utan "en fiende till alla lagar, alla friheter, all moral, alla religioner".

Att Roosevelt nämnde moral och religion visade på en annan sida av hans syn på nationella säkerhet: utmaningen mot de amerikanska värderingarna, som han sammanflätade med Amerikas territoriella suveränitets okränkbarhet. Med andra ord gick det nu inte längre att göra åtskillnad på säkerheten för de amerikanska värderingarna och säkerheten för det amerikanska territoriet; i en värld med industri-skaliga massideologier, såsom kommunismen och fascismen, kunde varken värderingarna eller nationalstaten överleva utan varandra. I sitt tal om tillståndet i nationen år 1939 sade han: "Det kommer en tid i människors öden då de måste förbereda sig på att försvara inte bara sina hem utan trons och mänsklighetens grundsatser på vilka deras kyrkor, deras statsskick och själva deras civilisation vilar."

Det här var ett i högsta grad revolutionärt uttalande: Roosevelt förklarade för amerikanerna att de borde slåss för sina värderingar. USA:s grundlagsfäder hade under sjuttonhundratalet och första delen av artonhundratalet tvärtom varit stolta över att låta landet vara en demokratis ö i ett hav av despotisk makt; de förväntade sig inte mindre av USA och inte mer av resten av världen. Men som Roosevelt såg det dög inte det längre – om de amerikanska värderingarna var i fara så var den amerikanska säkerheten det också. Om demokratin var i fara så var USA det också.

Det var här som den moderna doktrinen om "den nationella säkerheten" föddes: global och ideologisk liksom territoriell och konkret. Den utlovade att skydda amerikanerna från alla hot världen över, oavsett hur avlägsna de än kunde te sig. Som Roosevelt

förklarade i december 1940, i ett av sina mest berömda, och gripande, förkrigstal: "Det här är inte ett informellt tal om krig", började han. "Det är ett tal om den nationella säkerheten [...] Vi måste utgöra demokratis väldiga arsenal. För oss är detta en kritisk situation som är lika allvarlig som kriget självt [...] Jag är djupt övertygad att det amerikanska folket nu är fast beslutet att göra en ännu väldigare ansträngning än man gjort så här långt [...] för att möta hotet mot vår demokratiska övertygelse."

Efter det att Japan anföll Pearl Harbor i december 1941 blev Roosevelts syn på den nationella säkerheten den allmänt accepterade definitionen av Amerikas självförsvar. Den utgjorde grunden på vilken amerikanska styrkor slogs i ett globalt krig på två åtskilda fronter på andra sidan haven, och den utgjorde grunden för de amerikanska efterkrigsplanerna som ledde till internationella organisationer som FN, Världsbanken, Internationella valutafonden (IMF) och Gatt (senare omdöpt till Världshandelsorganisationen, WTO). En ny världsordning hade skapats, genomsyrad av amerikanska värderingar och USA:s militära och ekonomiska makt. Men vem skulle i en sådan ny världsordning avgöra var gränserna gick för Amerikas säkerhet? Vem kunde nu göra åtskillnad på den amerikanska nationella säkerheten och den generella internationella säkerheten?

Medan den bidrog till att bana väg för det amerikanska ingripandet mot Tyskland och Japan var den nationella säkerhetsideologin svår att lämna bakom sig. Den överlevde andra världskriget och kom att utgöra grunden för USA:s kalla krig mot Sovjetunionen. Genom att utgöra ett hot mot Amerikas värderingar, och genom att verka stå i början av en global kedjereaktion som skulle vara svår att stoppa när den en gång inletts, tycktes Sovjetunionen utgöra ett hot som var lika allvarligt och överhängande som Nazi-Tyskland bara några år dessförinnan. Detta för oss tillbaka till John F Kennedy, Lyndon Johnson och Vietnam.

Det var inte en tillfällighet att både Kennedy och Johnson deltog i Roosevelts krig om den globaliserade nationella säkerheten. Båda blev vittnen till drabbningar med den japanska fienden i södra delen av Stilla havet, långt borta från USA:s kuster – Kennedy sårades i strid till havs, Johnson under ett utredningsuppdrag åt presidenten i Australien – båda hade alltså personlig erfarenhet av det amerikanska självförsvarets nya frontlinjer. Det var därför inte ologiskt att se Sydvietnam som väsentligt för Amerikas säkerhet.

Doktrinen om den globaliserade nationella säkerheten har bestått. USA:s nederlag i Vietnam lyckades inte försvaga den. Den förnyades av Ronald Reagan för att bekämpa "ondskans imperium" (Sovjetunionen) under 1980-talet, förstärktes av Bill Clintons strategier för global utvidgning på 1990-talet, och drev fram George W Bushs doktrin om avskräckning och det globala kriget mot terrorismen. Så länge som USA skyddar en liberal internationalistisk världsordning, och så länge som landets militärmakt förblir stark kommer den amerikanska nationella säkerhetsideologin att leva vidare utan inskränkningar.

Andrew Preston är docent vid Cambridge University och specialiserad på amerikansk historia.

Översättning: Martin Peterson.

KRIG I VÅR TID

Amerikansk soldat i Vietnam 1966.

FOTO: CATHERINE LEROY/TT

Slaget om cyberrymden

Datorspelen håller på att ersätta litteraturen som en fantasins kraft i vår syn på krig. Men en dag blir de kanske alltför verklighetstroga.

Av Christopher Coker

En poet från tiden kring första världskriget uttryckte det bäst: "Världen befinner sig i krig eftersom den ännu inte är redo för fred." Och ett av skälen till detta säger mycket om poesin och dess urgamla anknytning till kriget. Freden är ju påfallande tråkig. Leda, skriver Michael Howard i sin bok *The Invention of Peace* (vars andra upplaga betecknande nog fick den nya titeln *The Invention of Peace and the Reinvention of War*, utgiven på svenska som *Fred och krig. Hur freden uppfanns och kriget återuppfanns*), är det mest uppenbara skälet till att vi fortfarande ryser av spänning när vi hör stridslarmet och varför konflikter alltför ofta spelar en sådan central roll i vårt liv. Det finns en betecknande rad i Nietzsches *Så talade Zarathustra*: "Tyst är mitt havs botten; vem skulle väl gissa att den döljer skämtsamma vidunder!" De som slåss för nöjes skull – för spänningen, adrenalinkicken, för det kriget låter dem göra; det en av personerna i filmen *Fight Club* kallar en "nära livet-upplevelse" – är de vidunder vi måste konfrontera var dag: terroristerna, jihadisterna, medlemmarna i al-Qaida. Men alla vi andra då, vi som lever våra postheroiska liv? Förlorade inte kriget sin glans i ingenmanslandet år 1915? Förlorade det inte sitt romantiska skimmer i Vietnam? Och håller inte krigets mänskliga faktor på att sväljas av cyberrymden och drönarteknologi?

I och med att krigets mänskliga dimension håller på att gå förlorad, betyder det att vi ställs inför det en amerikansk författare kallar "den allt mindre tillvarons väsen"? Just nu stämmer det naturligtvis att kriget fortfarande dominerar fantasin. Se bara på alla krigsfilmer och datorspel (av vilka drygt hälften kretsar kring krigsrelaterade teman). En del av oss kanske fortfarande sitter fast i *Iliadens* tjusning, men skulle man kunna göra en robot till "hjälte" i en berättelse, eller en cyberkrigare till en "person" i ett större drama?

Vad de stora litterära gestalterna som Robert Jordan och Yossarian och Billy Pilgrim erbjuder läsaren är en chans att lära känna dem bättre än de känner sig själva. Jag har svårt att föreställa mig att någon av avatarerna i cyberrymden som datorspelen identifierar sig med någonsin kommer att skriva in sig i fantasin hos oss andra.

Men samtidigt kanske det här är en alltför trångsynt utblick. Särskilt om vi ser datorspelen som litteraturens arvtagare, på samma sätt som romanen var den episka diktens arvtagare. Cyberrymden kanske visar sig vara nyckeln till en nystart för kriget i det tjugoförsta århundradets fantasi (på gott eller ont) om vi ser den som en *kulturell förstärkare* liksom ett eget kommunikationsmedium. "En kulturell förstärkare", skriver Mark Pagel i *Wired for Culture. The Natural History of Human Cooperation*, är en beteenderelaterad känslomässig drivkraft – den kan använda fantasins kraft och göra även de mest brutala aktiviteter både spännande och inspirerande. Pagel går så långt att han jämför en episk dikt som *Iliaden* med prestationshöjande medel.

Vad är detta viktigt? Eftersom urvalet inte sker genom mördande konkurrens mellan individer utan genom att uppmuntra det beteende som är fördelaktigt för gruppen. Andra sociala arter med större känslomässig repertoar än icke-sociala djur satsar på självupppoffring. De gör det eftersom detta medför en klar selektiv fördel. Men när det gäller oss har ju vi också kulturen, såsom moraliska och religiösa påbud och fiktiva föredömen som belyser och illustrerar dem och anförtror dem åt tanken. Tänk bara på Marvels seriehjältar. Den kulturella utvecklingen framkallar inte altruism, men den förstärker instinktiva förmågor – litteraturen formar människors känslor >>

KRIG I VÅR TID

Unga män spelar för status, inte för smärta.

FOTO: DANIEL LEAL-OLIVAS/TT

Brad Pitt i Fight Club.

FOTO: TT

– och personliga övertygelser förändrar känslomässiga erfarenheter. Litteraturen är fortfarande en sådan stark ”kulturell förstärkare” just för att den låter oss återuppleva känslor som fortfarande är socialt användbara; den stärker trossatser och sprider information och påminner folk om ett gemensamt förflutet. Berättelser har en anpassande egenskap eftersom vår förståelse av verkligheten blir förstärkt och skarpere. De låter oss delta i genrep av livet och hänge oss åt användbara tankeexperiment, båda gör att vi kommer fram till slutsatser innan vi möter omständigheterna i verkliga livet. Kort och gott belyser mer än definierar litteraturen människans natur. Som Steven Pinker hävdar – klyschan att livet imiterar konsten stämmer eftersom en del konstarters funktion är att livet skall imitera *den* (“The biography of fiction” i Wells, Robin och McFadden, Joe (red). *Human Nature. Fact and Fiction*).

Det finns naturligtvis en vetenskaplig förklaring till hands. Neurobiologer förklarar för oss att språkförmågan på det hela taget sitter i vänstra hjärnhalvan. Och de känslor som väller upp och formar våra inre känslor har inte goda förbindelser med en språktillgänglig hjärna. Denna ganska snustorra förklaring talar om för oss varför vi vördar poeter: de har förmågan att analysera den känslomässiga

hjärnan med det medvetna och förvandla det de finner till språk. Tack vare detta var de alltid beundrade i krigarsamhällen: tänk bara på *Iliaden* eller *Beowulf*. Och märkligt nog har dessa hjältar aldrig förminskat resten av oss. Istället förstorar de oss faktiskt med sin egen storhet. De stimulerar oss att tro på mänskligheten genom att visa oss att vi kan stå över livets slumpmässighet och historiens tillfälligheter.

Och det är kanske den viktigaste rollen för en kulturell förstärkare som litteraturen eller historien – den låter oss leva i en *mytisk* tillvaro. Båda låter oss tro att det finns obetingade verkligheter dolda eller underförstådda i vårt praktiska liv – såsom ”varat”, ”sanningen” och ”värderingar” – och tack vare dessa blir vår betingade verklighet uthärdlig, och dessutom begriplig för första gången. Det är de här större beståndsdelarna som låter oss fly från den rena slumpens värld där döden är – den kända – slutorten. Pagels slutsats är att utan de sköna konsterna eller religionen skulle vi i stort sett vara desamma (antagligen lika egoistiska och moraliskt fördärvbara) men vi skulle aldrig ha uppnått så mycket; vi skulle aldrig ha *presterat* så väl.

Ta de kulturella förstärkarna som möjliggör religionen – religion och krig är intimt sammanflätade. Man kan egentligen inte inse detta faktum förrän man inser vad religionen egentligen är. Den är

KRIG I VÅR TID

exempelvis inte det många ateister tror att den är: en bred förklaring av världen som vi kan byta ut mot en vetenskaplig eller materialistisk förklaring. Den är inte heller en uppsättning historiska fakta som kan vederläggas genom bevis eller arkeologi. Den är en livsstil och den tillhandahåller ritualer som betyder oerhört mycket för dem som tror på dem. Dessa ritualer – som att be, medmänsklighet, att sjunga lovsånger och åka på pilgrimsresor – diskuteras utförligt i William James *Den religiösa erfarenheten i dess skilda former*; det var religiösa impulser eller ”begär” (som han kallade dem) som gav religionen dess fasta grepp om människolivet.

Kriget är inte olikt detta. Det är inte helt instrumentellt; det är inte något som kan underkastas det rationella valets logik eftersom att vara rationell innebär en sak och att vara förnuftig någonting helt annat. Det tillhandahåller en livsstil för många människor genom att erbjuda ritualer som uppoffringar (kollektiva eller individuella); erfarenheter från slagfältet (adrenalin kickar); att pröva sig själv mot omgivningen. Och precis som religionen är det inspirerande eftersom livet, som Roger Scruton uppmärksammat, för många människor inte bara är någonting givet, eller ett faktum, utan en gåva och trons svar är att ge någonting tillbaka. Och det gäller – tyvärr – i lika hög grad för självmordsbombaren som för den amerikanske soldaten som postumt tilldelas kongressens hedersmedalj.

Poängen med kulturella förstärkare är att de fortsätter att *utvecklas* över tid. Se på William James ”religiösa impulser” – sång, dans och liturgi är alla viktiga i religiösa bruk. Samtliga alstrar mätbara förändringar i hjärnaktiviteten som bidrar till att förstärka tron. Kulturen uppfinner inte nya sorters kroppskemi; istället finner den nya sätt att förstärka neurokemiska tillstånd. Ifråga om dans berättar Samuels- och Krönikéböckerna att Saul ledde ett gäng unga män som befann sig i nödläge. De dansade och drabbades av profetisk hänryckning (Första Samuelsboken 22:2). Det var de som bildade Kungariket Israel (1020–961 f Kr), och det var deras militära framgångar gentemot filistéerna och amalekiterna som gav dem landområden och på så sätt kunde de till slut lämna det hänryckande vandrarlivet bakom sig.

Att deklamera psalmer, hävdar David Sloan Wilson, tröstade och förbättrade självkänslan för en grupp israeliska kvinnor under den andra intifadans värsta tid så psalmsången har fortsatt att utöva sina magiska krafter. I Västeuropa förvandlades dans till exercis. I boken *Keeping Together in Time* hävdar William McNeill att människor som rör sig ihop till samma taktfasta rytm tenderar att skapa band till varandra; exercis förändrar människors känslor och stärker gruppgemenskapen. Robert Richards ger ett annat exempel i *American Scientist* som är relevant i sammanhanget: Barn som växer upp med datorspel som kräver snabba svar för att ta tillvara på möjligheter kan bli känslomässigt lämpade för det moderna krigets krav. ”Militärhistoriker kan därmed ha fått ytterligare en begreppsmässig resurs för att förstå den samtida konfliktens väsen.”

Och det kan vara datorspelens viktigaste bidrag – spelexperterna är krigets äldsta grupp; de unga männen. För många är spel inte bara deras huvudsakliga underhållningskälla, de är också deras huvudsakliga invigning i livet. Och krigsspel, vågar jag påstå, är en ännu starkare kulturell förstärkare än någonting vi hittills har sett.

Unga män spelar inte datorspel för att uppleva smärta, trauman eller depression. De spelar spel för att vinna, och en del av dem för att höja sin status i andras ögon. Spelen de spelar får mycket av sin beroendeframkallande kraft från det faktum att de erbjuder en ny verklighet som bygger på förmågan att inom den virtuella världen kunna kontrollera det som alltid har varit okontrollerbart utanför den. Datorspelen tillfredsställer behov alla människor har inom sig: mening, framgång, bedrifter. De ger folk en chans att förstå sig på den ”verkliga världen” – att förenkla den; att inte behöva ta konsekvenserna av sina handlingar; att förstärka återkopplingen och ställa upp klara mål. Att spela datorspel, hävdar en del experter, uppmuntrar till ”avengagemang” från moraliska handlingar just för att man inte behöver leva med följderna och konsekvenserna. Men de erbjuder också en chans att fly tillbaka till den verkliga världen där den person som lämnade den ofta blivit helt annorlunda.

En av de bästa sakerna med spel är att de erbjuder en erfarenhet som man kan dela med andra; man kan egentligen inte dela erfarenheten av att ha läst en bok (inte ens i en bokklubb) eller sett en film (även om man går på bio tillsammans med vänner eller ett par slår sig ner i soffan för att se på en dvd en kväll). Fantasin är inte längre rent subjektiv; den delar man med andra. Och det gör dem till en idealisk vektor för att politisera och rekrytera ungdomar. År 2003 släppte Hizbollah ett spel (”Special Force”) med en inledning som lød: ”Du måste bekämpa, konfrontera och förstöra den sionistiska fiendens maskiner och påminna honom om att gå in i libanesisk by inte är det samma som att vara ute och flanera.”

Den första brittiska medlemmen av ISIS som sprängde sig i luften i Irak berättade i ett kvarlämnat meddelande att han blivit inspirerad att gå med i rörelsen av datorspelet *Call of Duty*. Det spelas världen över; publiken är inte längre begränsad till ett enda land. Det finns inga lokala fristäder i cyberrymden. Istället blir allt som är lokalt mycket snabbt globalt och viralt.

Det verkar finnas två sorters spelare: de som vill stanna kvar i spelet, inuti datorns

fantasierum. För dem finns världen där de har status och betydelse inuti bildskärmen. Den andra sorten uppmanas kliva ut ur systemet och uppleva ”verkligheten”. I båda fallen fortsätter kriget naturligtvis att inte bara vara en social livsform utan också en uppiktad troshandling. Och som förstärkare måste man medge att spelen lätt vinner mot *Iliaden* eller *Rädda menige Ryan*. Vem kan slå den sofistikerade designen, 3D-tekniken om man spelar i den virtuella verkligheten? Dessutom, skriver Sean Cubitt i *The Cinema Effect*, förbättras teknologin hela tiden: ”Skönheten kommer att bli intensivare, känslorna starkare, adrenalinet omöjligt att särskilja från den riktiga kicken [...] denna inbjudan till resan eller färden försöker förmå oss att kliva in i evigheter i miniatyr som är avskilda från (den riktiga) världen.” En dag kan givetvis krigsspelet komma att bli så verklighetstrogn att de helt saknar många av de abstrakta egenskaper som vi alltjämt förknippar med kriget. Den dagen kanske de blir alltför målande, verkligen avtändande, inte entusiasmerande. Det skulle verkligen förändra spelreglerna!

Christopher Coker är professor i internationella relationer vid London School of Economics.

Översättning: Martin Peterson.

För stor för att gömmas undan

Karl Ragnar Gierow blev känd för allmänheten när han var Svenska Akademiens ständige sekreterare. Som författare har han dock orättvist hamnat i skymundan.

Av Olle Abrahamsson

Hur kommer det sig att en av 1900-talets märkesmän i svenskt kulturliv – stor som poet, dramatiker och essäist och framgångsrik som teaterchef och akademisekreterare – är så gott som okänd i vår tid? Hundraårsminnet av Karl Ragnar Gierows födelse passerade för några år sedan under tystnad och någon nytugivning av hans lyrik, dramatik eller skarpsinniga essäistik har såvitt jag vet aldrig varit på tal. I aktuella lyrikantologier är han inte representerad, inte ens i Jan Olov Ulléns 800-sidiga urval *De bästa svenska dikterna* (2007). De litterära sällskapen växer som svampar ur jorden men något Gierowsamfund tycks inte vara i sikte. Ett sådant skulle annars få fullt upp att göra, särskilt som en stor del av föremålets litterära kvarläten-skap ännu ligger otryckt. Lika besynnerligt är att Gierows liv och verk varken under hans levnad eller senare nämnvärt har intresserat personhistoriker och litteraturforskare. I Lars Lönnroths och Sven Delblancs standardverk *Den svenska litteraturen* (1989) omnämns han kortfattat och aningen pejorativt som ”diktkonstens tjänsteman”.

Ointresset för Gierows person och författarskap kan inte bero på att det vimlar av skribenter

av hans kaliber. Förklaringen är snarare den motsatta, att han uppfattas som så egensinnig och otidsenlig att folk av facket placerar honom i vår litterära kanons periferi. Den läsande allmänheten känner överlag inte alls till honom och kan därför inte längre fångas av hans mångbottnade lyrik, filosofiskt underbyggda dramatik och snillrika essäistik.

Gierow är förvisso inte ensam om att vara med orätt förbisedd av eftervärlden. Han delar det ödet med till exempel Benjamin Höijer (1767–1812), den ende svenske filosof som nått europeisk ryktbarhet och som på sin tid räknades jämbördig med de tyska giganterna Fichte, Schelling och Hegel. Över Höijer gav Gierow år 1971 ut en mycket läsvärd

”Poeten Karl Ragnar Gierow har hamnat i skuggan av samtida storheter som Bertil Malmberg, Karin Boye och Johannes Edfelt.”

minnesteckning, som på väsentliga punkter närmast formar sig till ett självporträtt. Höijer beskrivs som ett misskänt geni med ”en överlägsen sarkasm på lur i mungipan, utmanande och förbigången, föraktfull och befunden överflödig”. För nutiden ter han sig enligt Gierow ”så som han måste ha framstått för många i sin samtid: obekvä, otillgänglig och till sist oundviklig”. Adjektiven, särskilt det sistnämnda, röjer ett för Höijer och hans levnadstecknare gemensamt intelligensaristokratiskt drag, som

Olle Abrahamsson är tidigare rättschef på justitiedepartementet.

Karl Ragnar Gierow 1950.

FOTO: SÖREN HOFFMAN/TT NYHETSBYRÅN

blandas med arrogans mot en eftervärld som inte längre finner det nödvändigt att minnas dem.

Några år senare publicerade Gierow ett äreminne över den märklige och rikt begåvade lundabiskopen Johan Henrik Thomander (1798–1865). Också här finner man dubbelexponeringar som bidrar till att karaktärisera minnesskrivaren själv. Exempelvis snabbheten i repliken, som hos båda kunde vara dräpande, och lusten att på lediga stunder översätta Shakespeare. Liksom ett konstitutionellt inre spänningsförhållande, som Thomander en gång gav luft åt med orden: "Hjärtat skapt i april och förståndet stöpt i december." Kring denna uppgivna suck byggde Gierow sin inkännande biografi, som är ett magnifikt porträtt av en sammansatt människa som från fatigdom och utstötthet när samhällets höjder.

Ett själsliv fyllt av motsägelser var något som Gierow själv hade att förhålla sig till. Och han gjorde det med en för honom typisk raljans: "Det lilla hjul som får verket att ticka heter på urmakarens fackspråk oron, och det som driver en människa är hennes komplikation. Obestriddigt helgjuten är bara idioten." Temat om människans kluvenhet mellan att vilja det goda och göra det onda går igen i det mesta han har skrivit. Det gäller särskilt i de åtta diktsamlingarna från och med *Ödletid* (1937) och i de idéburna dramerna, såsom *Helgonsaga* (1943), *Cembalo* (1961) och *Den fjärde vise mannen* (1970).

Karl Ragnar Gierow föddes i Helsingborg 1904 och tog en licentiatexamen i filosofi i Lund, där han också fick tre vänner för livet: Frans G Bengtsson, Hjalmar Gullberg och Ingvar Andersson. Sedan han flyttat till Stockholm och vid 26 års ålder på Fredrik Bööks rekommendation fått anställning som Norstedts litteräre rådgivare lotsade Gierow fram vännernas produktion till gagn för förlaget och till glädje för den läsande allmänheten. Gullbergs genombrott som sin tids mest beundrade svenske lyriker och Bengtssons succé med *Karl XII:s levnad* (1935–36) hade knappast kommit till stånd utan hans uppmuntran och förmedling. Till de nära vännerna hörde även den på Orkneyöarna bosatte Eric Linklater, som han översatte och som kom att betyda mycket för honom. "He has a passionate distaste for sleep", angav Linklater som förklaring till deras många och långa nattliga diskussioner, och Gierow kvitterade med att dedicera essäsamlingen *Mina utflykter* (1950) till makarna Linklater med det kärleksfulla konstaterandet att de tre aldrig lärde sig konsten att avsluta ett samtal. Till Ivar Harrie, en annan kär Lundakamrat, infann sig däremot med tiden en viss distans som nog kan förklaras med hennes benägenhet att finna försonande drag hos Sovjetkommunismen.

Det är lätt hänt att överlägsna intelligenser betraktar sin omgivning med leda, otålighet och skepsis. Gierow kan inte fränkännas sådana drag. Det hände att hans misantropi fick honom att längta till den dag då han skulle slippa se dem han hade svårt att stå ut med, och de var rätt många. Desto större är kontrasten till den glädje han upplevde i samvaro med dem som i hans ögon höll måttet. Det kunde gälla historiska gestalter som Platon och Kellgren eller samtida som Nathan Söderblom, Hans Larsson och Arthur Koestler; alla dessa har han i sin essästik porträtterat kärleksfullt och med den lätta pennföring som var hans signum. Men det råder knappast något tvivel om att den som betydde mest för honom var den sex år äldre Hjalmar Gullberg. Det minnestal som Gierow höll över honom vid sitt inträde i Svenska Akademien 1961 hör enligt mitt förmenande till det skönaste, mest fulländade som har skrivits på svenska språket. Gierow gav sitt yppersta av sin stilkonst i porträttet av den döde diktaren och vännen.

År 1937 kom Gierow till Radiotjänst på Kungsgatan 8 i Stockholm, där Gullberg redan befann sig, och han fungerade där som ett slags anställd författare i krigshändelsernas skugga. Han kom

att svara för otaliga programinslag, ofta iscensatta som spirituella dialoger i moraliska och estetiska ämnen. Han tillförde radiomediet nya och för lyssnarna spännande former för gestaltande av ett historiskt, filosofiskt och litterärt stoff. Sin spirituella talang gav han fullt utlopp i vådeviller och komedier. En av dem, *Av hjärtats lust*, kom ut i bokform 1944 och blev en dundrande kassapjäs för Dramaten. Skämtlynnen lade han åt sidan i en rad suggestiva krönikespel om första världskrigets ohyggliga människoslakt. Dessa programinslag kondenserades till boken *1914–1918 in memoriam* (1939), som kan ses som en prototyp till Peter Englunds dock helt självständiga *Stridens skönhet och sorg* (2008). För det fall att radions lokaler skulle ockuperas, vilket hade skett i Norge, hade Gierow och hans medarbetare en laddad pistol liggande i skrivbordslådan. Radiotjänsts personal såg dessa år som sin uppgift att stärka svenska folkets motståndsvilja och förbereda det för det krig som Per Albin Hanssons samlingsregering med tur och skicklighet lyckades undvika.

För Radiotjänst gick Gierow 1946 vidare till *Svenska Dagbladet* som chef för tidningens litterära avdelning. Hans efterträdare som ledamot i *Svenska Akademien*, sedermera *Axess*-medarbetaren Knut Ahnlund, framhöll vid sitt inträde att Svenska Dagbladets litteraturbedömning under Gierows tid präglades av en "anda av rättvisa, engagemang och sakkunskap". Det var en ovanlig formulering av en kritiker som var mindre känd för lovprisningar än för sina gruvliga vidräkningar med dem som inte levde upp till hans förväntningar.

Att Dramatens glanstid sammanföll med Gierows chefskap 1951–63 är knappast en slump. På teatern fanns visserligen redan mäs-terregissörerna Olof Molander och Alf Sjöberg samt flera av vårt lands genom tiderna främsta skådespelare, såsom Lars Hanson, Tora Teje, Inga Tidblad, Eva Dahlbeck och Ulf Palme. Men Gierow inspirerade sin ensemble till stordåd, och det är hans förtjänst att inte mindre än fyra av Eugene O'Neills numera världen över spelade pjäser fick ett triumfartat mottagande när de hade sina urpremiärer på Dramaten. Gierow har själv beskrivit hur han sent en kväll började läsa manuskriptet till det opublicerade dramat *Lång dags färd mot natt*: "När jag lade det ifrån mig var det ljusan dag, och de mellanliggande timmarna hör till dem jag aldrig glömmet".

I ansträngningarna att låta Dramaten få ensamrätt till O'Neills postuma verk hade Gierow hjälp av Dag Hammarskjöld, som han också annars samarbetade med. Intellektuell utmaning motsvarande bägges kapacitet fann de i uppgiften att ge svensk tolkning åt Djuna Barnes *The Antiphone, Växelsången* (1961). Året efter Hammarskjölds död höll Gierow i Svenska Akademien en parentation över den bortgångne vännen och generalsekreteraren. Han förbluffade först sina åhörare med orden: "Dag Hammarskjöld växte inte med uppgiften." Så kom nästa mening som en befrielse: "Uppgiften växte med honom!" Teatermannens dramaturgiska grepp väckte Börssalens publik till insikt om att Hammarskjöld var större än sitt ämbete.

Som ständigt sekreterare och ordförande i Nobelkommittén företrädde Gierow Akademien med kraft och elegans. Han fann en fröjd i att inskräpa att dess verksamhet inte står under statsmakternas kontroll och inte heller kostar de stundom upprörda skattebetalarna en enda krona. För allmänheten blev han ett känt ansikte då han iförd solglasögon varje höst inför tv-kamerorna förkunnade årets Nobelpristagare i litteratur. Lika många följde honom inte när han i Stockholms konserthus höll sina briljanta tal till Solzjenitsyn, Böll, Bellow och Aleixandre. I talet 1974 till Eyvind Johnson och Harry Martinson tecknade Gierow de båda författarnas väg från fattigdom och obemärkthet till världsvid berömmelse

men han försummade inte att även framhålla de goda samhälls- förändringar som gjort avancemangen möjliga, ”vårt lands kanske största välsignelse, kanske också dess största bedrift under de sista tusen åren”. Och i sitt tal 1979 till solens och ljusets besjunga Odysseus Elytis visade han öppet sitt förakt för de många som vid den tiden menade att all sann poesi måste vara tidsmedveten och en politisk handling, genom att påvisa hur pristagarens dikt om en stupad löjtnant i det albanska kriget 1940–41 var ”engagerad dikt i långt bokstavigare bemärkelse än de brukar känna till, som oftast ropar på diktens engagemang”.

Men av hela detta framgångsrika liv i händelsernas centrum märks knappt ett spår i den lyriska alstring som när allt kommer omkring var Gierows huvudsak. Långt ifrån att framhäva sina världsliga erövringar envisas skalden med att beskriva sig själv som en misslyckad figur, en ”tillvarons spillning”, ett ”utsöndrat gift” eller som här i inledningen till dikten *Epitafiskt* (1968): ”Så många goda vänner redan borta –/ vem fan skall hålla liktal över mig?/ Fanns något där jag inte kom till korta?/ Finns någon människa som behöver mig?”

Poeten Karl Ragnar Gierow har hamnat i skuggan av samtida storheter som Bertil Malmberg, Karin Boye och Johannes Edfelt. Inget tyder på att han någonsin klagade över den utblivna berömmelsen, men uppfattningen om Gierow som en mindre betydande diktare är inte rättvis. Hans stundom fräna men alltid av full konstnärlig behärskning präglade uppgörelser med tillvarons orimliga villkor, med frågorna om värde, ansvar och skuld och varför vi lever när vi ändå skall dö, har få motstycken i svensk litteratur. Vad man närmast kan jämföra med är Birger Sjöbergs sena diktning. I likhet med Sjöberg lämnade Gierow med tiden alla konvensans krav, han vägrade ta hänsyn till annat än sin konst. Humorn blev bitter, ironin trött och tonen tidvis rå, samtidigt som den poetiska formen blev alltmer avskalad. Som i följande passage ur samlingen *I dagglåpans mantelfäll* (1983), tillkommen kort före hans död mot en kuliss som erinrar om motivet i Carl Kylbergs målning *Hemkomsten*:

”Årelystnad vet aldrig hut./ Lär den tystnad dess dödsminut./ Låt den svälja, fotsdjupt i sörjan,/ ångestkramade krav på en början/ och sin förlamade bön om ett slut./ Havet glöder i levrat skick./ Himlen förblöder där solen gick./ Slocknandet söker med trots och fasa/ i förödelsens glupande brasa/ återfödelsens ögonblick.”

Redan i sin ungdom var Gierow kritisk till determinismens och behaviorismens läror, och i essän *De outhärliga fördomarna* (1972) försöker han slå fast att människans fria vilja är en nödvändighet, varförutan det vore rent barbari att avkräva henne ansvar. Och utan ansvar och risken att ådra sig skuld går hennes värde förlorat. Men friheten att välja mellan gott och ont kan, menar den filosofiskt bevandrade diktaren, inte härledas inom kategorierna utan kan bara finnas vid sidan om dessa. Friheten förblir en helt och hållet personlig angelägenhet, så strängt personlig att den föds och dör med varje människa.

Liknande grubblerier förekommer på många håll i hans diktning, kanske mest etsande i diktcyklerna *Den förste människosonen* (1968) och *Tre studenter i Wittenberg* (1978). Den sistnämnda är ett poetiskt minidrama där tre skilda livsåskådningar presenteras i historisk kostymering men med klar adress till det tjugonde århundradets ödesfrågor. Gierow vänder upp och ned på 1500-talsstudenternas – och sina läsares – världsbild, han tar dem ur villfarelsen att de själva är skuldfria och lämnar dem i djupt bryderi. För trots att var och en av diktens tre rollfigurer tycks kunna åberopa goda bevis för att de inte har någon skuld, tvingas de till sist bejaka paradoxen att

deras enda räddning är att stå till svars. Diktsviten är ett versifierat tankedrama på högsta nivå, där den bildade läsaren dessutom kan roa sig med att försöka lista ut vilka gestalter som kan ha stått modell för de tre olika livshållningarna.

De sista åren ökade svärtan i Gierows dikter, särskilt sedan hans hustru omkommit. Hans leda vid livet blev alltmer påtaglig men hans skaparkraft förblev obruten. Även i det största betryck var han oförmögen att producera dålig vers. Vid makans grav på Donationskyrkogården i Helsingborg, där också Karl Ragnar Gierow själv nu vilar ett stenkast från Birger Sjöbergs, skrev han:

*Låt år och dag förlida,
låt stunden bryta in.
Jag sjunker till din sida,
till platsen som är min.
Dit leder mina frågor,
dit letar sig min törst,
och allt blir eld och lågor
som när jag såg dig först.*

Denna strof med dess oerhörda stegring tror jag få människor kan ta till sig utan att gripas av rörelse. Det finns intet spår av maner eller koketteri i den dödslängtan som den sörjande diktaren ger uttryck för, bara naken uppriktighet.

Hur ter sig utsikterna för författaren och poeten Karl Ragnar Gierow att bli återupptäckt? I närtid obefintliga skulle jag tro, på längre sikt lika oundvikliga som för den av eftervärlden ännu förbisedde djuptänkaren Benjamin Höijer. Verklig begåvning låter sig i längden inte undertryckas. Och vem skulle utan sådan begåvning kunna åstadkomma ett lika suveränt komprimerat avsked till livet som detta:

”Men vad mitt liv betytt det fann jag inte./ Att vända ont till gott det hann jag inte./ Och börja om på nytt det kan jag inte.”

Några tecken på en Gierowsk återupprättelse kan dessbättre skönjas. Karl Ragnar Gierows brorsbarn har lagt upp hemsidan www.karlragnergierow.se där delar av hans författarskap gjorts tillgängligt, jämte bakgrunds- teckningar och kommentarer. Även ljudfiler finns inlagda som gör det möjligt att lyssna till skaldens ädelskånska idiom. I serien Minnesbiblioteket utgav Svenska Akademien år 2008 ett nytryck av en minnesteckning som Gierow på 1960-talet gjorde av Abraham Niclas Clewberg-Edelcrantz. Denne var teaterdirektör vid Gustav III:s hov och därmed Gierows förste företrädare som Dramatenchef, dock kommen i vanrykte för förskingring ur teaterkassan. Vad som lockade Gierow att ägna tid och kraft åt denne något tvivelaktige figur var inte minst det förhållandet att Clewberg-Edelcrantz var Kellgrens nära vän och förtrogne. Kellgren var kanske den svenske diktaren, vid sidan av Hjalmar Gullberg, som Gierow beundrade mest.

Uppenbart inspirerad av Gierows minnesteckning gav Malte Persson år 2008 ut en lovordad roman, *Edelcrantz förbindelser*. Till nytugåvan samma år av Gierows egen bok skrev Svenska Akademiens ständige sekreterare Peter Englund ett vackert förord. Där betonar han sin företrädares djupa originalitet och avslutar med att citera vad Gierow själv hade att säga om den saken:

”Originalitet är inte en egenskap, inte ett uttrycksätt – det är en enkel sanning, anspråkslös och obemärkt. Den som har den egenskapen kan både lära och låna av andra; vad han gör, blir ändå alltid hans eget. Den som saknar den kan arbeta sig sjuk på ett särartat framträdande; vad han säger är ändå inte hans.” ❀

ITALIEN

En författares bord

Trieste är känt för författare som James Joyce, Italo Svevo och idag Claudio Magris. Hur präglar det staden? **Lasse Söderberg** har varit där.

JAG FOR TILL Trieste för att förvissa mig om stadens existens. Den litterärt intresserade vet att Italo Svevo kom från Trieste, att James Joyce bodde där och att Rainer Maria Rilke fick ingivelsen till sitt största diktverk på slottet Duino inte långt därifrån. En mytisk plats således. Men i sinnevärlden?

Joyce slog sig ner här i två omgångar, inalles elva år, men tänkte bara på och skrev bara om Dublin. Och man kan fråga sig om Rilke, när han var omhuldad gäst hos den litteraturintresserade furstinnan von Thurn und Taxis-Hohenlohe, alls brydde sig om att sätta sin fot i staden. Jag leker med tanken att han ändå måste inköpa skrivdon och därför begav sig till pappershandeln Smolars – en av de mest välsorterade butikerna i sitt slag som jag har sett – och där mycket väl kan ha stött på Joyce. De befann sig i Trieste samtidigt, om inte

ra klassiska böcker skulle ha förblivit obemärkta om inte Joyce hade sett till att de blev utgivna, översatta och kommenterade.

Jag föreställer mig att Triestes särprägel blir tydligast om man, som vi, anländer österifrån, över bergen, samma väg som Titos trupper tog 1945. Här är inte längre Balkan och inte längre Österrike, men heller inte riktigt Italien som Trieste numera tillhör. Staden har i olika omgångar hamnat i kläm mellan olika intresseområden, men också ibland blomstrat av samma anledning. Några menar att kalla kriget började då Tito, efter att ha befriat området från dess ockupanter, ville införliva det med det nya Jugoslavien. Detta motsatte sig de allierade och Trieste blev i stället en fristat under amerikanskt och brittiskt överinseende. Det varade fram till 1957. Italienskan är det officiella språket men till vardags talas en variant av venetianskan, såvida man inte tillhör den tyskspråkiga, den slovenska eller någon annan minoritet: serber, kroater, greker. Därtill kommer, som i det övriga Europa, nuets flyktingar. Likväl har befolkningssiffran stadigt sjunkit under de senaste decennierna. Den största gruppen, en knapp fjärdedel av regionens kanske 300 000, är sedan länge den slovenska, vilket märks på att det finns både en slovensk stadsteater och slovenska boklädor. Dock åtnjuter slovenerna inte fullt ut samma rättigheter som italienerna, vilket givetvis skapar problem.

En gång var Trieste det habsburgska kejsardömetts andningshål mot havet, dess enda hamn, ett larmande centrum av stor betydelse för Centraleuropa. Den tiden är förbi, men kan avläsas i arkitekturen.

EN GÅNG VAR Trieste det habsburgska kejsardömetts andningshål mot havet, dess enda hamn, ett larmande centrum av stor betydelse för Centraleuropa. Den tiden är förbi, men kan avläsas i arkitekturen. Såväl dubbelmonarkin som fascismen älskade ståtliga, gärna överdimensionerade byggnader. Stadens äldsta delar, de tidigare glädjekvarteren, låg länge övergivna och delvis sönderbombade, men restaureras nu

Vårt nya litterära rum

66 Katarina O'Nils Franke om digitala berättelser

Skymtandets konst

68 Henrik Nilsson om författarintervjuer

Reagens relevans

70 Ann-Sofie Dahl om en alltjämt aktuell president

Krönika

72 Annika Borg funderar över en obearbetad skuld

I korthet

72 Läkande humaniora, Martin Heidegger och teaterkrig

på flykt så åtminstone i skygd undan första världskriget. Svevo och Joyce kände däremot varandra mer än så. Svevos nume-

tillbaka till sitt medeltida utseende. Därtill de många templen: de katolska kyrkorna, de båda ortodoxa, den väldiga synagogan, moskéerna.

Tre författare står staty: Italo Svevo utanför Stadsbiblioteket, Joyce på bron över Canal Grande, poeten Umberto Saba snett emot det antikvariat som han en gång var ägare till och som tillräga på allt ligger i samma hus som Joyce hyrde. Saba förlorade antikvariatet 1938 till följd av de skärpta raslagarna och gick i landsflykt till Frankrike, men återkom efter kriget och blev en av den italienska poesins säkerligen mest lästa diktare. Antikvariatet ligger kvar och bär numera hans namn.

En berömd dikt av Saba (översatt av Anders Österling) är den om geten ”med semitisk nuna” i vars klagolåt diktaren känner igen sig: ”det jämna bräkandet var min egen smärtas frände”. Saba var i likhet med Svevo jude och båda förkroppsligade Triestes på en gång kosmopolitiska och perifera karaktär.

VI VANDRAR RUNT i sällskap med författaren Antonio Della Rocca, som efter många år i Argentina har återvänt till sitt Trieste. Han har historier att berätta om många av husen. Det är gott om pelarpydd nyklassicism, mycket jugend och mycket trettiotal. ”Där hade fascistpartiet sitt huvudkvarter”, säger Antonio och pekar. Eller: ”Här bodde Stendhal när han var fransk konsul.”

Också Johann Joachim Winckelmanns namn är förknippat med Trieste, trots att han inte befann sig här i mer än åtta dagar. Han var en på sin tid berömd tysk konsthistoriker och arkeolog som svärmade för antiken och väckte beundran hos många i sin samtid, från Goethe till Hölderlin, och dessutom, långt senare, gav stoff till Sven Alfons sista, aldrig helt fullbordade diktsamling, *Winckelmanns död*. Den utkom postumt år 2000: en märklig sammansmältning av den historiska personen och poeten själv.

Ödet som drabbade Winckelmann tycks ursprungligen ha sporrat Alfons. På hemväg från arkeologiska forskningar i Florens blev den lärde mannen av oklara skäl mördad under uppehållet i Trieste. Kroppen kastades i en massgrav. Den flyttades senare, då man hade insett hans betydelse, till katedralens kyrkogård samtidigt som minnet av honom ”marmoriserades”, som det står i en handbok. I trädgården utanför Museo Civico, stadsmuseet, finns ett litet mausoleum i grekisk stil där en till hälften avklädd ängel i tankfull pose tronar över den sarkofagliknande minnestavlan. Med tanke på Winckelmanns erotiska böjelser och det faktum att hans mördare bar namnet Arcangeli ter sig den fundersamma ängeln en smula dubbeltydig, nästan skålmaktig, vilket knappast torde ha varit skulptörens avsikt.

Ärkeheringen Maximilians slott Mira-

Trieste.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

mar ligger några kilometer västerut. Han lät bygga det vid kustvägen västerut, så nära havet som möjligt: det ser ut att skjuta direkt upp ur vattnet. Inget stort slott, men obehövligt romantiskt, inte minst på grund av Maximilians egen senare historia som slutade inför en mexikansk arkebuseringspluton 1912. Då hade han under några korta år varit kejsare av Mexiko, full av goda avsikter, men oförmögen att hantera det missnöje som kokade i landet. Synen på denne representant för det ännu maktfullkomliga Europa har skiftat i Mexiko, men alltid lockat på ett känslomässigt plan. ”Han var ändå vår kejsare”, tycks man säga. Flera av Mexikos främsta författare – Carlos Fuentes, José Revueltas, Fernando del Paso – har skrivit insiktsfulla romaner om honom. Och när man tänker på hans onödiga och dramatiska död är det inte utan att man frågar sig varför han inte stannade hemma i sitt triestinska drömslott för att vårda sin park, skriva sin handbok i hovetikett och vila ut i de kungliga salongerna tillsammans med sin belgiska prinsessa i stället för att utsätta sig för den aztekiska hämnden.

SOM AVSLUTNING VILLE Antonio Della Rocca visa oss Antico Caffé San Marco, ett av dessa stora centraleuropeiska kaféer med marmorbord, speglar längs väggarna och mörka boaseringar. Det är en av stadens träffpunkter som erbjuder inte bara samvaro, dagstidningar och kypare i vita förkläden utan också regelbundna litterära

program. När vi anlände var det ännu ganska tomt. Antonio ville att vi skulle sitta vid ett särskilt bord från vilket man kunde se ut över hela lokalen. Det var inte självklart eftersom det på bordet stod en skylt med inskriften Reserverat. ”Ni får naturligtvis vara beredda att byta plats om signor Magris skulle dyka upp”, sa kyparen. ”Det går säkert bra”, sa Antonio. ”Magris är bortrest.” Vi installerade oss men skylten fick vi inte flytta, den skulle stå där den stod.

DET STRATEGISKT PLACERADE bordet var avsett för stadens idag främste författare, Claudio Magris, en frisinnets företrädare och enande kraft i en stad med många motsättningar. Det imponerade. På våra egna breddgrader kan jag bara erinra mig två författare som jag har sett vid deras egna, ständigt reserverade stambord. Den ene var modernistpionjären Jens August Schade, omgiven av en skara beundrare på ett trångt och rökigt Skindbuksen i Köpenhamn. Den andre Evert Taube, som brukade sitta liksom i en avbalkning strax till vänster när man klev in på Den Gyldene Freden. Därifrån hade han föga utsikt över lokalen, men hade väl inte som Magris det behovet. Han satt ofta ensam men var inte ovänlig för det. Han hälsade och var mån om att känna igen folk också då han inte längre gjorde det.

Men säg mig: på vilken krog står idag ett bord och väntar på ingen annan än sin författare? ❀

Vårt nya litterära rum

Vår vardag utspelar sig alltmer framför datorer, smarta telefoner och surfplattor. Men vad gör egentligen den digitala berättelsen med oss och vår litteratur? Det diskuterar **Katarina O’Nils Franke**.

DEN ÄR SNABB att producera och underlätta för oss att resa utan tungt bagage. Idag är e-boken oftast bara en digital kopia av sitt pappersoriginal. Men skärmen kräver en annan sorts läsförståelse, och det finns en större potential i tekniken. Hur kommer våra berättelser på sikt att förändras av den nya tekniken?

Det skrivna ordet har inte en lika lång historia som det talade. Ändå har texten gjort en spännande resa från grottväggar till papyrus och Gutenbergs boktryckarkonst. Idag använder vi ofta tangentbord eller pekskärm för att skriva och teknikutvecklingen går fort fram.

OM VÅRA BERÄTTELSE tidigare började som muntliga framföranden inför andra vid lägerelden börjar de idag oftare vid datorn. Det är naturligt, eftersom det är den plats där de flesta tillbringar största delen av sin vakna tid. Maria Rasmusson, universitetslektor i pedagogik vid Mittuniversitetet, har undersökt konsekvenser av detta i sin avhandling *Det digitala läsandet. Begrepp, processer och resultat* (2014). Vid undersökningar har intervjupersonerna svarat att de ofta frestas att trycka på länkar när de läser på internet. På så sätt tappar de greppet om den digitala textens ursprungliga innehåll, men hittar å andra sidan fram till nya intressanta läsoplevelser.

Många anser helt enkelt att det är svårare att bli uppslukad och försjunken i en digital text. Längre texter läses således fortfarande hellre i tryckt form, bland annat för att inte bli störd av datorns breda utbud. Helst vill man till och med sitta i ett helt annat rum än datorn, som tycks pocka på

Nicholas Carr konstaterar att nya medier inte nödvändigtvis behöver konkurrera ut gamla, men att vi lägger mindre tid på varje enskild sysselsättning vilket gör oss till sämre och ytligare läsare.

vår uppmärksamhet bara genom sin existens. Samtidigt pekar Rasmusson på att flitiga internetanvändare ofta är duktiga läsare. Detta eftersom de söker bland information, textkommunicerar med sociala kontakter och får ett ökat kulturellt kapital. Men det övergripande resultatet presenterat i *Det digitala läsandet* visar att, än så länge, presterar elever bättre på test när de läser på papper än på skärm. Något som blev extra tydligt när texterna var längre och mer faktatunga.

DET LIGGER I LINJE med vad den amerikanske författaren och debattören Nicholas Carr skriver i *The Shallows. What the Internet Is Doing to Our Brains* (2010). Han konstaterar att nya medier inte nödvändigtvis behöver konkurrera ut gamla, men att vi lägger mindre tid på varje enskild sysselsättning vilket gör oss till sämre och ytligare läsare.

Vi tar oss mindre tid att läsa, vilket antagligen gör att den djupare reflektionen blir lidande.

Utvecklingen påverkar naturligtvis även språket, om än inte i så stor utsträckning som vi tidigare kanske har trott. Bland andra Olle Josephson, professor i nordiska språk vid Stockholms universitet, har beskrivit hur tekniken anglifierar språket genom att vi möter mer engelska när vi chattar, mejlar och söker information på nätet. E-posten är mindre formell än pappersbrev och vi har större överseende med slarvfel. Det här är emellertid något som förmodligen kommer att förändras med tiden och den ständigt ökade användningen av e-post, men fortfarande tycks det vara förlåtligt med ett och annat tryckfel eller en känslöförtydligande *smiley* i mejlkonversationerna.

MEN TENIKEN ERBJUDER inte bara snabbare – och ibland ytligare – kommunikation. Dagens och framtidens interaktiva spel ser ut att kunna föra med sig en ny sorts berättelse som ger oss möjlighet att ta större del i själva handlingen. Alternativa slut eller sidospår till kärnberättelsen är förvisso ingen ny företeelse, utan har under en längre tid fascinerat både författare och läsare. Jean Rhys *Wide Sargasso Sea* från 1966 är en tänkt inledning på Charlotte Brontës klassiska *Jane Eyre* (1847) och en lite mer modern parafraas är romanen *Gregorius* av Bengt Ohlsson från 2004, som ger läsaren möjlighet att utforska Hjalmar Söderbergs *Doktor Glas* (1905) ur nya perspektiv. Om inte författarna själva erbjudit lek med handlingen så har läsarna skrivit

egna alternativa fortsättningar och slutnorrar genom så kallad *fanfiction*.

Delar av dagens moderna berättelser hittar vi i de ofta utskälda tv- och datorspelen. Det finns många sådana som har ett fast slut. Men ju mer de utvecklas, desto mer tycks spelaren bli del i handlingen och få möjlighet att faktiskt *vara* hjälten – eller skurken för den delen.

Det norska äventyrsspelet *Dreamfall Chapters* är ett bra exempel eftersom det fokuserar på själva berättelsen som kärna för spelet. Spelarens val sparas och får konsekvenser för handlingen. Precis som i verkliga livet – med undantaget att man i spelet kan göra om och göra rätt genom en enkel omstart.

ETT ANNAT EXEMPEL är den Malmöbase-erade speltillverkaren Simogos framgångsrika *Device 6* och *Year Walk*, två spelberättelser (de kan bara beskrivas i termer av både spel och berättelse) för surfplatta och/eller smart telefon. *Device 6* är en surrealistisk thriller, där spel och litteratur blandas samman och blir ett. Du vaknar upp i ett fyrtorn utan att veta vad som hände dagen innan och letar dig ut genom tornet och framåt i berättelsen på ett magiskt sätt som för tankarna till *Alice i Underlandet*.

Omväxling förnöjer och just kombinationen av det digitala och traditionella är utmaningen i Simogos spelberättelser. Spelläsningen äger rum i surfplattan och texten – som ackompanjeras av bilder, musik och pussel – är drivmotorn framåt. Här förväntas man vara bekant med både läsande och spelande. Om man inte har löst pusslet och listat ut gåtan kommer man inte vidare i spelet eller läsningen. Ibland blir det hindrande när man bara vill vidare i handlingen, men samtidigt blir resultatet att berättelsen stannar kvar hos en på ett bestående sätt: man har faktiskt själv varit med och styrt resultatet.

E-BÖCKERNA HAR haft stora framgångar internationellt, men i Sverige har de inte fått samma uppsving. Många påstår att det beror på att digitala böcker beläggs med 25 procent moms. Under relativt lång tid har bokhandlarna velat att de digitala böckerna ska få samma moms som de traditionella, 6 procent. Argumentet lyder ofta att den allra modernaste boken bör ges samma möjligheter som de andra bokformaten. Men som jag tar upp i rapporten *Från papper till padda. Bokbranschens digitala utveckling i den globala konkurrensen* (Timbro) finns det ett tydligt problem. Vad är det egentligen som gör en bok till en bok om det inte är fysiska pärmar och papper? Om vi gör skillnad på e-böcker och andra digitala tjänster uppstår en definitionsproblematik. Var går egentligen gränsen mellan en bok och ett spel och hur momsbeläggs vi spelberättelser i så fall?

Digitala läsare.

FOTO: CHRISTIN GILBERT/IBL BILDBYRÅ

Både i *Dreamfall Chapters* och Simogos spelberättelser suddas gränsen mellan spel och bok ut, vilket är just styrkan och det innovativa i dem. Man får en stark upplevelse där spel och berättelse samverkar på ett nydanade sätt. Om vi alltför tydligt definierar vad en digital bok måste vara för att

momsfritt hamna i rätt "fälla" kan det medföra att vi kväver nya litterära innovationer redan i sin linda. Med tanke på att vår vardag redan nu till stor del är så pass digitaliserad bör vi nog snarare erbjuda den digitala berättelsen utrymme att leva sida vid sida och interagera med den traditionella. ✨

Skymtandets konst

Under senare år har författarintervjuerna fått ett uppsving på bekostnad av den seriösa litteraturkritiken, skriver **Henrik Nilsson**.

BARA NÅGRA DAGAR innan Tomas Tranströmer gick bort i våras dog också en portugisisk generationskollega till honom – Herberto Helder. I Sverige var han helt okänd, men i sitt hemland betraktades han av många som den främste poeten efter Fernando Pessoa. Under de senaste decennierna höll sig Helder undan offentligheten för att istället låta dikterna stå i centrum; han gav inga intervjuer och det fanns få kända fotografier av honom.

Journalister brukar beskriva de författa-

re som ogärna figurerar i medier som *skygga*. Just i Helders fall hade adjektivet fog för sig, men oftast säger ordvalet mer om samtidens förväntningar på författarna än om deras egentliga personligheter. Man tar för givet att alla vill sitta i tevesoffor eller intervjuas i tidningar; därför betraktas allt annat som ett uttryck för blyghet eller talträngdhet. I själva verket känner jag en rad författare från olika länder som privat är högst sociala – men som medvetet undviker rampljuset för att istället koncentrera

sig på att skriva. Integritet, snarare än skygghet, kanske vore ett lämpligt ord för att beskriva deras hållning.

FÖRFATTARINTERVJUN HAR FÅTT ett rejält uppsving som kulturjournalistisk form under de senaste åren. En harmlös och sympatisk företeelse kan tyckas; läsaren får stifta bekantskap med människan bakom verket – allt från skrivprocesser och tankar om litteraturpriser till familjeförhållanden och matvanor. Intervjuns publika motsvarighet, de populära författarsamtalen på bibliotek och andra offentliga platser, kan ibland vara stimulerande arrangemang med turnerande världsberömmelser. Det är svårt att klandra författare som ställer upp på samtal och intervjuer; jag har själv både intervjuat och intervjuats. Sådant är numera en viktig inkomstkälla för många i yrket och underlättar böckernas väg till läsarna. Förlagen har förstås inget att invända, eftersom intervjuerna blivit en central del av marknadsföringen. Inför författarsamtalen på scen bidrar dagstidningarna gärna till uppmärksamheten med en ”intervju före intervju”.

PROBLEMET ÄR ATT den långt skridna journalistiferingen av litteraturbevakningen – där författarintervjun är kronan på verket – har skett på bekostnad av litteraturkritiken och essästiken. När kritikens kris kommer på tal brukar kulturredaktionernas representanter slentrianmässigt försvara sig med att man ”tar sitt ansvar” och värnar recensionernas ställning i spalterna. Inget konstigt med det; de försöker ju bara motivera sina egna månadslöner i en krympande tidningsbransch. Men att obekymrat sätta likhetstecken mellan en existerande recensionsverksamhet och vital

Karl Ove Knausgård.

FOTO: BERIT ROALD/TT NYHETSBYRÅN

litteraturkritik är lika intelligent som att påstå att ett utbildningssystem automatiskt håller hög nivå bara för att skolbyggnaderna är intakta, klassrummens utrustning är på plats och lektionerna genomförs. Det viktiga måste väl vara kvaliteten på undervisningen som pågår där inne. På samma sätt förhåller det sig med litteraturkritiken. Även om de blivit färre publiceras fortfarande bokrecensioner i dagspressen. En och annan kritiker försöker verkligen också göra ett gott arbete. Men en levande litteraturkritik är något mer än så. Det är en intellektuell sfär där konst och tänkande möts, där röster och verk fördjupas genom affiniteter och skillnader. Ett kretslopp där kritik och litteratur berikar varandra i en gemensam ansträngning. Hos oss är det kretsloppet allvarligt skadat.

FOKUSERINGEN PÅ FÖRFATTARENS PERSON på bekostnad av det skrivna går hand i hand med ideologiseringen av litteraturen och litteraturbevakningen. Jag vill poängtera att jag inte förespråkar något elfenbens-torn och att all form av snobberi är mig främmande; jag är uteslutande intresserad av litteraturen som en livsangelägenhet. Om alla hade följt den portugisiska poeten Herberto Helder's extrema exempel hade författarnas röst i offentligheten tystnat. Men när vi blundar för komplexiteten i romaner och dikter – och istället börjar avkräva författarna och verken "åsikter" – får vi ett primitivt, antiintellektuellt och politiserat litteraturklimat. Det gynnar varken författarna, läsarna eller kritikererna utan leder lätt till en kommersialiserad eller ideologiserad *paralitteratur* – för att låna ett uttryck av den ungerske författaren Sándor Márai – understödd antingen av ytliga marknadsförare eller rättänkande krönikörer.

JOURNALISTIFIERINGEN AV litteraturbevakningen, och det främlingskap som jag vet att många författare känner inför det intellektuella klimatet på dagstidningarnas kultursidor, kan illustreras med en anekdot. För ett par år sedan hamnade jag på en krog bredvid en journalist från en av våra större kulturredaktioner. Det var Nobelpristider och jag uttryckte min förhoppning om att Akademien skulle belöna den koreanske poeten Ko Un. "Det vore en katastrof", sade journalisten. Jag lutade mig framåt, upplivad över att få försvara *Tiotusen fotspår*, detta väldiga och fascinerande diktverk. Men diskussionen om koreanens poetiska kvaliteter kom av sig. "Det vore en katastrof", fortsatte journalisten, "eftersom det knappt finns några pressbilder på honom."

Den *brain drain* som de senaste åren har ägt rum på svenska kulturredaktioner och bland deras medarbetarskaror är förvisso allvarlig. Så också litteraturkritikens kris. Men egentligen handlar det om något

Ett samhälle som glömmer bort hur man läser, inte i mekanisk mening utan i djupare bemärkelse – som förlorar blicken för det orena, det bångstyriga och det obekväma i konsten – är inte bara ett samhälle där litteraturen marginaliseras.

allvarligare än att "estetiken" skulle ha förlorat mark åt reklam, nyhetstänkande och dagsdebatt. Ett samhälle som glömmer bort hur man läser, inte i mekanisk mening utan i djupare bemärkelse – som förlorar blicken för det orena, det bångstyriga och det obekväma i konsten – är inte bara ett samhälle där litteraturen marginaliseras. Om vi läser endast för att illustrera en tes, spana efter en trend eller spegla en debatt; om vi läser med blicken fäst vid författarens identitet snarare än vid alla de människor en bok tillfälligt kan förvandla oss till – då förtvinar en avgörande känslighet och förstållningsförmåga hos oss. En sådan utveckling är faktiskt en större och farligare omvälvning i samhället än en regeringskris eller en börskrasch. För är det inte just den känsligheten som genom historien fungerat som en mänsklig reservoar av värdighet och inre frihet i svåra och förtryckande tider? För-

ETYMOLOGIN HOS ordet "intervju" rymmer på sätt och vis fröet till både genrens urartning och utmaning. Via engelskan kan man följa dess historia tillbaka till det franska substantivet *entrevue* (möte, sammankomst) och det besläktade verbet *entrevoir* (skymta, urskilja). Att skymma eller att låta skymta fram? De flesta författarintervjuer är just möten där sikten av författarskapet och verket är skymd; inte sällan verkar journalisten mest ha skummat igenom den senaste boken, om ens det – vilket resulterar i frågor om "livet efter Augustpriset", klädsmak och den ständiga favoriten om "hur det känns". Men det finns faktiskt en annan sorts intervju eller författarmöte där skribenten med gedigen kunskap och kritiskt sinnelag förmår ge en levande introduktion till författaren och verket på ett sätt som kan väcka nyfikenhet hos både de redan invigda och en bredare läsekrets. Den

Herberto Helder.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

fattaren Karl Ove Knausgårds påminnelse i *Dagens Nyheter* nyligen om friheten som det enda verkligt viktiga när det gäller litteratur är därför det mest angelägna jag läst på en svensk kultursida under lång tid.

har blivit sällsynt, men i sina bästa stunder ligger denna konstform nära essän, ja tidvis kan den rent av gränsa till novellen. Den-
na skymtandets konst borde få en renäs-
sans. ✨

Reagans relevans

Nyligen kom en biografi om honom på svenska, och i USA åberopas han av både republikanerna och Barack Obama. **Ann-Sofie Dahl** skriver om Ronald Reagans betydelse.

RONALD REAGAN FICK aldrig Nobels fredspris. Hans insatser för att avsluta kalla kriget och befria Östeuropa ansågs uppenbarligen inte som tillräckliga meriter för norska Nobelkommittén. Däremot tilldelades Reagans sovjetiska kollega, Michail Gorbatsjov, fredspriset 1990 (varefter sovjetisk militär sattes in mot en fredlig demonstration i Litauen, med femton civila dödsoffer, under den så kallade "blodiga söndagen" i januari året därpå). Ett par årtionden efter kalla krigets slut gav norska Nobelkommittén dessutom fredspriset till en av Reagans efterträdare i Vita huset, då ung och grön i ämbetet och utan att ha lämnat några som helst avtryck på det fredsskapande området.

Nej, Reagan var inte en president i Nobelkommitténs smak. Dess skepsis lär också i stor grad delas av svenska folket, där många fortfarande omnämner Reagan som inte mycket mer än en misslyckad B-skådis; en uppfattning som nog till stor utsträckning grundas i bristande kunskaper om hans insatser och betydelse.

I Reagans hemland är läget annorlunda. I USA slår snart sagt varenda presidentkandidat snudd på knut på sig själv för att framställa sig som just den politiker som mest av allt går i Reagans fotspår, och kan ses som hans mest naturliga efterträdare. Och det är inte bara republikaner det handlar om; att Reagan till att börja med faktisk var demokrat – och drog med sig ansevärliga väljare över från det partiet, de så kallade *Reagan Democrats*, som republikanerna alltsedan dess har försökt identifiera och fånga in – gör honom användbar även i demokratiska sammanhang.

FRÅGA BARA BARACK Obama, som regelbundet hänvisat till Reagan under sina presidentår och valkampanjer, och ofta har försökt framställa sig som "The Ronald Reagan of the Left". Obama och hans kolleger inser den oerhörda historiska betydelse som Reagans presidenttid hade för både deras eget land och världen. Enligt Obama var Reagans allra viktigaste insats "den känsla av självförtroende och optimism som han aldrig missade att förmedla till det amerikanska

folket". I likhet med Reagans svenska fans lär Obama väl därmed också ha plöjt igenom ett antal av de otaliga hyllmeter som skrivits om "The Gipper", av talskrivaren Peggy Noonan, yngste sonen Ron, medarbetare som Michael Deaver och många, många andra, såväl vänner som politiska motståndare.

I Reagans hemland är läget annorlunda. I USA slår snart sagt varenda presidentkandidat snudd på knut på sig själv för att framställa sig som just den politiker som mest av allt går i Reagans fotspår, och kan ses som hans mest naturliga efterträdare.

TILL ALLA DE verken kan nu även läggas en biografi på svenska, av *Svenska Dagbladets* USA-korrespondent Karin Henriksen. Hennes nyutkomna *Reagan. En kontroversiell ikon* (Leopard förlag) är närmast en grundlig introduktion för de inte redan frälsta.

I alla dessa böcker om Reagan är vissa teman självskrivna; som att antikommunist, det var han hela livet igenom. Tron på det amerikanska systemets och västvärldens oräkneliga fördelar och insikten om kommunismens gränslösa färd följde som en röd – eller snarare blå – tråd under hela hans långa karriär, från tiden som skådisarnas fackkämpe och framåt, till de åtta åren som USA:s president 1981–1989.

När Berlinmuren slutligen föll den där novemberdagen 1989, och Sovjetimperiet kort därefter, hade han efterträttts av sin

vicepresident, George H W Bush; en president lika rätt för sin tid som Reagan varit för åren dessförinnan. Men det var Reagan som hade gjort hela det grundläggande förarbetet som ledde till att kalla kriget avslutades – och det utan att ett enda skott avfyrats, som hans politiska väninna Margaret Thatcher belåtet konstaterat.

REAGAN OCH USA rustade sin supermaktsmotståndare till döds, med SDI – "Stjärnornas krig" – som det militära projekt som slutligen fick Moskva att inse att slaget var förlorat och att supermaktsrivalen i väst avgått med segern. SDI passade perfekt med Reagans motvilja mot kärnvapen, en måhända lite oväntad sida av kallkrigs-presidenten. Med SDI skulle hela poängen med kärnvapnen ju vara som bortblåst, resonerade presidenten, och visade därmed sin talang för att tänka utanför boxen.

Men det handlade inte bara om en militär seger för supermakten USA när hela det gigantiska Sovjetväldet – *the evil empire*, ondskans imperium, som Reagan så passande döpte det till – gick förlorande ur kalla kriget. USA:s och västvärldens moraliska, ekonomiska och teknologiska överlägsenhet och attraktionsförmåga för de miljoner som levte i ofrihet bakom muren var en nog så mäktig kraft som alla missiler i världen.

Det var osedvanligt bra tjuvprat i Washington just då hade en president som förstod drömmarnas och visionernas kraft, en sann optimist i klassisk amerikansk anda som var övertygad om att världen kunde förändras till det bättre. Och som inte heller tvekade att tala klarspråk. De tassande diplomaterna i State Department var inte glada när Reagan utan krusiduller uppmanade Gorbatsjov att riva ner Berlinmuren; *tear down this wall!*

Wilken skillnad det var från den föregående administrationen: Carteråren, tunga med tristess, ett försvagat USA, oljekris, en rekordlåg dollarkurs runt 3,50 kr, och ett iranskt gisslandrama som tog slut i samma ögonblick som den nye – fast inte unge – presidenten hade avlagt sin presidented på Capitoliums trappa.

Reagan i Berlin.

FOTO: BARRY THUMMA/TT NYHETSBYRÅN

Det var *Morning in America*, men Reagans ankomst till Vita huset hade konsekvenser även på närmare håll. Som för Sveriges unga borgerliga, som drömde om politisk morgonrodnad även för sitt eget land.

DET VAR INGEN lätt tid att vara borgerlig, ung och svensk. Visst hade Sverige en borgerlig regering 1981 när Reagan tillträdde som president – en av de tre Fälldinregeringarna – och hade haft det med skiftande uppsättningar sedan 1976. Men att regeringarna betecknades som borgerliga kändes ofta som mest en formalitet i ett land där den socialdemokratiska hegemonin fortfarande var ett obesträtt faktum. Inte sällan verkade det som om de borgerliga regeringarna ansträngde sig för att föra en än mer socialdemokratisk politik än de tidigare regeringarna – och ordningen ansågs av många återställd när Olof Palme återkom till Rosenbad 1982, drygt ett år in i Reagans första presidentperiod.

De svensk-amerikanska relationerna var då fortfarande svala efter Palmes retoriska utfall under Vietnamkriget. Sverige satt fast i kalsparteorins träskmarker där ing-

en skillnad gjordes på den ena eller andra supermakten, mellan demokrati och diktatur, frihet och ofrihet. Avståndet mellan de båda världarna – Palmes Sverige och Reagans USA – kunde knappast varit större.

Det dröjde också ända till 2013 innan det fortfarande allianslösa Sverige fick bilateralt besök av en amerikansk president; vännerna i Natoländerna har alltid, med rätta, prioriterats. Det var Obama, som med sitt inspirerande budskap om *Hope* kan se ut att ha stora likheter med den optimistiske presidenten från kallkrigsåren.

FÖRVISSO ÄR BÅDA talets obestridda mästare, men där stannar också likheterna. För Reagan handlade det inte bara om vackra ord och fluffiga formuleringar. Ronald Reagan skapade inte bara förhoppningar; han förmådde dessutom att leverera. Reagan hade aldrig någonsin gjort några utfästelser om *red lines* – likt Obama i Syrienfrågan – för att därefter plötsligen backa, utan att bekymra sig nämnvärt om vad som händer i världen när USA lägger sina löften och utfästelser på hyllan. Under Ronald Reagans åtta år som amerikansk president

återfick USA sin stolthet och sin styrka i världen; under Obama har utvecklingen för den enda kvarvarande supermakten – och därmed resten av västvärlden – gått åt rakt motsatt håll.

ÄNDÅ HADE REAGAN förmodligen i viss grad känt igen sig i dagens värld, med ny aggression österifrån och ryska ubåtskränkningar i svenska skärgården, precis som på hans tid. Statsminister Stefan Löfven verkar ju inte heller ha noterat att 80-talets kalla krig är slut och att Sverige därmed inte längre har två allianser att segla mellan som en officiellt oberoende tredje väg.

Skulle Reagan då också ha känt sig hemma i dagens USA, och i sitt gamla republikanska parti anno 2015? Tja, någon nejsägande och isolationistisk *Teaparty*-anhängare vore den gamle presidenten knappast med sin positiva syn och visioner för världen. Men han vore säkert smickrad av att upptäcka att de, och många fler därtill, är så måna om att kapa åt sig en del av hans eftermäle.

Och i det sammanhanget spelar det utelivna fredspriset nog ingen större roll. ❀

Humanitär stormakt?

Annika Borg
Teologie
doktor, skribent
och präst.

Aret 1944 hade *Excellensen* premiär på biograf Palladium i Stockholm. Regissör var Hasse Ekman och filmen bygger på författaren Bertil Malmbergs pjäs med samma namn. Handlingens huvudperson är författaren Herbert von Blankenau och dennes dotter Elisabeth. von Blankenau vägrar att kröka ryggen för nazisterna. Dottern, däremot, förförs av ideologin om en stark ledare, världsherravälde och absolut sanning samt förälskar sig i en lokal nazistledare. Pjäsen skrevs strax efter Tysklands annektering av Österrike 1938 och spelades första gången 1942. Det året såg nazisterna ut som krigets vinnare, två år senare var läget ett annat. Men även då var det förenat med fara att vara öppet nazistkritisk i Sverige. Tyska legationen reagerade med varningar och en del medier kallade filmen hatpropaganda.

I SAMTIDENS DISKUSSIONER om Sverige vänds sällan blicken mot hur det svenska samhällets makthavare bemötte nazismen, som att kung och samlingsregering utövade påtryckningar på den fria pressen och att böcker som kunde misshaga nazistregimen i Tyskland censurerades. För att göra en drastisk men sann jämförelse: medan den danske kungen och den danska regeringen undanhöll information från nazisterna och agerade så att de danska judarna kunde räddas undan Förintelsen, läxade den svenske kungen och samlingsregeringen upp chefredaktören Torgny Segerstedt för hans kritik av nazismens barbari.

DET FINNS DE som menar att *Excellensen* inte kunde ha visats i Sverige 1942, när Tysklands seger fortfarande förutspåddes. Men när vinden vände och Tysklands nederlag blev allt tydligare ändrades inställningen.

Mycket kan förklaras av den befogade rädsla människor kände. Makthavarnas agerande kan ursäktas genom att det sparade liv. Men det ger inte hela bilden: Få vill vara på förlorarnas sida och många på vinnarnas. Människor löper med, men byter sida när de som först såg ut som vinnare håller på att förlora. Det kan låta cyniskt, med sådan är verkligheten. Den är inte vacker. Under hårt tryck från en totalitär ideologi var inte det moraliska tonläget i Sverige så högt.

VAD HAR DÅ detta utsnitt av den svenska mentalitetens historia med samtiden att göra? Det kan fördjupa förståelsens av dagens diskussionsklimat genom att för ett ögonblick pröva det som relief. För svensk samtid vittnar om att andra världskrigets händelser och Sveriges roll tycks vara obearbetade. I en krönika i en dagstidning kunde man nyligen läsa hur krönikören, genom att söka efter kodord, drog omedelbara paralleller mellan Sverigedemokraternas propaganda mot tiggeri, som tapetserade en tunnelbanestation i Stockholm, och nazisternas avrättningar av romer i Auschwitz 1944. Vice statsminister Åsa Romson jämförde under en partiledardebatt utan att blinka flyktingsituationen med drunknande människor i Medelhavet med Auschwitz. En del av detta speglar den svenska benägenheten för alarmism. Här finns även en brist på respekt för offren i kombination med oförmågan att göra historiskt korrekta och för samtiden relevanta paralleller.

MEN ÄR DET inte också en nedärvd obearbetad skuld för att Sverige vek ned sig under andra världskriget som gör att sådana brösttoner hörs idag? Det finns ett samband mellan att i skarpt läge inte alls vara en humanitär stormakt och att sjuttio år senare vilja och säga sig vara det. ✿

I korthet Läkande humaniora

”Endast humaniora kan få ekonomin på rätt väg igen”, konstaterar man i en färsk larmrapport från en forskargrupp vid Stanford University i USA. De har granskat ekonomiutbildningen vid en rad universitet och handels-högskolor, och dragit slutsatsen att det överlag fanns ett skriande behov av att inkludera humaniora i utbildningen. Som det nu är lär sig studenterna ett alltför instrumentellt sätt att tänka, *everything is business*. Forskargruppen menar att humaniora skulle motverka den ”marknadsfundamentalism” som de anser har förorsakat upprepade kriser i världsekonomin. Studenterna behöver träna på att hålla flera synvinklar på ekonomin i huvudet samtidigt, såväl ett humanistiskt som ett ekologiskt, etiskt och estetiskt perspektiv. De behöver lära sig att se mer holistiskt och långsiktigt på sina arbetsuppgifter.

Under många år som läkare och hälsovårdare har det blivit allt tydligare för mig vilken betydelse kunskaper om människans natur har för förutsättningarna att behålla hälsan. Eftersom jag har erfarenhet av hur man lägger upp utbildningen vid andra västerländska universitet kan jag konstatera att man där har krav på humaniora såväl i läkarutbildningen som i ekonomiutbildningen.

I Sverige är detta däremot inte självklart. På det universitet där jag undervisar blivande läkare sedan många år finns inte humaniora på schemat någonstans under den långa utbildningen.

Om man inte skaffat sig en god social och kulturell orientering, och inte heller intresserat sig för humaniora under studietiden står man illa rustad inför den mångfald av krävande möten med hjälpsökande människor som väntar. Patienternas problem är ofta sammansatta av psykosociala, kulturella och medicinska faktorer. Allt fler patienter har dessutom en kulturell och etnisk bakgrund som läkaren inte är bekant med. Denna mångfald ställer enorma krav på empatisk förmåga och social talang.

Många behandlingar som kräver patienternas aktiva medverkan och uthållighet förutsätter att läkaren inger ett sådant förtroende och är så vinnande i sitt sätt att förklara och handleda att de hjälpsökande är beredda gå in i en ”samarbetsallians” som skall hålla under lång tid. I all terapi är empatisk förmåga, handlag, tålmod och kontinuitet helt avgörande för skillnaden mellan framgång och misslyckande.

Leif Wallin

Slutet på Heideggeriet

Martin Heidegger har efter sin död 1976 givit ut skrifter i betydligt snabbare takt än han gjorde under levstiden. Utgåvan av hans samlade verk, *Gesamtausgabe*, har nu nått band 97 (*Anmerkungen I–V. Schwarze Hefte 1942–48*, Vittoria Klostermann). Det är en fortsättning på de ”svarta häften”, en sorts filosofiska dagböcker, som Heidegger skrev under 1930- och 1940-talen. (En tidigare del har anmälts i *Axess* nr 1/2015).

Nu handlar det om vad Heidegger skrev under krigets sista år och efteråt.

Tysklands nederlag i kriget och ockupationen blir en katastrof som för Heideggers del förstärks av att han 1946 förbjuds utöva akademisk lärarverksamhet, detta som ett led i den franska ockupationsmaktens avnazifieringsåtgärder. Heidegger är bitter. Till synes ångrar han ingenting. När han tänker tillbaka på sitt rektorstal 1933, där han hyllade Hitler och nationalsocialismen, är han inte alls självkritisk. Alla har bara missförstått vad han egentligen ville säga, inklusive nationalsocialisterna.

Någon diskussion av judeförintelsen förekommer inte hos Heidegger. Man får inte intrycket att den berört honom. Hans klagomål över ”det judiska” och över judisk mentalitet återkommer däremot ofta.

Detta är också tiden för Heideggers *Brev om humanismen*. Jean-Paul Sartre hade

framträtt som en lärjunge till Heidegger. Men Heidegger tillbakavisar elevens anspråk på att vara filosof. Sartre är bara ytligt, historielös. Av de djupare tanke-

Martin Heidegger.

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

problemen förstår han ingenting. Hans inställning är journalistens: ”Viljan att vara aktuell är viljan till det efemära.”

Utgåvan går vidare. Mycket återstår.

Det bör poängteras att publiceringen av de ”svarta häftena” har väckt förvåning och bestörtning bland Heideggeranhängare både i Sverige och utomlands. Günter

Figal, ordförande för Martin Heidegger-sällskapet och innehavare av Heidegger-lärostolen i Freiburg, avgår sålunda under viss uppståndelse från sitt ordförandeskap. Han blev enligt en intervju i *Badische Zeitung* ”överraskad, upprörd, chockerad” när han läste dagböckerna.

För en utanförstående ter sig dessa reaktioner en smula gåtfulla. Hur någon med kännedom om Heideggers verk kunnat undgå att lägga märke till hans anslutning till nazismen, väl känd sedan 1933, är inte lätt att förstå. Somliga har kanske haft tilltro till den väv av undanflykter, bortförklaringar och spegelfakterier vari ”Heideggerfrågan” alltsedan Jacques Derridas dagar brukat spinnas in. Andra, framförallt i Tyskland, har väl tagit intryck av de hårda reaktionerna i offentligheten på dagböckerna.

Något egentligt nytt i fråga om annat än detaljer vad gäller Heideggers politiska hållning tillför dessa inte. Men Figal tror ändå att uppståndelsen kan medföra ”slutet på Heideggeriet” (*Das Ende des Heideggerianertums*). Låt oss hoppas det. Det är dags för en historisering av Heidegger. Han var inget orakel och allt annat än en hjälte. Men han var en intressant filosof, väl värd att studera för både sina insikter och sina galenskaper.

Svante Nordin

Teaterkriget mot Hitler

70-årsminnet av andra världskrigets slut och Tysklands kapitulation har i år högtidlighållits på olika sätt. På 1930-talet fanns det dock judar som trodde att det skulle gå att bekämpa Hitler även med andra medel än vapen.

År 1933 hoppades Meir Weisgal att ett teaterkrig mot Hitler skulle väcka världsoptionen och leda till förändring. Weisgal älskade teater, var aktiv sionist bosatt i USA och visionär. Han tog kontakt med den berömda regissören Max Reinhardt i Paris.

Till textförfattare valdes Franz Werfel. I romanen *De fyrtio dagarna på Musa Dagh* hade han gett en uppmärksam och detaljerad beskrivning av turkarnas massaker på armenierna. Enligt Reinhardt kvalificerade det honom till att skriva historien om förföljelsen av det judiska folket. Kurt Weill, som samarbetat med Bertolt Brecht i *Tolvskillingsoperan* och 1933 tvingats lämna Tyskland, valdes att skriva musiken.

Berättelsen fick namnet *Den eviga vägen*

och utspelar sig i en synagoga i Europa, dit byns judar flytt i rädsla för pogromer. Rabbinen läser berättelser ur Bibeln som exempel på det judiska folkets öde och eviga väg. Församlingen diskuterar berättelserna. Huvudpersonen är en trettonårig pojke som genom historierna återupptäcker sin judendom. När morgonen gryr kommer kungens soldater och fördriver församlingen från sin hemby. Historien slutar med att pojken möter Messias och följer honom, de andra bibliska hjältarna och församlingens medlemmar i riktning mot den eviga vägen.

Vid repetitionernas början beslöts att premiären av *Den eviga vägen* skulle äga rum 1935. Men den försenades eftersom Reinhardts visioner var gränslösa. Han krävde att Manhattans opera skulle byggas om inifrån. På scenen konstruerades en slingrande ökenväg, som utgick från orkestern till ett berg i scenens bakre avdelning, där en synagoga skulle uppföras. Längst upp på berget byggdes trappor på vilka en

änglakör i silverfärgade dräkter skulle stå. Inte ens Weisgals insamlingsförmåga räckte till att få fram de pengar ett sådant mastodontprojekt krävde. Produktionen körde fast. Pengarna tog slut och skådespelarna fick sparken.

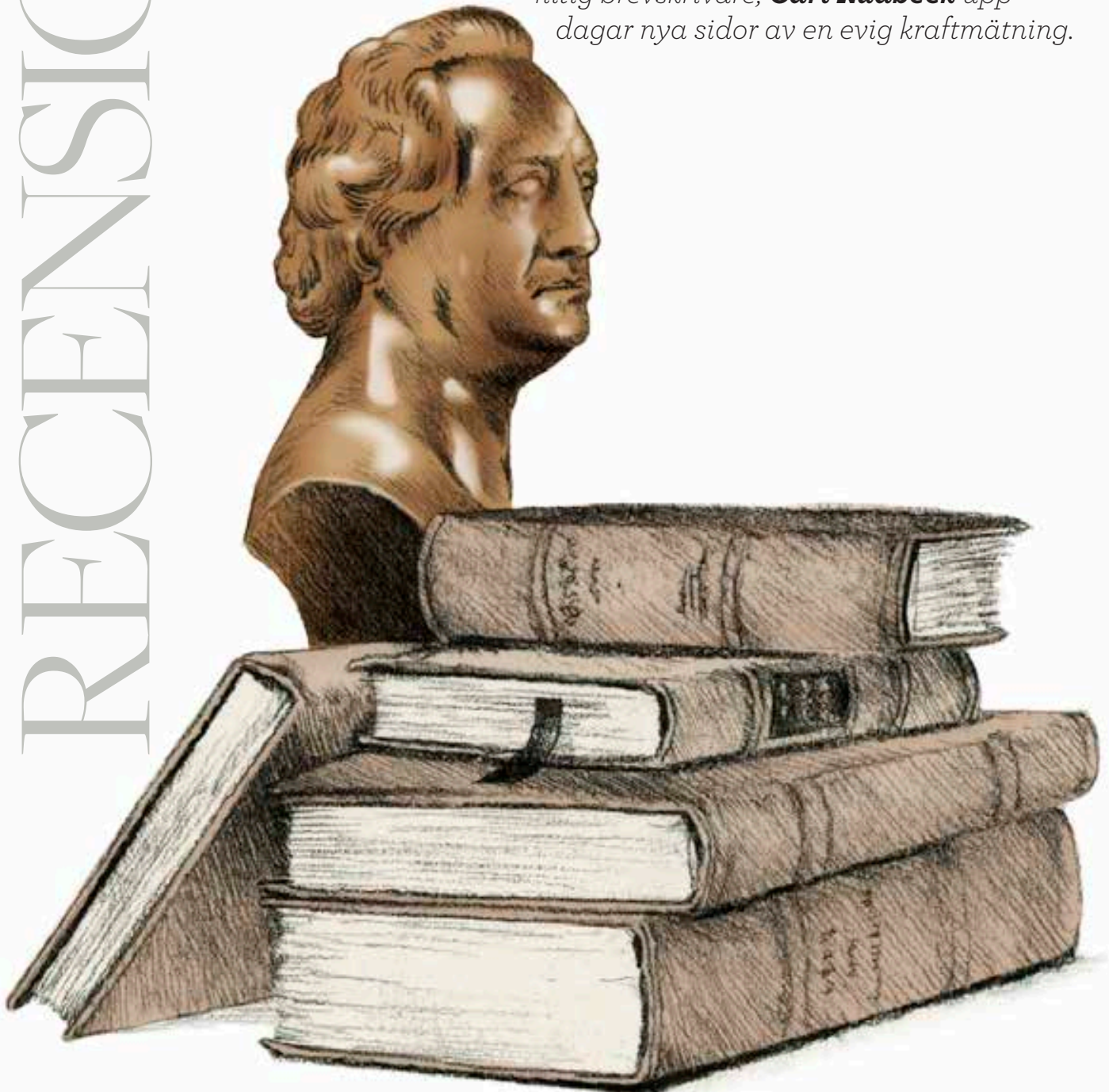
Detta upprepades nio gånger. Var gång samlade Weisgal in nya pengar och man började om från början. Dessutom tvingades han var gång att på nytt medla mellan Werfel och Weill, som hade svårt att komma överens. Till slut lyckades man äntligen sätta upp den första föreställningen den 7 januari 1937.

Recensionerna var översvallande. Men kostnaderna för produktionen blev bara större för varje framförande och efter 150 föreställningar var förlusten den största i amerikansk teaterhistoria. Ridån gick ner för *Den eviga vägen* och för drömmen om att bekämpa Hitler med sång och musik.

Eli Göndör

Detta nummers recensioner:

Håkan Arvidsson går bakom fredsförhandlingskulisserna; **Sakine Madon** välkomnar en ny pragmatik; **Fredrik Ekelund** är också Charlie; **Eli Göndör** skådar in i den islamiska framtiden; **Bengt E Y Svensson** språkar naturvetenskapligt; **Leif Andersson** vet bättre än Charles Darwin; **Hanna Sistek** tycker bättre om Steve Jobs; **Lennart Berntson** bevittnar scener ur ett sprucket äktenskap; **Henrik Nilsson** låter sig förföras och förledas; **Hans Hederberg** imponeras av en flitig brevskrivare; **Carl Rudbeck** upp-dagar nya sidor av en evig kraftmätning.

Tre segrare, varav en martyr: Churchill, Roosevelt och Stalin i Jalta, februari 1945.

FOTO: GETTY IMAGES

Offermentalitet

I och med Sovjetunionens ofattbara blodsoffer satt Josef Stalin med trumf på hand när andra världskrigets segrarmakter skulle dela upp bytet. Övriga allierade tyckte sig ha en skuld att betala. Håkan Arvidsson följer de hårda förhandlingar som utmynnade i en ny världsordning.

HISTORIA

Tre ödesdigra förhandlingar avslutar andra världskriget. De äger rum i Teheran, Jalta och Potsdam. Här drogs riktlinjerna upp, först för krigets sista fas och därefter för hur världen efter krigets ragnarök skulle delas mellan segrarna. Det är ett utdraget men intensivt upplopp efter krigets långdistanslöpning. Man knuffas och trängs i tåten inför den spurt som alla vet väntar. Omständigheterna kring dessa tre historiska förhandlingar, liksom deras utfall, skildras inträngande i tre aktuella böcker: *Roosevelt and Stalin* av Susan Butler, *Yalta* av S M Plokhly och *Potsdam* av Michael Neiberg.

Alla tre böckerna ger skarpa bilder av spelet både framför och bakom kulisserna och avslöjar att enighet, även

mellan de västliga makterna, var allt annat än harmonisk. Vid samtliga tillfällen handlar det interna spelet om att placera sig optimalt inför den slutliga fredsförhandling som skall avgöra världens framtida öde. Redan vid mötet i Teheran 1943 står det klart hur ordningen i sina huvuddrag måste bli, i varje fall i ett avseende. De europeiska makterna, Storbritannien och Frankrike, har blivit avhängda. De kämpar för att avancera, men loppet är faktiskt kört redan i Teheran. För Frankrikes del föll avgörandet genom kapitulationen 1940. Det betydde att Frankrike ställdes utanför förhandlingarna. Landet hade vikt ner sig, valt att inte kämpa och det var oförlåtligt i de allierades ögon. Därtill kom en stark animositet mot general de Gaulle. Ingen av de övriga ledarna hyste någon sympati med den halsstarrige franske motståndsledaren och ingen trodde heller att han kunde bidra militärt till den

slutliga segern. Churchill hyste samma uppfattning, men ansåg att Europas gamla makter måste ha något att säga till om, om en stabil europeisk framtid skulle kunna säkras. Den uppfattningen delades inte av de båda andra segrarmakterna, USA och Sovjetunionen.

Dessa, de två tyngsta makterna, har tidigt nått dominans genom att bära den tyngsta bördan i kriget. Storbritannien har i och för sig lagt enorma resurser på kriget mot Tyskland, men de når inte upp till Sovjets kolossala offer i form av människoliv, materiell förstörelse och mänskligt lidande. Den offentliga statistiken talar här sitt tydliga språk. I Sovjet dog cirka 28 miljoner soldater och civila, i England 450 000, medan USA förlorade 418 000 soldater och mycket få civila. Tyskland, som fullkomligt ödelades i krigsslutet, betalade en blodtribut på cirka

>>

4,5 miljoner stupade soldater och civila. Allt som allt krävde denna den största av mänsklighetens krigiska konflikter uppemot 50 miljoner människoliv och en materiell ödeläggelse av ofattbara mått.

Sovjetunionens blodsoffer samt segerarna vid Stalingrad och Kursk innebar att Stalin kom till Teheran med trumf på hand, och han visste det. Det var Sovjetunionens hänsynslösa slöseri med soldater och civila som vände kriget och tvingade Tyskland på defensiven. Vid konferensen i Teheran stod därför den västliga sidan i skuld till Sovjet, vilket Stalin utnyttjade. Dessutom var USA och England, trots sin ”special relation”, inte så sammansvetsade som man av senare historieskrivning lätt kan förledas att tro. Roosevelt önskade distansera sig från Storbritannien och närma sig Sovjetunionen. För Roosevelt var det brittiska imperiet en anakronism, ett hinder för en fri och öppen världshandel. Imperiet begränsade Amerikas handel med de delar av världen som styrdes från London och som gjort London till världens ekonomiska centrum. Roosevelt hade efter det att USA

”Roosevelt var nog klar över Sovjets glupande aptit, men han offrade med öppna ögon Öst- och Centraleuropa till diktatorn i Kreml.”

övertunnit den ekonomiska depressionen och vänt kriget i Stilla havet blivit medveten om att Amerikas framtid var global. Europas problem måste lösas inom en överordnad global ram. Han såg, mot den bakgrunden, imperiet som förbrukat.

Imperiet tjänade Englands intressen och upprätthöll Europas dominerande ställning. Det låg i USA:s intresse att bryta denna dominans, därför var vänskapen med England allt annat än förbehållslös. Churchill satte Imperiets och därefter Europas intressen i centrum när det gällde både kriget och den kommande freden. I hans ögon var Stalin visserligen en allierad i kriget, men en fiende när det kom till freden. Roosevelts hållning var snarast den motsatta. För honom var Stalin och Sovjetunionen en partner för framtiden.

USA ville se frihandeln växa, marknaderna vidgas och ett välstånd breda ut sig över framtidens värld – en värld som Amerika i kraft av sin överlägsna industriella och ekonomiska styrka var utkorat att leda. Sovjet hade en motsatt agenda. I dess socialistiska ideologi gick inte vägen till välstånd via frihandel och växande marknader, utan genom en oavbrutet expanderande planekonomi, vars centrum ofrånkomligen måste vara den unga Sovjetstaten. Stalins erfarenheter, alltifrån

ungdomsåren som bolsjevikisk terrorist till de inre partistriderna i SUKP, hade grundlagt en syn på politik som ett cyniskt och grymt maktspel. Ett spel som ytterst gällde överlevnad och som krävde obarmhärtigt brutalitet. I den kampen kunde framgång bara vinnas genom territoriell expansion och järnhård politisk kontroll.

Det är svårt att säga hur medveten Roosevelt var om Stalins och den kommunistiska rörelsens totalitära karaktär. Men både Susan Butler och SM Plokhys visar tydligt att han undervärderade Stalins avsikter, beslutsamhet och politiska perspektiv. Roosevelt var ingen idépolitiker. Hans politik grundade sig inte på några djupa historiska studier. Den skapades, liksom undan för undan, från dag till dag i ett oavbrutet improviserande. Den typen av politiskt spel behärskade han till fulländning, men det gjorde också Stalin. Men medan Roosevelt efter segern vid Stalingrad och den sovjetiska framryckningen blivit alltmer imponerad av Röda arméns effektivitet och anda, hade Stalin behållit sin grundläggande misstro mot sina västliga allierade och vad han, trogen sin ideo-

logiska övertygelse, utgick från var deras kapitalistiska agenda.

Susan Butler visar hur Roosevelt inför konferensen i Teheran manövrerade för att glida undan ett möte med den engelske premiärministern. Churchill var angelägen om att få träffa presidenten före konferensen i Teheran. Han önskade att de båda skulle forma en gemensam linje inför de stundande förhandlingarna eller åtminstone bli eniga om hur långt man var beredd att gå i eftergifter gentemot sin allierade i öster. För Churchill stod det klart att alliansen inte skulle kunna bestå när segern väl bärgats. Det var emellertid inte Roosevelts uppfattning. Han visste att även om Sovjet burit den största militära bördan, så hade dock Amerika dragit det tyngsta ekonomiska lasset. Genom sina industriella resurser hade landet varit istånd att leverera krigsmaterial och förnödenheter till alla andra krigförande länder, och den hjälpen hade varit ansenlig.

Butler klargör också att Roosevelt agerade för att undvika Churchill var både medvetet och mycket slipat. Roosevelt gick så långt att han direkt desavouerade Churchill, åsidosatte honom medan han ansträngde sig för att upprätta hjärtliga förbindelser till tyrannen

i Kreml. Roosevelt trodde att han för att öppna vägen till Stalins hjärta var tvungen att markera ett avstånd till England och Churchill, och han gjorde det genom att låta Stalin diktera plats och tidpunkt för konferensen. Det innebar att den redan svårt sjuke presidenten fick företa en lång, farlig och påfrestande resa, medan den ryske diktatorn fick en långt bekvämare färd. Men Roosevelt gick längre än så i sina bemödanden att blidka sin sovjetiske allierade. På olika diplomatiska smygvägar lyckades han, med stor möda, arrangera att han under vistelsen i Teheran inbjöds att bo på den sovjetiska ambassaden. Därmed fick han tillfälle till underhandssamtal med Stalin – samtal från vilka den sidsteppade Churchill var utesluten.

Roosevelts taktik fick som följd att Stalin firade triumfer vid konferensen. Till skillnad från Roosevelt kom han extremt väl förberedd till förhandlingarna. Han visste allt om den militära utvecklingen, och han krävde att hans västliga allierade snarast skulle upprätta en andra front för att avlasta Sovjetunionen. Ökenkriget i Afrika, liksom invasionen i Italien var, i Stalins ögon, marginella. USA och England måste göra en långt kraftfullare insats för att mildra det sovjetiska blodflödet. De måste företa en invasion över engelska kanalen, in i hjärtat av Frankrike och kontinenten, för att ge någon verklig hjälp. Roosevelt gav honom rätt. Något annat alternativ fanns knappast efter Sovjets makelösa genombrott i öster. Churchills förslag att göra en framstöt upp från Italien avfärdades av Stalin med instämmande från Roosevelt. Alla ansträngningar måste satsas på en andra front i Frankrike.

Churchills alternativa plan syftade till att avskära Sovjets framryckning på den europeiska kontinenten. Röda armén avsåg inte, vilket Churchill anade, att släppa något ”befriat” territorium. Roosevelt var nog klar över Sovjets glupande aptit, men han offrade med öppna ögon Öst- och Centraleuropa till diktatorn i Kreml. I brev till New Yorks ärkebiskop hade han före konferensen skrivit att Baltikum och Finland var förlorade, och att det bästa var att ”godvilligt” acceptera detta faktum. Hans förhoppning var att något decennium av europeiskt inflytande skulle göra ryssarna mindre barbariska.

Under förhandlingarna i Teheran och Jalta kämpade Churchill i motvind. Enligt sin utrikesminister, Anthony Eden, gjorde han en slät figur. Hans vanligen effektiva retorik gick förlorad i översättningstrassel, och enligt Eden pratade han för mycket och lyssnade för litet. Den som skötte sina kort klanderfritt i både Teheran och Jalta var marskalk Stalin, som

Segerns sötma: brittiska, amerikanska och sovjetiska trupper firar i Berlin.

FOTO: KEYSTONE/GETTY IMAGES

enligt Edens dagbok var den ende av de tre förhandlingarna Eden själv ville ha vid sin sida under en stor och viktig överläggning.

I Teheran liksom i Jalta året efter tog Stalin hem full pott. I Jalta var Roosevelt döende, men trots det insisterade han på att leda förhandlingen. Han hade inte ändrat sin grundläggande hållning, och Stalin kom också denna gång med ett trumfkort. Medan den västliga invasionsarmén hade bromsats av den tyska motoffensiven i Ardennerna, kunde Stalin glänsa med att Röda armén tidigare lagt sin vinteroffensiv med en månad för att komma sina västliga bröder till hjälp. Som ett resultat av denna väldiga offensiv hade Röda armén upprättat brohuvuden vid Oder, bara sju mil från Berlin. Den västliga invasionsarmén hade ännu inte gått över Rhen. Även vid Jalta spelade Stalin sina kort med säker hand.

Kriget var nu i realiteten avgjort. Frågan var bara när Tyskland skulle tvingas till kapitulation och hur landet och resten av världen skulle delas mellan segrarna. De tre segrarna hade alla sina olika agendor. För Stalin gällde det att kapa åt sig så mycket av östra Europa som möjligt. Hela det väldiga territorium som Röda armén hade erövrat under sin snabba framryckning avsåg han att göra till en del av det sovjetiska imperiet.

För Roosevelt var Europas framtid av underordnad betydelse. Sovjet hade gjort jobbet och hade ett i hans ögon rättmätigt krav på segrarens lön. Dessutom var han angelägen om att få sovjetisk hjälp i kriget mot Japan. Här stod Amerika inför en sista, men svår ansträngning – erövringen av den japanska huvudön. Enligt alla militära bedömningar riskerade det att bli en mycket blodig historia. För Roosevelt var det av största betydelse

se att så snart kriget i Europa var över få rysk hjälp i Stillhavskriget, och för detta var han beredd att betala. Stalin å sin sida var beredd att hjälpa till mot territoriella erövringar och löften om stora amerikanska lån efter kriget. I Jalta hade Roosevelt spenderat på och han lovade rundhänt all hjälp och all betalning som tyrannen i Kreml begärde.

Churchill var den ende västlige ledare som ägnade Europas geopolitiska situation mer än ett förstrött intresse, men han talade för döva öron. Roosevelts drömmar om en global fred byggd på ett kommande partnerskap mellan USA och Sovjet, samt en ny internationell kollektiv säkerhet genom

”Truman insåg snabbt att väst måste dra en demarkationslinje gentemot den aggressivt expansiva Sovjetstaten.”

FN, gjorde honom immun mot Churchills geopolitiska varningar. Roosevelt anlände till konferensen i ett miserabelt, närmast omtöcknat tillstånd. I praktiken vacklade han på gravens rand. De västallierade gav Stalin allt han kunnat hoppas på, och dessutom gjorde de det ”godvilligt”.

Det Polen som en gång varit orsaken till krigsutbrottet och Englands och Frankrikes krigsförklaring lämnades, liksom Baltikum, åt sitt öde och till Rysslands gottfinnande. Den enda lilla framgång som den envist kämpande Churchill lyckades inkasera var att Tyskland inte bara delades i tre zoner utan att också Frankrike fick en del att administrera. Den franska zonen var emellertid bara utkarvad ur det område, som annars skulle ha tillfallit Amerika och England. Även här triumferade således Stalin. Sovjet avstod ingenting till det Frankrike som hade kapitulerat utan kamp.

Nästan på dagen två månader efter Jaltakonferensens avled Franklin Roosevelt, och vicepresidenten, den före detta klädeshandlaren från Missouri Harry Truman, svors in som USA:s 33:e president. Michael Neibergs utmärkta studie av situationen inför och under Potsdamkonferensen klargör att Truman som vicepresident hade varit en nödlösning. Han hade setts som tillräckligt slätstruken för att inte stöta någon av det demokratiska partiets olika fraktioner och han behandlades av Roosevelt därefter. Truman hölls i nära nog fullkomlig okunnighet om kriget och om utrikespolitiken. Han visste ingenting om det stora nukleära forskningsprojekt som var på väg att producera atombomben. Han hade inte ens fått tillträde till Vita husets kartrum där striderna i Tyskland och i Stilla havet ritades upp dag för dag.

Själv upplevde Truman det som om ”månen och alla solsystemets planeter fallit ned på hans huvud!” Hans situation som ny president var allt annat än lätt. Han hade visserligen politisk erfarenhet från kongressen, men den gällde huvudsakligen amerikansk inrikespolitik. När de kom till de stora internationella frågor han nu ställdes inför var han så gott som blank. Men kompromisskandidaten från Missouri gjorde en titanisk arbetsinsats. Han läste in sig på allt det han hållits utanför, och med hjälp av all den sakkunskap som Roosevelts rådgivare besatt, men som inte i nämnvärd grad hade påverkat Roosevelts egen politik, fick han på några månader ett gott grepp om västalliansens intressen. Med Trumans presidentskap inleddes en nyktrare politik,

och han insåg snabbt att väst måste dra en demarkationslinje gentemot den aggressivt expansiva Sovjetstaten.

Innan han hade hunnit bli varm i kläderna måste han resa till den sista och avslutande Potsdamkonferensen. Där skulle alla de slutgiltiga besluten om den nya världsordningen fattas. Neibergs framställning tyder på att Truman med sin mer praktiska läggning faktiskt var bättre lämpad att bedöma de sovjetiska ledarna än Roosevelt varit. Truman uppdogade omedelbart att Sovjet inte hade fullföljt de avtal som träffats i Teheran och Jalta, och det meddelade han utan omsvep utrikesminister Molotov vid dennes besök i Washington. Det var varken mer eller mindre än ”en käftsäll”, som han själv uttryckte det. Den utvecklingen fortsatte i Potsdam. Partnerskapet mellan Roosevelt och Stalin hade fått ett brått slut.

>>

Även vid denna konferens hade dock Stalin trumf på hand. Han hade erövrat merparten av Öst- och Centraleuropa och stod med en här på 11 miljoner man djupt inne i Tyskland. Hans ställning var för stark för att rubbas. För de västliga allierade krånglade situationen till sig än mer. England gick till val strax före konferensen och utgången blev en skräll. Tories och Churchill förlorade, och den brittiska delegationen kom att ledas av Labourledaren Clement Attlee. Det var en vändning som varken Stalin eller Molotov kunde förstå, och de undrade varför man inte hade riggat valet och anade oråd. En engelsk vänsterregering var i deras ögon värre än en högerregering. Labour var, liksom andra socialdemokratiska partier i Europa, Sovjetunionens svåraste fiende. Partiet hade under mellankrigstiden ut kämpat hårda strider inom fackföreningsrörelsen med Europas kommunistiska partier och visste därför med vem de hade att göra.

Till Potsdam kom emellertid de västallierade med ett eget trumfkort, nämligen en nästan färdig atombomb. Truman fick under konferensen beskedet att den första provsprängningen gått bra och till och med varit kraftigare än väntat. Det betydde att USA kanske inte längre var i behov av rysk hjälp för att avsluta kriget i Stilla havet. Truman var till skillnad från Roosevelt redan misstänksam mot Sovjetunionens avsikter och önskade inte bjuda in dem att ta för sig i Asien. Han anförtrodde Stalin i en paus under förhandlingarna att Amerika hade framställt en bomb av enormt mycket större sprängkraft än något man hittills förfogat över.

Till hans förvåning visade Stalin ingen överraskning. Han gratulerade bara till framgången och sade sig hoppas att bomben skulle komma till god användning. Orsaken till Stalins lugn var att han genom sitt spionnät visste allt om bomben. Klaus Fuchs, makarna Rosenberg och "The Cambridge Four" hade rapporterat det mesta om den hemliga forskning som till enorma kostnader slutligen krönts med framgång.

Vid Potsdam spelade dock inte de västliga makterna ut sitt trumfkort, även om det finns historiker som Gar Alperowitz som envist har hävdad att

Västalliansens trumfkort: bomben gjorde USA oberoende av sovjetisk hjälp mot Japan
FOTO: TT NYHETSBYRÅN

atombomben ledde till en omedelbar nedfrysning av västsidans relation till Sovjet. Neibergs väldokumenterade framställning ger dock inget stöd för Alperowitz tes. Förhandlingarna fördes nästan enbart om Tysklands och Europas framtid, och här stod den sovjetiske ledaren stark i kraft av sin enorma konventionella armé. Churchill lekte visserligen med tanken på att pressa tillbaka Sovjet genom hot om nukleär bombning. Det var dock ingen tanke som fick fäste hos Truman, i varje fall inte i detta skede. Han förstod att atombomben var ett vapen av extraordinär kaliber, som man inte kunde använda annat än som en sista försvarsåtgärd.

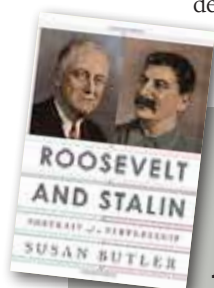
Och han hade rätt. Så småningom fick atombomben en specifik vikt och central roll i den nya världsordningen. Sovjets hårdnackade ovilja att spela det spel som Roosevelt satsat på och dess framfart i Öst- och Centraleuropa, där det inte bara tog det som väst erbjöd dem utan tog allt inom räckhåll, ändrade förutsättningarna. Det fick Truman att sätta hårt mot hårt. Först i Grekland, som enligt Jaltaavtalet hörde till västs intressesfär, men där det nationella kommunistpartiet med Stalins stöd vägrade att acceptera ett demokratiskt samhälle och startade ett inbördeskrig. England som var

bankrutt hade inte kraft och resurser att reda upp situationen. Det föll på Amerikas lott.

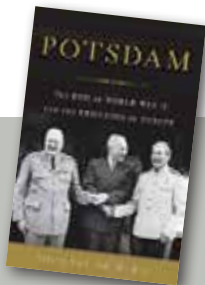
Den forskning som framläggs i de tre böcker jag läst är mycket detaljerad och solid. Den är också på väsentliga punkter samstämmig. Alla tre författarna lägger en stor skuldbörda på den sjuka och döende Roosevelt. Hans överdrivna tilltro till sin charm och övertalningsförmåga försatte väst i ett värre underläge än nödvändigt.

Truman, som varken trodde på eller besatt Roosevelts charm, men som kunde räkna på debet och kredit, markerade i Potsdam en ny hållning – en hållning som ledde till en långvarig men fredlig kraftmätning mellan andra världskrigets två tyngsta segrarmakter. Den nya världsordningen cementerades slutgiltigt med Pragkuppen 1948. Med den fick den nya maktbalansen fast form och tydliga gränser. Den skulle bestå under det kalla krig som gastkramade världen under det kommande halvsekle. Det borde vara en lärdom att ta till vara idag, när vi av allt att döma står inför ett nytt kallt krig med den makt som gavs för stort spelrum i andra världskrigets slutskede. ✨

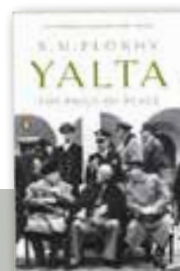
Håkan Arvidsson

ROOSEVELT AND STALIN
PORTRAIT OF A PARTNERSHIP
SUSAN BUTLER
Knopf 2015

POTSDAM
THE END OF WORLD WAR II AND THE REMAKING OF EUROPE
MICHAEL NEIBERG
Basic Books 2015

YALTA
THE PRICE OF PEACE
S.M. PLOKHY
Viking 2010

En mjukare linje

RELIGION/POLITIK

Den omstridda Ayaan Hirsi Ali gjorde sig tidigt känd som en hårdnackad islamkritiker. Hon benämnde den religion hon vuxit upp med, och som hon sedan lämnade, som ”den nya fascismen”. Kritiker som varnar för islamofobi har inte saknats. Men stödet för hennes uppmärksammande av kvinnoförtryck och extrem islamism, samt stödet för hennes rätt att kritisera islam utan att hotas till livet, har även det varit starkt.

För tio år sedan fick hon som holländsk parlamentariker ta emot svenska Folkpartiets demokratipris. Hon hade året innan, 2004, hunnit få ett liknande pris av Venstre i Danmark. Då hade regissören Theo van

Gogh tillsammans med Hirsi Ali retat gallfeber på islamisterna med filmen *Submission*. Efter mordet på van Gogh naglade den islamistiska mördaren fast ett brev på liket med ett dödshot riktat mot Hirsi Ali.

Om vi bortser från debattörer som överanvänder begrepp som ”islamofob” och ”rasist”, har det också funnits relevant kritik mot Hirsi Ali. För egen del har jag tidigare kritiserat henne för att hon har uttryckt stöd för minaretförbud, varit svajig om yttrandefriheten och talat för att kristna kyrkor ska missionera bland muslimer i europeiska förorter.

Fredliga muslimer som aldrig skulle drömma om att störa sina medmänniskor, som många av mina släktingar och säkert en hel del av Hirsi Alis också, utgör inte något problem. Att be, fira ramadan eller att avstå från att äta fläsk är politiskt

irrelevant. Det gäller helt enkelt att rikta den kritiska udden rätt: mot antidemokraterna, inte mot muslimer som grupp.

Heretic är Hirsi Alis ton mjukare och mer pragmatisk än tidigare. Visserligen dröjer det inte många sidor innan hon slår fast att ”Islam is not a religion of peace”. Det tycks nästan vara kriminellt att säga sanningen om islam, suckar hon, men påpekar att religionens fel och brister inte betyder att muslimer per automatik är våldsbenägne.

Den muslimska gruppen är som bekant spretig, och Hirsi Ali lyfter fram tre kategorier: klicken extremister, den stora majoriteten moderata och fredliga muslimer samt en liten grupp dissidenter.

De bokstavstroga fundamentalisterna kallar hon Medinamuslimer. De organiserar sig i al-Qaida, IS, Boko Haram, al-Shabab med flera jihadistiska organisationer. De förespråkar sharialagstiftning och kallar judar och kristna för grisar och apor.

Hirsi Ali refererar till islam- och Mellanösternkännaren Ed Husain, som har beräknat att dessa fundamentalister utgör ungefär 3 procent av världens muslimer. Det kan tyckas vara ett litet antal, men av världens 1,6 miljarder muslimer uppgår i så fall de fundamentalistiska Medinamuslimerna till 48 miljoner människor. För deras offer är det en föga tröst att de inte utgör en större andel av hela kollektivet.

Den andra kategorin är vad Hirsi Ali kallar Meckamuslimer. Här finns majoriteten av muslimerna: de har sin muslimska identitet, är lojala mot den men är inte benägna att ta till våld. Denna grupp drabbas inte sällan av kulturkrockar i västerländska länder, inte minst i frågor som rör jämställdhet. Somliga ”löser” problemet genom att välja ett liv i segregation. Hirsi Ali skriver att det i första hand är dessa muslimer hon vänder sig till med boken.

Den tredje gruppen, som hon själv tillhör, kallar hon ”Modifying Muslims”, det vill säga reformisterna och dissidenterna. En del av dessa är troende, andra inte.

Här räknar hon exempelvis in min personliga favorit i islamdebatten, Irshad Manji. Manji är troende, men hon är framförallt en principfast liberal. Hon har

Kritiker och reformator: Ayaan Hirsi Ali.

FOTO: MARK WILSON/TT NYHETSBYRÅN

Kabul: kvinnornas villkor har försämrats.

FOTO: ZABI TAMANNA/TT NYHETSBYRÅN

sedan länge jobbat för en mjukare tolkning av religionen, och har såväl hotats som fysiskt attackerats av islamister. Andra reformister i västvärlden som nämns är Maajid Nawaz och Zuhdi Jasser.

Hirsi Ali väljer inte att gå i polemik med de troende reformisterna, hon kräver inte att de ska lämna religionen. Hon ställer sig medvetet vid deras sida.

Hennes kritik mot islam har däremot inte tystnat, som sagt. Den politiska ideologin bakom islamismen hämtar näring ur Koranen, skriver hon och kritiserar Barack Obama för uttalanden enligt vilka IS inte skulle betraktas som "islamiskt", eftersom ingen religion förespråkar dödande av oskyldiga och de flesta av terrorgruppens offer har varit muslimer.

Att blunda för att delar av islam före-

"Striden står inte mellan troende och ateister, den står mellan demokrater och antidemokrater."

språkar våld gör oss handlingsförlamade i kampen mot islamismen, enligt Hirsi Ali. Islam i sig behöver reformeras, islamism kommer inte att kunna bekämpas med enbart ekonomiska, politiska, juridiska eller militära medel. Att se hur jihadister hämtar näring ur religionen, och har en tydlig ideologi, är viktigt. Annars får vi svårt att förklara varför IS och andra jihadistiska rörelser kan locka så många anhängare.

När den förra folkpartiledaren Per Ahlmark firade sin 70-årsdag i Stockholm för sex år sedan var Hirsi Ali inbjuden som talare. Hon sade då att "vi agerar för att hindra att ungdomar blir nazister och extremister av olika slag, men vi låter muslimska ungdomar indoktrineras i religiösa friskolor i segregerade förorter". Hon hade rätt i det då, och hon har rätt i det nu. Det har varit alldeles för lätt för extrema islamister att verka i socialt utsatta förorter, och beslutsfattare har blundat för problemets allvar.

För att bekämpa en hatisk ideologi behöver man se verkligheten för vad den är. Att önsketänka om att en "hjälpplinjé" för anhöriga, kommunal jobbcoaching för hemvändande jihadister eller fler fritidsgrådar skulle motverka IS, är naivt.

Enligt Hirsi Ali växer många muslimska barn upp med berättelser om Muhammeds heliga krig, med värderingar som säger att jihad är något att älska. Det är förstås svårt att bevisa hur utbrett det är, men att det finns antidemokratiska åsikter är givet.

Opinionsmätningar från bland annat Pew visar att en hög andel av befolkningarna i länder som Pakistan, Irak och Bangladesh anser att dödsstraff är ett rimligt straff för den som lämnar islam. Stödet för sharialagar är starkt, siffror från 2013 visar att 91 procent av muslimerna i Irak och 99 procent av de afghanska, vill ha sharialagar.

Det är alltså, dessvärre, inte bara terrororganisationer som al-Qaida och IS som bär upp värderingarna. Även länder som Pakistan, Saudiarabien, Iran och Brunei rättfärdigar förtryck och sharialagar med hänvisning till religionen.

En lockande tanke är att shariametoder dör ut, på samma sätt som häxbränning har dött ut i västvärlden. Problemet är att utvecklingen i den muslimska världen går i fel riktning, påpekar Hirsi Ali. Ser man på fotografier från 1970-talets Bagdad, Kabul, Kairo, Damaskus och Teheran, ser man ganska snabbt att kvinnors villkor

har försämrats. Och då handlar det inte bara om den ökade mängden tyg som täcker kvinnor idag, utan även att kvinnor nu håller sig borta från arbetslivet, och från gator och torg överhuvudtaget utan manligt sällskap.

För att få en förändring till stånd föreslår Hirsi Ali att religionen och profeten Muhammed måste få kritiseras fritt. Livet på jorden, och inte livet efter döden, behöver prioriteras, och sekulär lagstiftning ska gå före sharia. Praktiserandet av att förbjuda "fel" och påtvinga "rätt", måste upphöra. Och idén om jihad måste avfärdas.

Terrordåd rättfärdigas genom Korancitat, betonar Hirsi Ali. Så är det. När jag i tonåren läste delar av Koranen såg jag ganska snabbt att det fanns motstridiga budskap, inte minst i synen på ickemuslimer och i synen på jämställdhet. Det är en svår balansgång att samtidigt som man pekar på bristerna i religionen få med sig

"vanliga" muslimer. Å andra sidan har jag inte förr sett så många avståndstaganden från jihadism bland muslimer som idag. IS framfart har tvingat fram en motreaktion, och förhoppningsvis växer den.

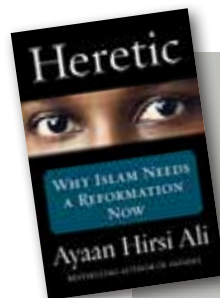
Hirsi Ali är förvånansvärt optimistisk. För det första vill muslimer – precis som alla andra – ha ett bättre liv för sig själva och för sina barn. "I do not believe Islamic orthodoxy is 'ingrained' in the nature of Muslims", skriver hon och avfärdar unka idéer om att araber eller somalier skulle vara bakåtsträvare av naturen.

Ett gott tecken är även att västländerna börjar ändra taktik gentemot islamisterna, skriver hon. Kulturrelativismen förlovar. Många människor gick i januari i år ut på gator och torg med budskapet "Je suis Charlie", till stöd för den franska satirtidskriften. Även i Sverige trotsade tusentals januarikylan. Den här gången var det en radikal satirtidskrift som slår åt alla håll, samt en judisk ung man, som attackerades. Och visserligen fanns det ännu gott om yttrandefrihetsskeptiker som kallade de franska satirtecknarna för islamofober, men nog har vi ändå kommit en bit sedan mordet på van Gogh 2004? Eller sedan diskussionen om Jyllands-Postens Muhammedkarikatyrer två år senare, för den delen. Då föreslog dåvarande JK, Göran Lambertz, att det ska äligga staten att se till att "medier och andra avhåller sig från att i onödan kränka religioner och deras företrädare" (UNT 4/10-06).

Vi har i debatten om dessa frågor kommit en bit sedan mordet på van Gogh 2004. Det är naivt att tro att radikala islamister nöjer sig med att ge sig på vissa meningsmotståndare eller vissa personer de ogillar. Om inte ni i den fria världen försvarar min rätt att uttrycka mina åsikter, kommer snart er yttrandefrihet stå på spel, skriver Hirsi Ali. I detta har hon förstås rätt. Religioner har tidigare, och ska framöver, utsättas för satir, vetenskap och konst. Islam är inget undantag.

Hirsi Ali lär inte nå de stora massorna med *Heretic*. Men hennes mjukare ton är välkommen i en debatt som ofta är alltför polariserad. Striden står inte mellan troende och ateister, den står mellan demokrater och antidemokrater. ✨

Sakine Madon

HERETIC
WHY ISLAM NEEDS
A REFORMATION
NOW
AYAAN HIRSI ALI
Harper 2015

Paris: fast stöd för rätten att häda.

FOTO: PETIT PHILIPPE/GETTY IMAGES

Här och nu

YTTRANDEFRIHET

Jag var 19 år och bodde på Alliance Française på Boulevard Raspail i Paris sjätte arrondissement. Det var fem år efter studentrevolten 1968, men det gick fortfarande att känna av svallvågorna från den historiska majmånaden. Så gott som varje helg drog det ihop sig till konfrontation i Quartier Latin mellan den fruktade kravallpolisen CRS och unga vänsterdemonstranter.

Själv inbillade jag mig att det var repetitioner inför ett nytt och större ”maj -68”. Utanför huset där jag bodde fanns en tidningskiosk, och där upptäckte jag en dag en satirtidskrift som såg spännande ut, *Charlie Hebdo*, del av samma 68-kultur. Jag häpnade. Så plumpt, respektlöst men också vasst, intelligent och – roligt. På kvällen den 7 januari i år, när jag tog del av illdådet mot *Charlies* redaktion och vad bröderna Kouachi hade gjort, kände jag hur ögonen fylldes av tårar. Först dagen efter insåg jag varför – för att det var en attack mot mig också, mot min ungdom och en del av det franska arv som har fostrat mig politiskt,

ty *Charlie* var, och är, faktiskt en del av mig sedan våren 1973.

De intellektuella reaktionerna på islamistattentaten i Paris har gjort stort avtryck i den franska bokfloden och nu i september beräknas ett fyrtiotal böcker i ämnet ha publicerats, bland annat olika hyllningar till de mördade tecknarna och en pocketbok distribuerad i alla tidningskiosker, *Nous sommes Charlie*, där 60 franska författare på olika vis visar sitt stöd för yttrandefriheten och rätten att häda.

Den undanglidande hållning i frågan som är så vanlig hos oss, är inte lika utbredd i Frankrike. Där har det som Salman Rushdie så fyndigt kallar för *The But Brigade* (Jag är för yttrandefriheten, men...) inte mycket att hämta. Stödet för yttrandefriheten och rätten att häda är kompakt, vilket demonstreras med all önskvärd tydlighet i den lilla pocketen, av författare som Bernard-Henri Lévy, Élisabeth Roudinescu, Tatiana de Rosnay, Jacques Attali och Caroline Fourest med flera.

En pamflett som gjort succé är den franske filosofen Abdennour Bidars *Lettre ouverte au monde musulman* (Öppet brev till den muslimska världen), en

utvidgad version av en text på nätet från i höstas. Boken är en svidande uppgörelse med salafismen och de stränga versionerna av islam, den islam som sponsras av Saudiarabien och Qatar via moskéer och koranskolor över hela världen. Bidar, själv muslim men sufist, menar att den radikala islamism vi just nu ser de skrämmande följderna av är en logisk följd av den salafism som predikas av många, i såväl väst som Mellanöstern, och han uppmanar inte bara till reformer utan till revolution, en ny arabisk vår där försvaret av demokrati, jämlikhet mellan könen och ny teknologi går hand i hand med religionen.

En vacker bok som förtjänar att nämnas i sammanhanget är *Charlie Hebdo*-tecknaren Luz terapeutiskt tecknade *Catharsis*. Luz skulle ha varit med på mötet på redaktionen den 7 januari, men kom för sent på grund av att han var bakis. I boken, ett seriealbum, försöker han, via teckningar, komma åt allt det som drabbade honom efter attentaten: sorgen över de älskade kollegerna, den märkliga känslan av att plötsligt hyllas av sådana som tidigare hade föraktat honom, den ständiga rädslan för att bli skjuten och obehaget >>

att leva dygnet runt med säkerhetsvakter. Det var Luz som tecknade den underbart försonlige Muhammed i första numret efter attentaten, en sorgsen profet som säger "Tout est pardonné" (Allt är förlåtet). Dessvärre skulle man kunna hävda att terroristerna har besegrat honom också, ty i våras lät han meddela att han lämnar *Charlie Hebdo* och att han aldrig mer kommer att teckna Muhammed.

Emmanuel Todds *Qui est Charlie?* är en djupt provocerande bok som har fått svindande kritik från många håll eftersom den avfärdar de stora demonstrationerna den 11 januari som djupt antimuslimska och präglade av folk han klassificerar som

"Den undanlidande hållning i frågan som är så vanlig hos oss, är inte lika utbredd i Frankrike."

katolska "zombies". Inte minst har Todd fått kritik av *Libérations* chefredaktör Laurent Joffrin, som i sin bok *Le réveil français* lyfter fram just demonstrationerna den 11 januari som en pånyttfödelse för de republikanska värdena. Joffrins bok är ett glödande försvar av franska republiken mot alla dess belackare, identitärer, extremhöger och en extremvänster som rackar ner på allt franskt. Boken tar avstamp i den 11 januari och till skillnad från Todd menar Joffrin att det inte fanns något antimuslimskt i demonstrationerna den 11 januari, tvärtom genomsyrades dessa av en vilja till försoning, gemenskap och försvar av franska republikens grundläggande värderingar: frihet, jämlikhet, broderskap.

Boken är en frisk påminnelse om det som fortfarande är bra i det franska samhället: ett socialt system som fortfarande fungerar, en högteknologi som tillhör världens mest högtstående, en filmindustri, litteratur, mode- och matproduktion som tillhör världens främsta; Joffrin påminner om att Frankrike gav världen hopp en gång med sin revolution och att landet är redo att på nytt vara ett ideal i globaliseringens tidevarv. Han är tydlig med bejakandet av invandringen och att islam måste ha sin plats i det franska samhället, men att kravet på assimilation – det som förr präglade invandringen till Frankrike – idag är uteslutet.

Däremot bör integrationen förbättras,

och där måste det franska samhället vara tydligt i försvaret av franska republikens grund: *la laïcité* (ungefär: konfessionslöshet), på det att religiösa och/eller identitära enklaver i de franska förorterna inte ska kunna slå rot. Det är en optimistisk bok som inte bara pekar ut en fransk väg utan också trotsar alla apokalyptiker genom att påstå att världen de facto hela tiden blir bättre.

En av de bästa och intressantaste böckerna i sammanhanget är essän *Éloge du blasphème* (Hyllning till hädelsen) av feministen Caroline Fourest, som tidigare gjort sig känd som en orädd kritiker av fransk extremhöger, i både dess katolska och dess politiska skepnad, liksom av

Tariq Ramadan, den mest kände representanten för fransk islamism. I boken *Frère Tariq* (2004) klär hon av Ramadan, som är barnbarn till Muslimska brödraskapets grundare Hassan-al Banna, och pekar på det tal med dubbla tungor på vilket Ramadan är vorden specialist.

Fourests bok är, liksom Luz seriealbum, skapad i sorg och vrede. Hon satt i *Charlie Hebdo*-redaktionen i flera år, inte minst under den så kallade Muhammedkrisen 2006, och de som mördades den 7 januari var nära vänner till henne. Det märks i stilen, det är en vass, kylig prosa som dopats i vrede, men där sorgen hela tiden tränger igenom. Boken är en uppgörelse med dem som förlöjligat den republikanska samlingen den 11 januari, sådana som Jean-Marie Le Pen, Dieudonné och Alain Soral inom extremhögern, men också de franska islamistsympatisörer (bland andra Houria Bouteldja) som har försökt göra offren till bödlar och vice versa. Hennes bok är ett vackert försvar av upplysningen och ett hårt angrepp på den kulturrelativism som i Frankrike lagt grunden inte bara för en levande salafism i vissa förorter utan också en extremhöger med identitära förtecken (Bloc Identitaire) och, inte minst, en "islamo-gauchisme" ("islamvänster") som hela tiden viker ned sig när det kommer till kritik av islamismen.

Fourest går också metodiskt igenom de engelska

och amerikanska reaktionerna på attentaten och menar att man i båda länderna saknar förståelse för vad den franska yttrandefriheten och rätten att häda innebär. Det är det mest oroväckande kapitlet i hennes bok, att tvingas ta del av det faktum att man i USA och England inte vågade visa omslaget till det första *Charlie Hebdo*-numret efter attentaten, varken i tv-kanaler eller tidningar, och att den själv censurerad som islamisterna vill att vi ska ägna oss åt tycks ha slagit rot i de båda länderna.

När hon själv plockade fram detta omslag under en intervju i Sky blev det panik i studion och kameramannen styrde undan kameran. Dock är hon nog med att visa hur många journalister i de båda länderna, på New York Times till exempel, har varit tydliga med sitt stöd samtidigt som tv- och tidningsledningarna har böjt sig.

I ett avslutande kapitel redogör hon för blasfemins och satirens historia i Frankrike och vilken roll dessa, till exempel, spelade för att kyrkan till sist kunde skiljas från staten 1905. Förr var det tidningar som *L'Assiette au beurre* som drev med de religiösa symbolerna och målet då, liksom för *Charlie Hebdo* nu, var frigörelse – från tabun och symboler som förtrycker. Därför är det viktigt att försvara rätten att karikera Muhammed, Jesus och andra religiösa symboler, menar Fourest,

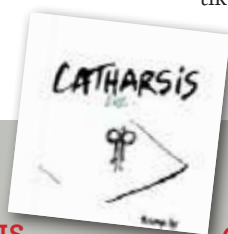
För henne är linjen mellan hädelse av religiösa symboler och teckningar som hetsar mot folkgrupp helt glasklar. Vad Charlie gör och, får man hoppas, fortsätter göra är det som vår egen Strindberg gjorde i *Giftas*: att driva med den religiösa överheten på det att symbolerna ska förlora sin makt över vårt tänkande; för att vi, alla, ska bli fria från sådant som förtrycker oss.

Det är inte utan att man önskar sig en Caroline Fourest i den svenska debatten och att förståelsen för det franska yttrandefrihetsidealet vore mer utbredd än den är. Få franska intellektuella är lika modiga som hon och det är kongenialt att hon avslutar sin bok med en hyllning till modet: *Det finns inget annat val. Det kommer att handla om modet eller fegheten. De som tror att fegheten leder till att kriget kan undvikas har fel. Kriget har redan börjat. Det är bara modet som kan ge oss freden.* ✨

Fredrik Ekelund

LE RÉVEIL FRANÇAIS
LAURENT JOFFRIN
Stock 2015

CATHARSIS
LUZ
Futuropolis 2015

ÉLOGE DU BLASPHEME
CAROLINE FOUREST
Grasset 2015

Moské och stat

RELIGION/POLITIK

Det utrikespolitiska debacle som utspelade sig mellan Saudiarabien och Sverige visar om inte annat att diplomati är en svår konst. Ännu svårare tycks den vara i samtal med vad som förklarats som "den muslimska världen" eller de "muslimska världarna". Delvis kan det bero på att utövandet av islam ofta är politiskt och i just Mellanöstern inte sällan underlag för flera länders lagstiftning. För länder där separationen mellan "kyrka och stat" är tydlig, kan det således vara svårt att förhålla sig till system där frågan sällan ens upplevs som relevant.

En dominerande uppfattning bland muslimer i världen är att islams urkunder rätt tolkade ger svar på vardagens alla problem. Tolkningen av Koranen och andra texter lär människan vad som är bäst att äta och dricka. Och vidare: hur man bäst ska förhålla sig till sina medmänniskor, vad som är lämpligt i krig och fred, under äktenskapet och i relationer till andra som inte är muslimer. Därmed anses islam och i förlängningen användandet av shariarätten vara bäst lämpad för att uppnå ett rättvist och fungerande samhälle.

Inte minst visar det sig genom Kairodeklarationen om de mänskliga rättigheterna. Deklarationen antogs av Islamiska konferensorganisationens 57 medlemmar i Kairo år 1990 och fastställer att shariarätten är den enda giltiga grunden för synen på mänskliga rättigheter eftersom FN:s deklaration inte tar hänsyn till kulturella och religiösa skillnader.

Islams politiska budskap var tydligt redan under dess formativa epok. Islam omdefinierade nämligen redan existerande religiösa föreställningar, kultur och sociala identiteter i Mellanöstern och omorganiserade styret av regionen. Detta skedde i tre steg. För det första blev islam en ny stam *Ummah* (Den islamiska gemenskapen) som samlade individer inom ett monoteistiskt politiskt centraliserat system snarare än genom blodsband. I den andra fasen blev islam religionen som staten och dess eliter identifierar sig med. I den tredje fasen anammade massorna i Mellanöstern muslimska värderingar.

Kairo: Gud är stor. Och har tillsatt rätt regering. Muhammad Mursi hyllas, juni 2012.

FOTO: ED GILES/GETTY IMAGES

Fyra rättsskolor spreds över världen. De predikade var och en på sitt håll ett enhetligt samhällssystem med lagar och förordningar som skulle styra människans vardag i minsta detalj. Genom en lojalitetspakt 1744 mellan å ena sidan Muhammad ibn Abd al-Wahhab (1703–1792), som hade fostrats i den hanbalitiska rättsskolan, som anses vara den strängaste, och å andra sidan klanen Saud, lades grunden till dagens Saudiarabien. I mer än ett avseende blev det ytterligare en religionspolitisk kraft med ambitionen att sprida wahhabism, som ansågs vara det perfekta samhällssystemet, över världen.

Under 1900-talets början formulerade muslimska teologer, som Sayyid Qutb (1906–1966) och Sayyid Abu al-Ala Mawdudi (1903–1979) tydliga uttryck mot det sekulära samhället och för islam som det lämpligaste samhällsbyggande systemet. I deras visioner tydliggjordes dessutom betydelsen av kampen mot vad som upplevdes som en allt vanligare sekularisering, vilken framförallt genomdrevs av arabiska diktaturer med sekulära anspråk.

I sin bok *Confronting Political Islam* hävdar professorn vid University of Virginia, John M Owen, att politisk islam endast kan

förstås mot bakgrund av rörelsens långa kamp mot just sekularisering, och det är framförallt den konflikten som han vill lyfta fram för att bättre förstå utvecklingen och den möjliga framtiden. Därtill menar han att förståelsen för hur politisk islam kommer att utvecklas och hur rörelsen bör bemötas bäst nås genom att granska liknande historiska skeenden och motsättningar i väst. Boken fokuserar därför på tre huvudkonflikter genom historien: den religiösa konflikten mellan protestantism och katolicismen, frågan om vilket statsskick som bäst skulle gynna medborgaren, republik eller monarki, och slutligen den ideologiska kampen mellan kommunism, liberalism och fascism. Med långa återblickar försöker författaren dra paralleller till vad som kan tänkas bli islams framtid.

I sin inledning konstaterar Owen att miljontals muslimer faktiskt vill ha både islam och demokrati, och lever med övertygelsen att de båda går att förena. En liknande uppfattning går att finna hos flera forskare. En är Shibley Telhami, som i sin bok *The World Through Arab Eyes* (recenserad i *Axess* nr 8/2013) för ett längre resonemang kring den arabiskmuslimska föreställningen om förutsättningarna för att förena islam och demokrati.

Owen delar in sin bok i ett antal avsnitt som ska ge läsaren en idé om hur politisk

>>

”Militanta jihadister skulle således enligt Owen inte vara annat än islamister som har bråttom.”

islam bäst bör förstås och bemötas. I kort-
het hävdar författaren att politisk islam
inte bör underskattas. Att rörelsen ger upp
för att den under kort tid är förtryckt, eller
inte har möjlighet till att ta makten, säger
varken något om dess ambitioner, fram-
tida planer eller möjlighet till att komma
tillbaka i ett senare skede. Den slutsatsen
har flera dragit, till exempel Shadi Hamid i
sin bok *Temptations of Power* (recenserad i
Axess nr 4/2014).

Politisk islam bör dessutom, enligt
Owen, heller inte ses som enhetlig. Rörel-
sen har utvecklats på olika vis i olika delar
av världen och som exempel lyfts Iran och
Turkiet fram. Owen påpekar dock att det
är medlet som kan vara mer eller mindre
måttfullt. Ty för alla som ser islam som
lösningen på samhällets alla problem är
målet detsamma. Militanta jihadister skul-
le således enligt honom inte vara annat
än islamister som har bråttom. I det sam-
manhanget lyfter Owen fram att just våld-
det skulle vara något som de flesta mus-
limer vänder sig emot. Vore det inte så,
skulle över 1,3 miljarder muslimer anting-
en inte förstå sin religion eller också vara
alldeles för fega för att följa den så som vis-
sa kretsar tycks mena att den bör utövas.

En av Owens kanske viktigaste poäng-
er är just den att den politiska islams
ambitioner inte ska underskattas och
att länder som Iran och Turkiet faktiskt
redan har haft sin sekulariseringsera i fle-
ra avseenden. Mohammad Reza Pahlavi
(1919–1980), shah av Iran, trängde ut lan-
dets mullor till samhällets marginaler och
anknöt istället till persisk kultur och tide-
räkning. Detsamma gällde för Mustafa
Kemal Atatürks (1881–1938) reformer av
Turkiet. I båda fallen skulle landet avreligi-
osifieras till förmån för modernitet och
framsteg. I båda fallen kunde reformerna
och landets utveckling anses en gång för
alla ha gjort upp med islams politiska kraf-
ter. Owens resonemang om att sekularise-
ring redan har prövats i stora delar av Mel-
lanöstern är ett viktigt inslag i diskussio-
nen om politisk islam. Islams återkomst i
dessa länder kan i flera avseenden ses som
en reaktion på vad som upplevdes som
ett misslyckande.

Men det är samtidigt i just det
viktiga resonemanget som
Owen också brister något i sin ana-
lys. Alla de länder som enligt förf-
fattaren har genomgått ett miss-
lyckat sekulariseringsprojekt led-
des av förtryckande regimer. Motre-
aktionen kan således inte självklart

förklaras som en aversion mot sekularise-
ring. Irans islamiska revolution 1978 fick
stöd från sekulära vänstergrupper. Upp-
loppen i Kairo som inleddes den 25 januari
2011 var inte i första hand ett religiöst ini-
tiativ. Men eftersom Muslimska brödras-
skapet var bättre organiserat och mer för-
ankrat i folkdjupet än någon annan rörel-
se, fanns det egentligen inget övertygande
sekulärt alternativ. Muslimska brödraska-
pets framgångar kan således ses snarare
som resultatet av brist på sekulära alterna-
tiv än viljan att styras av religion eller reli-
giös lagstiftning.

Förståelsen av vad föreningen mellan
parlamentarisk demokrati, marknads-
ekonomi och ett fritt samhälle egentligen
betyder i praktiken, finns inte i Mellan-
österns arabiska länder. Att uppnå detta
i Europa har tagit över 200 år. Uppfatt-
ningen att shariarätten skulle vara det
bästa alternativet till förtryckande regi-
mer med sekulära anspråk innebär såle-
des inte nödvändigtvis en önskan om att
styras av religiösa krafter.

Opinionsundersökningar som gjorts
bland muslimer i Mellanöstern av bland
annat Shibley Telhami visar att islam vis-
serligen förblir en central del i de arabiska
världarnas identiteter. Därför är det kan-
ske inte förvånansvärt att många anser att
shariarätten bör vara en del samhällsbyg-
get. Samtidigt visar undersökningarna att
de flesta inte vill se att prästerskapet eller
religiösa ledare får utökad makt eller ett
mer märkbart inflytande över samhället.

Dikotomin mellan islam och sekula-
risering bortser således från att det
aldrig har förekommit ett sekulärt poli-
tiskt alternativ i arabvärlden som också
har varit frihetligt.

Möjligen blir Owens genomgångar
av västvärldens historia lite för långa på
bekostnad av djupare resonemang om
just islams politiska roll i världens mus-
limska länder. Icke desto mindre lyfter
boken fram en rad viktiga poänger som
är värda att begrunda och som ger ett
intressant perspektiv på hur muslimska
länders framtid kan komma att se ut. ✪

Eli Göndör

**CONFRONTING
POLITICAL ISLAM**
JOHN M OWEN
Princeton University
Press 2014

Formel

IDÉHISTORIA

I dag är engelskan det helt dominerande
vetenskapliga språket. Praktiskt taget
allt som skrivs för en bredare krets av
forskare skrivs på engelska. Framförallt
gäller detta inom naturvetenskap, medi-
cin och teknik. Med något enstaka undan-
tag skrivs till exempel alla doktorsavhand-
lingar i Sverige inom dessa områden nu på
engelska. Och inom internationell forsk-
ningspublicering är det likadant. Olika
kartläggningar visar att inom naturveten-
skap (engelskans ”science”) är över 90
procent av alla forskningsartiklar skrivna
på engelska.

Så har det inte varit särskilt länge. Fram
till 1920 var tyskan ett ledande språk fors-
kare emellan, tillsammans med engelskan
och franskan. Men då var tyskans stor-
hetstid i stort sett över, bland annat som
följd av den utestängning av tyska forska-
re från internationellt samarbete som var

Svårare än så är det inte.

språk

en del i ”bestrafningen” av Tyskland efter första världskriget; nazismen och andra världskriget beseglade denna utveckling. Att notera är också att en femtedel av all internationell forskningspublicering inom naturvetenskap under 1970-talet faktiskt var på ryska. Men idag är, som sagt, nästan all internationell publicering på engelska, som också helt dominerar på vetenskapliga konferenser.

Hur har det blivit så? Finns det andra orsaker än de mera självklara som har att göra med politisk och vetenskaplig dominans? Vilka är de språkliga behov som finns i just vetenskapssamhället, till skillnad från exempelvis den diplomatiska världen? I sin tankeväckande bok *Scientific Babel* belyser Michael D Gordin dessa och besläktade frågeställningar från olika vinklar.

Gordin är idéhistoriker med specialist inom den moderna naturvetenskapens historia. Språkligt mångkunnig

förstår han också ett tiotal språk. Han försöker inte ge en heltäckande beskrivning av vetenskaplig kommunikation, utan gör istället ett antal nedslag i några särskilt intressanta frågor; några slutgiltiga svar lämnas inte. Det sker ur ett euro-

vetenskapliga utvecklingen på sitt område att han – mera sällan hon – åtminstone hjälpligt behärskade såväl tyska som franska och engelska. För dem som inte hade något av dessa språk som sitt modersmål var det uppenbarligen hämmande att

”Hur vore det då att skapa ett helt konstgjort språk lämpat för att beskriva just vetenskapliga företeelser? Det är vad som skett inom matematiken.”

peiskt perspektiv; Gordin beklagar att hans språkkunskaper inte räcker till för att belysa de frågor han tar upp från till exempel kinesiskt eller japanskt perspektiv.

Inte oväntat börjar Gordin med att behandla latinet som vetenskapsspråk. Han förlitar sig där bland annat på den svenske latinisten Tore Jansons förnämliga bok om latinet (på engelska: *A Natural History of Latin*). Gordin framhåller att utvecklingen av latinet som internationellt vetenskapligt språk hänger samman med den europeiska kulturens pånyttfödelse under medeltiden. Latinet var ju kyrkans språk, och de framväxande universiteten anslöt sig till detta bruk. Inte minst var det översättningen till latinet av vetenskapliga verk från arabiskan och grekiskan som på 1100-talet etablerade latinet som det vetenskapliga språket framför andra.

Så förblev det under åtskilliga sekler. Mycket av den vetenskapliga kommunikationen skedde på latin, men inte helt och hållet. Som ett exempel på språkbruket behandlar Gordin den framträdande svenske kemisten Torbern Bergman, verksam i Uppsala under andra halvan av 1700-talet, delvis samtida alltså med Carl von Linné. Bergman skrev ofta avhandlingar på svenska som sedan översattes till latinet. Han hade också en omfattande korrespondens med sina kemistkolleger i övriga Europa, mycket på latin men också på engelska, tyska och franska, ja till och med på svenska.

En av de sista betydande vetenskapsmännen som skrev på latin var den store tyske matematikern och fysikern Carl Friedrich Gauss, som gjorde det ännu i mitten av 1800-talet. Men då hade latinet nästan helt spelat ut sin roll, utom på vissa speciella områden; biologisk taxonomi är ett. Istället fordrades det av en forskare för att riktigt kunna följa med i den dåtida

behöva lägga tid och möda på att lära sig dem. Och inget av dem var egentligen mera lämpat som vetenskapligt språk än det andra – även om det egna språkets fördelar i god nationalistisk anda ofta anfördes.

Hur vore det då att skapa ett helt konstgjort språk lämpat för att beskriva just vetenskapliga företeelser? Det är vad som skett inom matematiken med dess avancerade symbolspråk, som också har anpassats och vidareutvecklats inom till exempel dagens datavetenskap. Kemin med dess formler är ett annat exempel. Ja, musikens notskrift är i denna mening ett för ändamålet anpassat symbolspråk, om än inte för vetenskap.

Kan man alltså tänka sig att uppfinna ett helt nytt språk, ett internationellt språk tillrättatlagd för (natur-)vetenskapens behov bättre än något av de befintliga språken? Och som dessutom skulle vara lätt att ta till sig och medge att en forskare, oberoende av nationalitet, bara behövde lära sig ett främmande språk för att förstå och göra sig förstådd bland sina kolleger världen över? En annan fördel med ett sådant konstgjort språk skulle också vara att det vore etniskt neutralt, inte kunna anklagas för att främja något enskilt lands intressen.

Gordin tar i ett par mycket intressanta kapitel upp just konstgjorda språk; han föredrar dock att kalla dem för ”planerade” eller ”skapade” språk istället för ”konstgjorda”. Som det tidigaste exempel på ett sådant språk, helt anpassat för ett särskilt ändamål, i detta fall visserligen religiöst, anför Gordin det lingua ignota som skapades av 1100-talsmystikern Hildegard av Bingen! Men det var först på 1600-talet som man på allvar försökte förverkliga idén, med bidrag från flera av dåtidens ledande naturfilosofer, som Descartes och Leibnitz.

FOTO:ISTOCK

Tänkarna fick dock aldrig riktigt fotfäste och det stannade vid ansatser. Det var först på senare delen av 1800-talet som allvarliga försök verkligen gjordes, stimulerade av vetenskapens starka tillväxt och dess krav på att forskarna skulle kunna alla de tre ungefär jämbördiga språken tyska, franska och engelska. Tanken var att utgå från något eller några redan förekommande språk, av naturliga skäl i huvudsak västeuropeiska, och förenkla dem. Försök gjordes med bland annat att arbeta om latinet till en lättare variant, ett "latin utan böjningar", men det blev ingen succé. Större framgång hade den tyske prästen J M Schleyer med sin skapelse *volapük*, grundad på främst tyska och engelska, som han lanserade på 1880-talet. Framgången blev dock kortvarig, mycket till följd av motsättningar bland dess tillskyndare kring hur språket skulle utvecklas. Fortfarande är det faktiskt i bruk; till och med Wikipedia har artiklar på volapük även om det idag bara lär vara några dussin personer som behärskar det.

Det i särklass mest kända av de skapade språken är *esperanto*, som är grundat på romanska och slaviska språk samt engelska. Även om dess upphovsman, polacken Ludwik Zamenhof, var forskare och läkare, utformade han *esperanto* i första hand som ett internationellt hjälpspråk överhuvudtaget, inte speciellt för att användas inom vetenskapen. *Esperanto* har också kommit att alltför mycket förknippas med pacifistiska och mer eller mindre esoteriska rörelser för att riktigt kunna accepteras inom vetenskapen. Dessutom har det, förmodligen oförskyllt, fått litet av löjets skimmer över sig (vilket i Sverige har understrukits inte minst i Grönköpingsmagistern Ludvig Hagvalds skapelse, *transpiranto*).

I forskarvärlden ansåg man därför att det behövdes ett hjälpspråk bättre anpassat till just vetenskapens behov. I den andan kom ett antal vetenskapsakademier under världsutställningen i Paris år 1900 överens om att utse en delegation som skulle arbeta fram en för vetenskapen bättre anpassad variant av *esperanto*. Efter

ett intensivt arbete, med bland annat den berömde tyske kemisten och Nobelpristagaren Wilhelm Ostwald som drivande kraft, kunde det nya språket *ido* lanseras 1907. Detta försök att underlätta vetenskapligt samarbete över nationsgränserna gick dock, som så mycket annat, under i första världskriget; liksom ifråga om volapük finns nu bara några få entusiaster kvar.

Det finns mycket mera att hämta från Gordins bok. Han behandlar bland annat ryskans ställning som vetenskapligt språk, till exempel hur Sovjetunionens satsning på framförallt fysik och kemi under decennierna efter andra världskriget närmast tvingade amerikanerna att översätta ett antal ryska vetenskapliga tidskrifter från pärm till pärm, att helt sonika ge ut engelska upplagor av dessa. Likaså belyser han hur den alltmer avancerade datortekniken kommer in, med dess möjligheter (och fallgropar!) till maskinöversättning från ett språk till ett annat. Gordin vidgar också perspektiven till de kosmiska: Om vi på ett eller annat sätt får kontakt med intelligenta varelser på andra ställen i universum, hur skall vi då kunna begripa dem och de oss? De som söker efter utomjordisk intelligens i radiosignaler från rymden står redan inför det problemet. Och i den plaket som Voyager-rymdsonderna för med sig från jorden ut i den interstellära rymden finns försök att i symboler förklara för en eventuell varelse därute hur det ser ut på jorden och hur vi tänker här. Vi vet naturligtvis inte om det budskapet kommer att nå fram ens om sonderna skulle göra det.

Gordin tillåter sig också att titta i kristallkulan. Kommer den massiva satsningen på forskning, som Kina nu gör, att medföra att kinesiskan blir ett gångbart, rent av ett ledande, internationellt vetenskapligt språk? Knappast, tror Gordin, i varje fall inte inom de närmaste decennierna; han grundar sin uppfattning på att kinesiska forskare idag faktiskt alltmer publicerar sig på engelska. Men osvuret är kanske bäst. För om historien visar något så är det att det är ytterst vanskligt att förutsäga framtiden för språk och språkutveckling. ✨

Bengt E Y Svensson

Darwins svarta låda

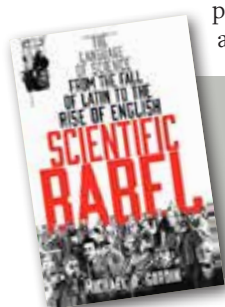

BIOLOGI

Andreas Wagners boktitel, *Arrival of the Fittest*, anspelar förstås på Charles Darwins uttryck "survival of the fittest", som syftar på att de bäst anpassade individerna inom en art bidrar mest till nästa generation och att denna naturliga selektion driver evolutionsprocessen. Uttrycket "arrival of the fittest" användes redan 1905 i en skrift av Hugo de Vries, som var en av de forskare som återupptäckte de ärftlighetslagar som Gregor Mendel beskrev 1865.

En viktig utgångspunkt för Wagners bok är att Darwins teori om naturlig selektion kan förklara hur evolution går till genom att ta vara på ärftliga varianter som påverkar individens egenskaper, men att den inte förklarar hur den ärftliga variationen uppkommer (arrival of the fittest). Darwin kände inte till genetikens lagar, men han var väl medveten att det förekommer ärftlig variation som påverkar individens egenskaper (fenotyp) och att man kan förändra en population genom att bedriva ett aktivt urval.

Darwin beskriver sin bok som en enda lång argumentation för sin teori, och ett viktigt argument var att man inom växtförädling och husdjursavel kunde förändra individernas egenskaper inom en sort/ras genom att noggrant välja ut de bästa föräldrarna till nästa generation. Darwin själv bedrev avel med duvor för att visa att detta är möjligt. Erfarenheten från växt- och djurförädlingen var så viktig för Darwin att

SCIENTIFIC BABEL
THE LANGUAGE OF SCIENCE FROM THE FALL OF LATIN TO THE RISE OF ENGLISH
 MICHAEL D GORDIN
 Profile Books 2015

det första kapitlet i *Om arternas uppkomst* handlar om detta, och Darwin driver tesen att det inte finns något skäl som talar emot att dessa principer, som har fungerat så väl när det gäller husdjur och grödor, skulle fungera på samma sätt i naturen.

Genetiken var en svart låda för Darwin, han visste att det förekommer ärftlig variation och att den kunde påverkas genom selektion, men han kände inte till Mendels lagar. Andreas Wagner låter läsaren kika in i denna svarta låda och därigenom bli uppdaterad om vad vi har lärt oss sedan Darwins tid.

ett viktigt argument i *Om arternas uppkomst* är att jorden är tillräckligt gammal för att det är möjligt att en så komplex organism som människan ska ha kunnat utvecklas från mindre komplexa livsformer under jordens historia. Wagner tar upp denna fråga på nytt mot bakgrund av vad vi nu har lärt oss inom molekylärbiologin. En röd tråd är att det inom biologin finns ett oändligt antal möjligheter att skapa olika proteiner eller, till exempel, olika genuppsättningar. Det finns helt enkelt många fler tänkbara kombinationer än vad som någonsin har kunnat testas under evolutionens gång.

Wagner tar som ett exempel hur många olika proteinsekvenser man kan bilda om proteinet består av 100 aminosyror. Eftersom det finns 20 olika aminosyror, blir svaret 20^{100} , vilket motsvarar 10^{130} , ett tal som är betydligt större än det uppskattade antalet väteatomer i hela universum (10^{90}). Så den fråga Wagner ställer i inledningen är hur det har varit möjligt att utveckla alla de olika livsformer som finns

idag under de cirka tre miljarder år som har förflutit sedan liv uppstod på jorden.

Innan Wagner presenterar sitt förslag till lösning på detta problem, får läsaren en god översikt över många av de fantastiska upptäckter som har gjorts inom biologin under de senaste 100 åren. Andreas Wagner forskar själv inom gränsområdet biologi, datavetenskap och matematik (på engelska *computational biology*), och kryddar texten med exempel från sin egen forskning.

Boken börjar med att beskriva genetikens utveckling från Mendel till den genetikens guldålder vi nu befinner oss i. Man kan säga att den moderna genetikerna är vår tids mikroskop som har gjort det möjligt att kika in i arvsmassan och studera i detalj hur den fungerar. En viktig utveckling inom genetikerna skedde under 1920- och 30-talen, då Ronald Fisher, Sewall Wright och JBS Haldane utvecklade den så kallade *moderna syntesen*, som förenade Mendels lagar om ärftlighet med Darwins evolutionsteori.

Mendel hade studerat kvalitativa egenskaper där individer inom en art kan delas upp i diskreta klasser, till exempel ärtor med släta eller skrynkliga frön. Men de allra flesta biologiska egenskaper, till exempel längd och vikt, uppvisar en kontinuerlig variation och inga diskreta klasser. Den *moderna syntesen* kunde förklara att denna variation beror på många olika genvarianter som alla nedärvs enligt Mendels lagar, även om de var för sig har en knappt märkbar effekt på individens egenskaper. Utvecklingen av denna kvantitativa genetik har haft en enorm betydelse inom växtförädling och husdjursavel och är en viktig förklaring till att vi har kunnat öka livsmedelsproduktionen så mycket de senaste 80 åren.

Den kvantitativa genetikerna får allt större betydelse även inom humanmedicinen som ett redskap för att förstå arvets bidrag till våra stora folksjukdomar som diabetes och hjärt- och kärlsjukdomar, som alla påverkas av både arv och miljö. Det är ingen tvekan om att Fisher, Wright och Hal-

”Man kan säga att den moderna genetikerna är vår tids mikroskop som har gjort det möjligt att kika in i arvsmassan.”

dane skulle ha delat ett Nobelpris om man hade insett hur viktigt deras bidrag skulle bli inom livsvetenskaperna.

Wagner fortsätter med att beskriva hur liv först kan ha uppstått på jorden i den ”ursoppa” som var så rik på näringsämnen. Han beskriver hur alltmer komplexa former har kunnat utvecklas genom att allt fler olika kemiska reaktioner kan katalyseras av de proteiner som

utvecklats. Idag känner vi till cirka 5 000 kemiska reaktioner som kan utföras av olika organismer, men ingen art kan utföra samtliga dessa reaktioner. Varje art har den genuppsättning som krävs för dess specifika ekologiska anpassning. Wagner ägnar ett kapitel åt att beskriva hur viktig genreglering är för alla livsformer, men i synnerhet för komplexa livsformer som ett däggdjur där så kallade transkriptionsfaktorer spelar en central roll för att styra utvecklingen från en befruktad äggcell till en fullt utvecklad individ med alla olika typer av vävnader och celler. Det som skiljer oss människor från vår närmaste släkting schimpansen är inte i första hand vår genuppsättning, utan regleringen av de gener som styr vår utveckling.

I bokens sista kapitel jämförs biologisk evolution med teknologisk evolution, och det betonas att en viktig princip inom bägge dessa områden är ”trial and error”. Inom biologin uppstår nya mutationer hos varje nyfödd individ, och dessa kan delas in i tre olika kategorier: (1) de som har ingen eller försumbar effekt på individens egenskaper, dessa påverkas inte av naturlig selektion, (2) de som har en skadlig effekt och därför elimineras av naturlig selektion och (3) de sällsynta mutationer som har en positiv effekt på individens överlevnadsvärde (”arrival of the fittest”) och som kommer att öka i frekvens i population tack vare naturlig selektion enligt Darwins principer.

På samma sätt testas vi olika tekniska lösningar innan vi hittar en tillräckligt bra lösning för en ny teknologisk innovation. Wagner citerar Thomas Edison, som ska ha sagt: ”Jag har inte misslyckats. Jag har precis upptäckt 10 000 sätt som inte fungerar.” Ett annat gemensamt tema är att en viss biologisk egenskap eller en viss teknik kan återanvändas för att skapa en innovation. Inom teknisk utveckling kan nämnas att Gutenberg byggde om en vinpress när han utvecklade den första tryckpressen. På liknande sätt finner evolutionen lösningar på nya utmaningar, och en viss

gen kan under evolutionens gång få en helt ny funktion. Inom viss teknologisk utveckling försöker man använda principerna från biologisk evolution, och Wagner nämner ett exempel med självprogrammerande robotar som kan testa ny kod.

Hur var det då med frågan om hur det har varit möjligt att utveckla så komplexa livsformer under tre miljarder år trots det oändligt stora antalet möjligheter för

>>

att, till exempel, skapa olika former av proteiner enligt ovan eller kombinera olika genuppsättningar till en konkurrenskraftig organism? Wagner och hans medarbetare har kommit fram till att det finns många alternativa problemlösningar som är tillräckligt bra.

Om vi fortsätter med exemplet på de 10^{130} olika formerna av ett protein som består av 100 aminosyror, kommer det att finnas ett betydligt lägre antal varianter med olika biokemiska egenskaper, det vill säga: många olika varianter har mycket likartade egenskaper. Wagner lanserar sin teori om nätverk av genotyper, som han anser är nödvändigt för att förstå hur evolutionen går till på molekylär nivå. Ett nätverk av genotyper är den genuppsättning en art har och som bestämmer vilka biokemiska reaktioner som kan utföras. Hypotesen är att det går relativt snabbt (ur det långsamma evolutionära perspektivet) att utveckla evolutionära innovationer baserat på nya mutationer som leder till en ny och väl fungerande genuppsättning. Detta är möjligt tack vare redundansen i dessa nätverk av genotyper, som innebär att gener har flexibilitet att ändras utan att organismen som helhet slutar fungera.

Denna bok handlar i första hand om molekylär evolution och i mycket liten utsträckning om den fenotypiska evolution som Darwin beskriver – hur egenskaper förändras för artens anpassning till sin miljö. Den som läser boken med förhoppning om att få läsa om hur det gick till när till exempel Darwinfinkarnas näbbar utvecklades för att kunna utnyttja olika födoresurser kommer att bli besviken. Om Darwin fann skönhet i den biodiversitet vi kan se med blotta ögat ("endless forms most beautiful"), finner Wagner skönhet i biologins komplexitet på molekylär nivå. Wagner tar ett helhetsgrepp för att försöka förklara hur komplexa livsformer som är beroende av tusentals olika kemiska reaktioner har kunnat utvecklas genom naturlig selektion. Boken är välskriven, intellektuellt stimulerande och erbjuder även en rejäl dos vetenskapshistoria. 🌸

ARRIVAL OF THE FITTEST
SOLVING EVOLUTION'S
GREATEST PUZZLE
ANDREAS WAGNER
Current 2014

Karismatisk: Steve Jobs på scenen.

FOTO: BLOOMBER/GETTY IMAGES

Ödmjuk till slut

BIOGRAFI

S nart fyra år efter Walter Isaacsons stora biografi *Steve Jobs* presenteras nu en något mer sympatisk och inkännande bild av Apples grundare. I *Becoming Steve Jobs* söker sig Brent Schlender och Rick Tetzeli bortom skitstöverlyktet och fokuserar på hur inte decenniet som persona non grata på Apple utvecklade Jobs till av en av vår tids viktigaste företagsledare.

De två författarna träffades när de jobbade på tidskriften *Fortune*, och båda har länge skrivit om teknologi. Schlender kände dessutom Steve Jobs väl efter 25 års vänskap och ville teckna en mer nyanserad bild än den gängse av mannen bakom världens nu högst värderade bolag.

På sitt sätt är det lustigt att just denna inofficiella biografi, för vilken författarna nekades intervjuer av Apples pr-avdelning, nu har blivit bolagets favorit. Apples vd Tim Cook talar i boken ut om hur

Walter Isaacson gjorde Jobs en "enorm otjänst" och "misslyckades med att fånga hans personlighet".

– Man får känslan av att Steve är en girig, självisk egoist. Personen jag läser om där är någon jag aldrig skulle ha velat jobba med under så lång tid, säger han. Cook får medhåll av Apples designchef Jony Ive, som i en *New Yorker*-intervju säger att hans "respekt inte kunde vara lägre" för Isaacsons bok.

Båda biografierna tar dock upp samma nyckelhändelser i Jobs liv. De tar avstamp i Steves barndom, som inleddes med att han blev bortadopterad. Han växte upp i en unik miljö i vad som ännu inte kallades för Silicon Valley. Här levde nördarna för sina lödkolvar och bytte tummade exemplar av populärvetenskapliga magasin. Steve läste dock även humaniora, inspirerades av Shakespeare, Melville och Dylan, och fick tidigt upp ögonen för ordets makt.

1969 träffade han den fem år äldre Steve Wozniak från grannskapet Sunnyvale.

Wozniak var son till en Lockheedingenjör och själv ett uppfinnargeni. Deras första kommersiella samarbete blev en digital maskin som kunde härma ljudet från en telefonväxel och på så sätt göra så att dyra långdistanssamtal blev gratis. Wozniak ville sprida prototypen som gåva, men Jobs, som hade näsa för affärer, paketerade och sålde den för 150 dollar styck.

Här – liksom överlag – tränger Isaacson djupare in i Jobs personliga relationer, liksom i hans hippietid på Reed college. Han tecknar ett rikare persongalleri – det gäller allt ifrån Jobs föräldrar till Apples tidiga team av pojkar från grannskapet.

När Wozniak har byggt parets första datorprototyp lyckas de få fram riskkapital av affärsängeln Mike Markkula, som hade en chefsbakgrund från Intel. Snart lanserar de Apple II, vars popularitet stadigt bara ökar. Försäljningen stiger från 7,8 miljoner 1978 till 118 miljoner 1980, samma år som bolaget introducerades på börsen.

Apple växer från en handfull anställda 1977 till 2 700 personer 1981, och Steve blir plötsligt värd 256 miljoner dollar. De snabba pengarna sår splittring och en känsla av vinnare och förlorare på företaget.

”Jobs kom tillbaka till Apple med ett större tålamod och en villighet att lyssna på andra.”

Steve blir nu allt svårare att arbeta med. Hans känsla för detaljer – som att engagera sig för att välja ut den perfekta färgnyansen inte bara på datorerna utan även på maskinerna i fabriken – leder till förseningar och förluster för företaget. Han är explosiv och svartvit i sin kommunikation. Saker och ting är antingen världsbäst eller skit. Han misslyckas med att leda två olika team – det som jobbar på Apple III respektive datorn Apple Lisa.

ett mindre sympatiskt drag är att han länge vägrade att ta ansvar för sin dotter Lisa – eller att ens erkänna faderskapet. Hon föddes 1978, då Steve var blott 23 år gammal. Ironiskt nog var detta exakt samma ålder som i vilken hans egen biologiske far lämnade bort Steve för adoption. Ironiskt är det väl också att han döpte datorn Lisa efter den dotter han inte erkände, något som han bekräftade långt i efterhand.

Här skiljer sig Isaacson återigen från Schlender och Tetzeli, som avhandlar dottern på en enda sida. Isaacson ägnar däremot Lisa ett helt kapitel och återger Jobs sporadiska besök då dottern inte ens visste vem han var. Jobs kunde sitta på trappan till det hus han så småningom köpte åt Lisas mamma, före detta flickvännen

Succé: Apple II.

FOTO: APPLE III HISTORY ORG.

Chrisann Brennan, och diskutera praktiska saker, som vilka skolor som var lämpliga för dottern. Sedan körde han därifrån i sin Mercedes.

”Jag ville inte vara pappa, så jag var det inte heller”: så sammanfattade Jobs själv det hela senare.

Tetzeli och Schlender fokuserar istället på ingenjörskonsten och persongal-

leriet bakom olika händelseförlopp i Silicon Valley. Detta gör de väl. Deras mångåriga arbete som tekniksribenter möjliggör parallelldragning med vad som händer i övriga sektorer. De skriver om Microsofts uppgång och om de många andra ”datorklonerna” som Dell och HP. De har exklusivt intervju material med Bill Gates i enrum såväl som i dialog med Jobs. De lägger större vikt vid Steves tid utanför Apple – 1985 till 1997 – då han mognade, träffade sin fru Laurene Powell och skaffade (planerade) barn.

Under denna period lärde sig Jobs mycket om kommunikation och ledarskap från Pixarcheferna John Lasseter och Edwin Catmull. Utmaningarna med att styra databolaget Next, som fokuserade på universitetsmarknaden, och animationsbolaget Pixar – vilka båda länge uppvissade röda siffror – tog ned Steve på jorden. Han kom tillbaka till Apple med ett större tålamod och en villighet att lyssna på andra.

Becoming Steve Jobs bjuder på ett par nya avslöjanden. Ett av dessa – som även har framhållits som en uppgift

som talar till Steves fördel – var att Apples vd Tim Cook erbjöd sig att donera en del av sin lever till den då dödssjuka Jobs, vilket denne, trots att han var i akut behov av en transplantation, vägrade att ens diskutera saken. Detta är bara en av flera incidenter som visar gråtonerna i hans karaktär. En annan är när Jobs berättar för

Disneys vd Bob Iger att concern är tillbaka igen bara en knapp halvtimme innan de båda ska upp på scenen för att tillkännage Disneys förvärv av Pixar för 7,4 miljarder dollar. Jobs ville ge Iger möjlighet att fatta beslut byggt på korrekt information. Ditintills var hans fru den enda som kände till hans medicinska tillstånd.

Schlender och Tetzeli lyckas med konststycket att balansera ”Steve 1.0” mot den mognare

Jobs som har lärt sig av motgångens läxa. Däremot hade de gärna kunnat sprida mer ljus över Apples mörkare och hemliga sidor, till exempel självmorden på Foxconnns fabriker under 2010 (underleverantören i Kina nämns bara vid två tillfällen) och den illegala kartellbildningen i Silicon Valley som Apple var med om att organisera under åren 2005–2009. Då ingick Apple, Google, Adobe, Pixar, Intel, Lucasfilm och Ebay ett hemligt avtal om att inte rekrytera varandras personal, vilket innebär att lönerna för 63 000 anställda presades under flera år. Förlikning pågår fortfarande.

Detta gäller dock även för Isaacsons bok. Vad den erbjuder, tack vare sina många intervjuer med Steve och hans närmaste krets, är fler detaljer kring olika händelseförlopp och en annan insiderkänsla än vad man finner hos Schlender och Tetzeli. Så är den också 120 sidor längre.

Isaacson hämtade merparten av sitt material från Jobs sista år i livet, medan Schlender och Tetzeli i större utsträckning har gått tillbaka till gamla intervjuer, vilket gör att de lyckas fånga mer av tidsandan från revolutionsåren. För den som intresserar sig det minsta för den teknologi som i så stor utsträckning påverkar våra liv idag framstår bägge böckerna som mycket läsvärda. ✨

Hanna Sistek

BECOMING STEVE JOBS
BRENT SCHLENDER
OCH RICK TETZELI
Crown Business 2015

Långvarig söndring

MEMOAR

Barack Obama installerades i januari 2009 som en hoppets president. Han sade sig vilja bryta med sin företrädares aggressiva och unilaterala utrikespolitik. Fem månader senare höll han ett stort upplagt tal i Kairo. Han önskade öppna USA mot den arabiska och islamiska världen. Hans budskap var fred och försoning. Han ville sätta fredsprocessen mellan Israel och Palestina i centrum för sin nya Mellanösternpolitik, samtidigt som han betonade Irans rätt till fredlig kärnkraft. Han krävde ett stopp för den israeliska bosättningspolitiken och kritiserade blockaden av Gaza, men erkände Israels rätt till självförsvar och dess legitimitet som statsbildning – en legitimitet han emellertid relaterade till Förintelsen, utan att nämna judarnas tretusenåriga anknytning till landet.

Två år senare stod Mellanöstern i brand, men inte som en följd av den olösta konflikten mellan Israel och Palestina. Den arabiska våren exploderade med nationella uppror, religiös fanatism och oförsonliga klanstrider som följd. Omvälvningarna i regionen, de största sedan det osmanska imperiet störtade samman vid slutet av första världskriget, grusade Obamas storslagna fredsplaner. Den vacklande utrikespolitik han därefter

”Till de politiska meningsskiljaktigheterna kom att personkemin mellan Obama och Netanyahu inte stämde.”

bedrivit, främst i Syrien men också i Libyen, har förvärrat läget genom att ge utrymme för nya icke-statliga terrorgrupper som IS. Men framför allt har den gjort det möjligt för den tidigare pariastaten Iran att segla upp som den potentiella stormakten. Här har såväl Obamas beslut att dra tillbaka de amerikanska trupperna från Irak, som de nu slutförda kärnenergiförhandlingarna i Wien i juli bidragit till att stärka Irans inflytande i regionen.

Samtidigt som USA närmat sig Teheran har man distanserat sig från sina gamla vänner i Jerusalem, Riyadh och Kairo. Här tvingas regeringarna åse hur den supermakt på vars lojalitet de länge litat ingått avtal med deras främsta, gemensamma

fiende. Det förtroendekapital som en rad administrationer i Washington under åren byggt upp i Mellanöstern är säkert inte helt förspilt, men det är kraftigt reducerat.

Egyptierna övergavs, exempelvis, av Obama redan under den arabiska vårens inledning – först svek han Mubarak, därefter stödde han det (antiamerikanska) Muslimska brödraskapet efter valet 2012, och efter statskuppen året därpå sökte han straffa den (proamerikanska) nationalistiska militärdiktaturen. Saudierna upplever sig nu stå utan skydd mot eventuellt kommande iranska kärnvapen, samtidigt som de är tvungna att på egen hand organisera en sunnikoalition mot de av Iran finansierade terroristiska shiarörelserna på den arabiska halvön. Av allt att döma är det dock förhållandet till Israel som tagit mest stryk. Spänningen mellan Vita huset och Jerusalem har vid ett par tillfällen de senaste åren varit så intensiv att flera iakttagare i båda lägren har frågat sig om den strategiska alliansen mellan länderna alls kommer att överleva.

Om förhållandet mellan Washington och Jerusalem under några av dessa kritiska år har den tidigare israeliske ambassadören i Washington, Michael B Oren, skrivit en nyutkommen bok: *Ally*. Oren har en fascinerande bakgrund. Han är född och fostrad till patriotisk amerikan, uppvuxen i en judisk familj i katolska arbetarkvarter i New Jersey. Han gjor-

de akademisk karriär som historiker, men bosatte sig 1979 i Israel, utbildade sig till fallskärmsjägare och deltog i Libanonkriget 1982, liksom i flera efterföljande krig. År 2008 utsågs han till Israels sändebud i Washington.

Ally är både en självbiografisk berättelse om en ung amerikansk judes integration i det israeliska samhället och en öppenhyrtig redogörelse för det diplomatiska spelet i Washington. Boken har emellertid också en annan och djupare dimension – den brottas oupphörligen med förhållandet mellan den amerikanska judendomen och den israeliska, mellan på den ena sidan judars dragningskraft till det sekulära, liberala, universalistiska – och i dess

förlängning hotet om assimilation och upplösning av det judiska arvet, och på den andra sidan deras dragningskraft till Skriften, traditionen, det ortodoxa och partikulära – och i förlängning hotet om isolering, sektarism, men också en möjlig fortlevd av det judiska arvet.

Vad är då bakgrunden till att Obamas administration och Netanyahus regeringar inte har kunnat dra jämnt? Rör motsättningarna verkligen bosättningarna, utbyggnadsplanerna i östra Jerusalem eller blockaden av Gaza, som medierna skriver? Är det fråga om Israels krav på palestinierna att erkänna landet som en judisk stat eller tvisten om Israel skall återgå till 1967 års gränser eller ej, som rör upp känslorna i Vita huset respektive Jerusalem? Vid två tillfällen, dels i förhandlingarna mellan Barak och Arafat år 2000, dels i förhandlingarna mellan Olmert och Abbas 2008, har parterna varit nästan överens i de flesta frågor – Jerusalem, gränserna, bosättningarna, de palestinska flyktingarnas återvändande. Vita huset borde med andra ord veta att såväl Netanyahu som Abbas i realiteten är beredda till betydande eftergifter. Ändå har Obama gång efter annan exponerat just Netanyahus, men inte Abbas, offentliga omedgörlighet för att sätta internationell press på högerregeringen i Jerusalem. Varför?

Den tolkning som framträder i Orens bok är att Obama, vid sitt tillträde, representerade en ny typ av amerikansk president, en president som ville flytta tyngdpunkten i amerikansk säkerhetspolitik från det militära till det diplomatiska fältet, som avsåg att finna nya vänner istället för att bara förlita sig till gamla allianspartner, en president som vill visa förståelse för palestinierna och deras frustration över ockupationen av Västbanken, som trodde sig kunna reformera Mellanöstern genom att ge palestinierna en egen stat och söka förlikning med Iran. I den nya administrationens ögon utgjorde Netanyahus bosättningspolitik det främsta hindret för denna politik.

Oren återger rader av samtal, eller snarare våldsamma gräl, med företrädare för Obamas administration om än den ena och än den andra relativt perifera saken. Vid jordbävningen i Haiti var ett stort israeliskt hjälpteam, delvis med amerikanskt understöd, först av alla på plats. Någon vecka senare vände sig

Obama och Netanyahu: dålig personkemi etc.

FOTO: PABLO MARTINEZ MONSIVAIS/TT NYHETSBYRÅN

Obama till den amerikanska nationen och tackade rader av stater för deras insatser, dock inte Israel. Vårvintern 2010 inbjöd regeringen i Jerusalem vicepresident Joe Biden till ett försonande besök i Israel. Dagen efter han anlönt tillkännagav myndigheterna i Jerusalem planer på nya stora byggnationer på ockuperad mark. När Netanyahu senare besökte Vita huset i maj 2011 läxade han upp presidenten för hans bristfälliga kunskaper om Mellanöstern, varpå amerikanerna i raseri lät förstå att Israels politik gentemot palestinierna kostar amerikanerna "blood and treasure".

Oren ifrågasätter inte Obamas grundläggande lojalitet med Israel. Tvärtom understryker han i boken att Obama i avgörande frågor som vapenexport, säkerhet, leveranser av Patriotrobotar och stöd i FN:s säkerhetsråd varit pålitlig. Ändå har den ömsesidiga misstron bestått och eskalerat. Netanyahu har vid flera tillfällen ljerat sig med Obamas republikanska motståndare i kongressen och Obama har signalerat önskan om ett regeringskifte i Jerusalem.

Till de politiska meningsskiljaktig-

heterna kom att personkemin mellan Obama och Netanyahu inte stämde. Problemet var och är inte, enligt Oren, att de är alltför olika utan tvärtom alltför lika som personlighetstyper – något han aldrig vågade säga till sin premiärminister. Det handlar om två högt begåvade, självmedvetna solitärer. Båda kombinerar kyla och distans med arrogans, vilket inte utesluter vrede och passion. Dessutom förenas de av föreställningen att bära på en historisk mission: Obama ser som sin uppgift att föra in USA i en ny multikulturell värld, Netanyahu ser som sin plikt att rädda det judiska folket undan en andra Förintelse – nämligen Irans hot att utplåna landet.

Orens återkommande bekymmer är inte bara att USA och Israel som stater kan splittras, utan i lika hög grad att den amerikanska och israeliska judenheten visar tecken på att glida isär. Judarna i USA liberaliseras och assimileras tydligen i allt snabbare takt, vilket i sin tur medför att en oproportionerligt stor del av dem – enligt Oren – absorberas i en politisk, kulturell och medial värld präglad av tidens korrekta värderingar: en multikulturell idé om att medborgarskap bara handlar om lika rättigheter, en postkolonial idé om att den vita världen är repressiv och rasistisk, en

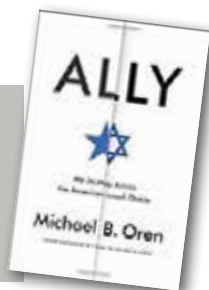
feministisk syn på kön och familj och en pacifistisk syn på internationella relationer. Det är uppenbart att Oren har tyckt sig möta många av dessa idéer, inte bara i Obamas Vita hus utan också i flera civila judiska sammanslutningar i USA.

Vad ser då dessa – i sina egna ögon – jämställda, upplysta och toleranta judar i dagens Israel? Jo, en stat som definierar medborgarskap i etnisk-religiösa termer, som ockuperar sin fiendes mark i strid med internationell rätt, vars officiella syn på kön och äktenskap är ortodox och vars söner och döttrar är beredda att försvara sitt land med militärt våld. Här kolliderar jag att Oren framhåller, två skilda världar. På den ena sidan en världsfrånvärd liberal idealism med universella anspråk och på den andra sidan ett medborgarskap förankrat i en mångtusenårig tradition och historia och i en geografi av laglösa och aggressiva grannar.

Oren har efter bokens utgivning blivit häftigt angräpn av en del kritiker. Ytterst misstänker jag att denna kritik inte har sin grund i Orens negativa syn på Obama, utan i det faktum att en högt utbildad amerikan och jude trots all sin insikt i och sympati för en idealistisk liberalism, när det kommer till kritan, tycks välja traditionen, historien och accept av ortodoxin, emedan han tror att detta bättre säkerställer Israels och judendomens överlevnad. ✨

Lennart Berntson

ALLY
**MY JOURNEY ACROSS THE
AMERICAN-ISRAELI DIVIDE**
MICHAEL B OREN
Random House 2015

Hjärtan som mötas

FILOSOFI

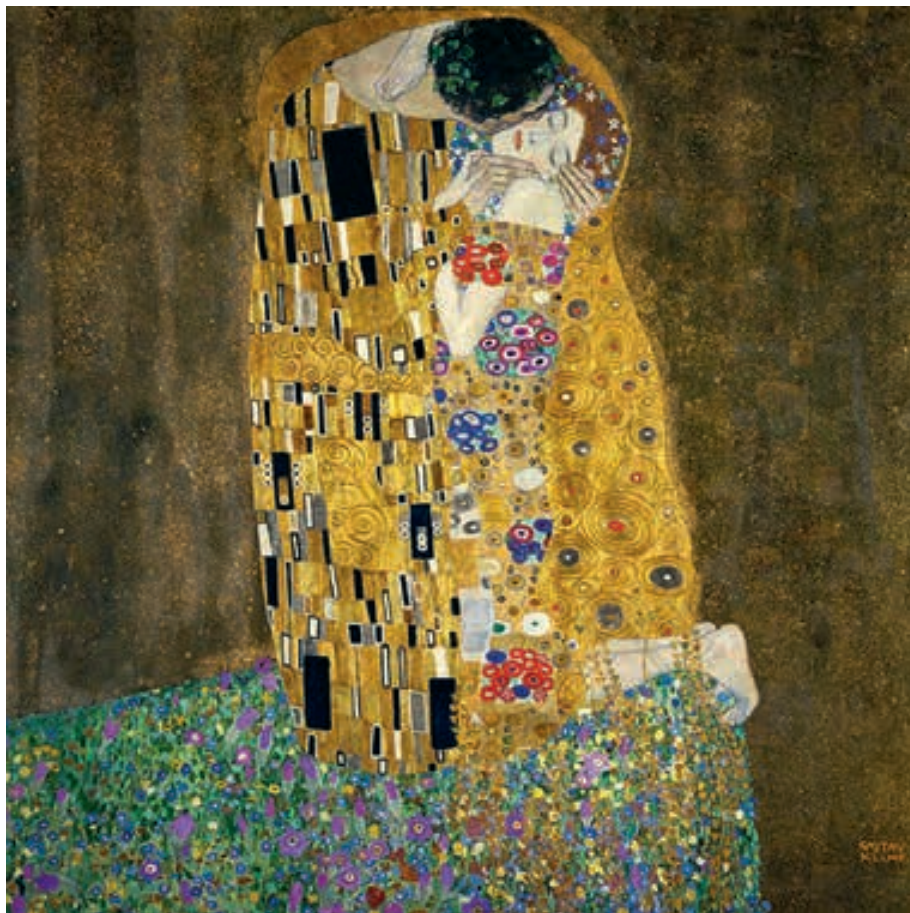
Den som besöker vissa av Sydamerikas metropoler kan konstatera att motell utgör ett vanligt inslag i stadsbilden. Till skillnad från i USA gästas de inte av vanliga bilburna resenärer, utan av kärlekspar som ägnar sig åt någon timmes vällust. Ibland används de av gifta par som vill bryta vardagens rutiner, men framförallt fungerar kärleksmotellen som en plats dit man under diskreta former beger sig med sin älskarinna eller älskare – i länder där otroheten är något av en inofficiell nationalsport. I den colombianska staden Barranquilla lade jag nyligen märke till att många motell arkitektoniskt knöt an till avlägsna civilisationer – till exempel romerska tempel eller österländska palats – för att förstärka känslan av att en annan, parallell verklighet och moral råder innanför de höga murarna och tonade fönstren. Motellen står där som en sorts monument över den dagliga lögnen i tillvaron. De påminner oss om avståndet mellan det påstådda och det faktiska livet. Just därför finns det också något mycket ärligt över dem.

Alltsedan Diotima i Platons *Gästabudet* för drygt 2 000 år sedan liknade kärleken vid en stege som leder mot en högre sanning, har vår kultur emellertid betonat bandet mellan intimitet och ärlighet. Det är en koppling som den amerikanske filosofen och romanförfattaren Clancy Martin kritiskt granskar i boken *Love and Lies*, en intagande hybrid mellan såväl litterär som filosofisk essä och självbiografi. Martin har yrkesmässig erfarenhet av ämnet efter att ha ägnat sju år åt ett ständigt schackrande med nyanserna i juvelerarbranschen. När han återvände till universitetet och filosofin var därför forskningsområdet givet: bedrägeriet och självbedrägeriets natur – och de intrikata banden mellan dessa ansevärd psykologiska krafter. I kölvattnet av personliga otrohetsaffärer och skilsmässor är dock hans intresse för ämnet även sammankopplat med en vilja att komma underfund med lögnens roll i det egna livet; en filosofisk hållning som går tillbaka till Sokrates uppmaning ”Känn dig själv” och som länge var fundamental inom filosofin.

Martin erkänner att det finns lögn som kan vara förödande för kärleken, som under-

gräver förtroendet och tilliten i ett förhållande. Han vänder sig dock mot den ”populära, tanklösa idén om att genuin kärlek skulle vara beroende av absolut sanningsenlighet” och menar att mänsklig kommunikation ofta är mer komplex än den ger sken av. Ett visst mått av lögn och bedrägeri är tvärtom ett lika viktigt inslag i kärleken som i den litterära fiktionen. För att ge relief åt

Särskilt intressant blir det när Martin skorsbefruktar filosofins historia med skönlitteraturens; han visar sig vara en känslig läsare av kärleksaspekterna hos bland andra Proust, Turgenjev och Stendhal. För att inte tala om Raymond Carvers novell ”What we talk about when we talk about love”, en modern motsvarighet till det vindränkta samtalet om kär-

Gustav Klimt: *Kysse* (1908).

sina resonemang tecknar han en bild av hur lögnen hanterats i filosofins historia; från exempel på hur den försvarats – genom de ädla lögnerna i Platons *Staten*, John Stuart Mills modernare form av paternalism och den religiöse tänkaren Dietrich Bonhoeffers tankar om en ”levande sanning” som ibland förmedlas bättre av en lögn än den bokstaveliga sanningen – till Kants kategoriska avfärdande av lögnen och poeten och feministen Adrienne Richs övertygelse om att lögnen skadar hela vår världsbild och underminerar det vi verkligen söker när vi älskar.

lek i Platons *Gästabudet*. Med rätta påminner Martin om att världslitteraturens stora kärleksgestalter ofta varit bedrägliga och självbedrägliga. Att han själv också är romanförfattare blir tydligt när han skildrar sina egna irrfärder i kärleken, från de tidiga sexuella upplevelserna till den mogna kärlekens fallgropar och glädjeämnen. Den skarpa blicken för konkreta detaljer berikas med glimtar av intelligent humor. Erotiska snedsteg, självmordsförsök och kokainmissbruk – allting skildras med den effektiva uppriktighet, resnad på moralism

och sentimentalitet, som gör *Love and Lies* till uppfriskande och utmanande läsning.

Enligt Clancy Martin är redan våra tidiga erfarenheter av kärleksfullhet intimt förknippade med förmågan att utveckla ett kreativt förhållande till bokstavliga sanningar; barnets små lögnar till föräldern och föräldrarnas oskyldiga lögnar till barnet är naturliga inslag i uppväxten. När vi senare i livet gör våra första tafatta försök i den romantiska kärleken spelar självbedrägeriet en avgörande roll. Från den första förförelseakten – som vid närmare betraktelse är full av ”trick, lister, förklädnader och manipulationer” – är de älskande ständigt inbegripna i bedrägliga och självbedrägliga manövrar med vilka de skapar och vidmakthåller berättelsen om den gemensamma kärleken. Just detta att kärleken är något vi skapar, att den är en

The Cure: Kärleken blomstrar på fredagar.
FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

produkt av vår föreställningsförmåga, är en central tanke hos Martin – därför förutsätter kärleken konstfärdighet. Tillit och intimitet kräver förståelse både för när man måste ljuga och för när man måste göra allvarliga bekännelser. ”Låt oss vara ärliga om våra lögnar”, blir slutsatsen.

Det finns flera beröringspunkter mellan Clancy Martins resonemang och en ny bok om kärlek av en annan amerikansk filosof – Berit Brogaards *On Romantic Love*. Också Brogaard rör sig i territoriet där filosofin möter vardagliga erfarenheter samtidigt som hon använder sig av litteraturhistorien och – i något högre

ON ROMANTIC LOVE
SIMPLE TRUTHS ABOUT
A COMPLEX EMOTION
BERIT BROGAARD
Oxford University Press 2015

”Det som får kärleken att snurra är en högst intrikat blandning av uppriktighet och bedrägeri.”

grad än Martin – av den samtida populärkulturen. Dessutom knyter hon flitigt an till såväl psykologisk som neurovetenskaplig forskning. Under den intensiva förälskelsen stormar det i kroppens kemiska substansuppsättning på ett sätt som enligt somlig forskning påminner om kokainets effekter. Det upprymda, skrämmande och oförutsägbara tillståndet har delvis att göra med en hyperaktivitet i amygdala, ett litet mandelformat område i hjärnans temporallob.

Jämte kärlekens irrationella sida – som kan få människor att lämna sina barn, övertrassera sina bankkonton och bryta med vänner och släktingar – finns det enligt Brogaard också en rationell sida. Hon företräder dessutom ståndpunkten att det finns både medvetna och omedvetna känslor – och att vi till viss del kan kontrollera bägge dessa. Därför är kärleken enligt Brogaard i någon mån ett val, vilket knyter an till Clancy Martins betonande av vår föreställningsförmågas roll i dess skapelse – detta i kontrast till de filosofer och psykologer som menar att kärleken är ett mer ofrivilligt fenomen, svårare att kontrollera – en syn som förstås har varit vanlig i litteraturhistoriens många ödesbestämda tragedier.

Eftersom kärleken enligt Brogaard ibland inte är en medveten känsla, landar hon i den överraskande tanken att vi ibland inte vet vem vi älskar, något som utmanar det som ofta betraktats som en hörnsten i den moderna kärlekens idé, nämligen att den knyter an till en unik och icke utbytbar individ.

De båda författarna förenas också i ståndpunkten att kärleken har olika grader. Kärleken är sig aldrig riktigt lik. Den varierar inte bara från människa till människa, utan kan också hela tiden skifta inom samma människa; Clancy Martin påminner om den där sortens osäkra, svajande tillstånd som vi kanske

LOVE AND LIES
AND WHY YOU CAN'T HAVE
ONE WITHOUT THE OTHER
CLANCY MARTIN
Harvill Secker 2015

oftast inte vill kännas vid men som ändå är så mänskliga – där en älskande människa från ett ögonblick till ett annat kan uppleva många olika sorters grader av övertygelser, tvivel, självmedvetenhet och själv-tvivel – sådant som enligt Martin gör det tvivelaktigt att tala om ”sanning”, ”transparens” och ”ärlighet” när det gäller kärleken. Han citerar uppskattande en låt av The Cure som han menar fångar dessa inre skiftningar: ”Monday is Blue”, sjunger Robert Smith – som låter oss veta att tisdag och onsdag är ännu värre. Men veckan fortsätter: ”Thursday, I don't care about you / It's Friday, I'm in love.”

Det råder delade meningar om när idén om den romantiska kärleken uppstod i den västerländska kulturen. Vissa brukar härleda den till den höviska kärleken i 1100-talets Provence, andra till den borgerliga familjens uppkomst på 1700-talet. Oavsett vilket har kärleken ofta uppvisat subversiva drag, såväl i samhället som i litteraturen. På somliga håll i världen lever den romantiska kärleken fortfarande i alla högst grad i konflikt med den religiösa maktens påbud. I de sekulära delarna av det svenska samhället kan den visserligen tyckas ha förlorat sin oppositionella roll – men nog finns det fortfarande något obekvämt, något ohanterligt över kärleken även hos oss, som gör det så svårt att förhålla sig programmatiskt till den. När krönikörer, debattörer eller politiker diskuterar närliggande frågor som sexualitet och jämställdhet undviker de därför oftast det besvärliga hjärtat som bultar i bakgrunden.

Kanske kan den sortens antiutopiska inställning till den romantiska kärleken som både Martin och Brogaard företräder rent av stärka dess möjligheter att överleva? Det verkar åtminstone vara båda författarnas förhoppningar. Deras förhållningssätt till ämnet kan tyckas illusionslösa, men det gör kärleken varken mindre outgrundlig, vacker eller storslagen. Det som får kärleken att snurra är en högst intrikat blandning av uppriktighet och bedrägeri. Problemet är att det inte finns någon som kan tala om för oss vilka de rätta proportionerna är mellan närvaro och frånvaro, kommunikation och tystnad – och mellan sanning och lögn i ett förhållande. Brygdens exakta sammansättning måste varje älskande par själva laborera sig fram till. Samtidigt som vi vet att den när som helst kan explodera i händerna på oss. ✿

Henrik Nilsson

Brev ska besvaras

LITTERATUR

Norman Mailer var en formidabel brevskrivare. Till universitetet i Texas efterlämnade han mer än 45 000 brev, med Henry Miller, Diana Trilling, Graham Greene och Elia Kazan bland adressaterna.

Mailer hade namn om sig att vara bohemisk, men när det gällde brev hade han en borgerlig plikt-känsla i ryggraden: brev skulle besvaras. Hanteringen underlättades naturligtvis av att han tidigt fick råd att anställa sekreterare som stenograferade efter hans diktamen och höll ordning på papperen.

Egentligen tyckte han att breven var *a pain in the ass*, som han sade, han var ofta trött på dem. Hans ambition var att försöka hålla dem så korta och affärsmässiga som möjligt; han ville undvika att beröra sådant som pekade inåt, "toward the root", eller ge sig in i dialoger om hur hans böcker skulle tolkas. Men det var ofta svårt för honom att hålla igen. Vitaliteten, diskussionsglädjen, hans iver att precisera sig, tog överhand. Kritikern Kenneth Tynan karaktäriserade honom träffande: "Jag vet ingen i Amerika som engagerar sig så djupt i så många angelägenheter."

Den nyutkomna *Selected Letters of Norman Mailer* rymmer 714 brev, alltså knappt två procent av den totala produktionen. Där finns förvisso affärsbrev och inslag av tröttande machojargong, men huvudsakligen är det en volym fylld av skarpögd iakttagelser och reflexioner. Läsaren påminns om att Mailer – oavsett genre och ämne – var en språklig ekvilibrist.

Professor J Michael Lennon, som i många år var god vän med Mailer, står för gediget urval och notapparatur, men ger tyvärr inte mer än kortfattade upplysningar om adressaternas motbrev. (Korrespondensen med den franske författaren Jean Malaquis – betydelsefull för Mailers politiska utveckling och den som är rikligast representerad i Texasarkivet – finns dock komplett utgiven på bokförlaget Édition du Cherche-Midi 2008.)

Debutverket *De nakna och de döda*, som utspelas på en ö i Filippinerna under andra världskrigets slutskede, är den mest kända och hyllade av Mailers romaner – och breven ger fascinerande inblickar i hur den

växte fram. Att romantexten byggde på hans egna erfarenheter står utom all diskussion. Men var han en verklig krigsveteran? Hade han deltagit i strider? Hade han själv dödat eller sårat? Det ryktades att han i själva verket hade tjänstgjort som kock eller vid ett skrivbord i högkvarteret.

Breven sopar undan eventuella frågetecknen. Mailer ryckte in i det militära i mars 1944, efter att han själv hade ansökt om det. Hans mål var att bli författare och orsaken till att han tog värvning var, enligt ett brev till föräldrarna, att "få en känsla av USA, att få kunskap om vad DaLuccis och Wexlers tänker, snarare än att spekulera om det". Efter grundutbildningen vid Fort Bragg i North Carolina sattes hans regemente in på Filippinerna i januari 1945. I början arbetade han som maskinskrivare i underrättelsetjänsten, men också med att tolka flygfotografier. I april blev han signalist och "wireman", en som drog telefon-

"Hanteringen underlättades naturligtvis av att Mailer tidigt fick råd att anställa sekreterare som stenograferade efter hans diktamen."

trådar. Några veckor senare placerades han i en *reconnaissance platoon*, utrustades med vapen, även om uppdraget för en spanare egentligen var att skaffa fram informationer om hur fienden grupperat sig.

I ett brev till sin fru Beatrice skrev han: "Älskling, idag hade jag ett av mitt livs stora ögonblick. Jag fick ett maskingevär. Din gullpojke är nu fruktansvärt hårt beväpnad. Utöver maskingeväret har jag en Garand (eller cannon) – efter tiden med karbin ett riktigt tungt gevär. Och snart får jag en pistol." Han avslutade: "Da-da da-da-dah. När jag tänker på att skjuta över bergen med de här grejerna känner jag att det kittlar i Bobo [de intimare delarna]."

Under 18 veckor, från 24 april till 2 september 1945, då Japan kapitulerade, var Mailer ständigt stridberedd och inte sällan stridande. 18 veckor – det låter som en kort tid, men vad han upplevde av strapasser, grymhet och gemenskap skulle för alltid prägla Norman Mailers liv.

Att han skulle skriva en bok om sina upplevelser var, som nämnt, ganska klart från början. Redan under utbildningen vid Fort Bragg gick han omkring och ställde

frågor om kamraternas sexliv. En av dem sade senare: "Han uppträdde ungefär som en intervjuare från ett opinionsinstitut." De brev han sände hem till frun, och i viss mån till föräldrarna, var egentligen inga brev; det rörde sig om anteckningar och utkast till den kommande boken.

Mailer arbetade efter modell. När han för sin fru berättade om en sergeant som hette Ysidro Martinez tillade han: "Jag tror att jag kan göra honom." Det blev karaktären Julio Martinez (Flamingoupp-lagan sid 584–596).

Flera brev, till exempel det som handlar om en viktig bergsbestigning, gick rakt in i romantexten.

Utan att någon riktigt anade hur mycket av *De nakna och de döda* som var autentiskt material omnämndes Mailer i de första recensionerna som "reporterförfattare". Bengt Holmqvist, med egna krigser-

farenheter från Finland, berömde romanen som "ett djupreportage om människan och kriget" (*Stockholms-Tidningen* 18/9-50).

Även om det hade kunnat ligga nära till hands för Mailer att utforma boken som ett rent reportage, tycks tanken aldrig ha slagit honom. Det var "roman" som gällde; det var där äran och pengarna fanns. Han var inte opåverkad av det litterära etablissemangets ständiga tal om *The Great American Novel*.

Vidare: andra världskriget avgjordes förvisso inte på Filippinerna, inte heller i Normandie, men amerikansk patriotism förgyllde USA:s insatser, och Mailer själv gjorde det. I ett brev skrev han: "[Utans] Roosevelt skulle vi aldrig ha besegrat Tyskland." *Vimot Tyskland*. Det var något stort han varit med om, och boken skulle naturligtvis även i sin form, "skönlitteratur", understrika storheten. (För övrigt undrar jag om Mailer kände till vad européer som Kisch, Koestler och Orwell hade lyckats åstadkomma i den dokumentära genren under 1900-talets första decennier.)

Även i en följande bok, Hollywoodromanen *Hjortparken*, kunde han bygga på

egna erfarenheter från ett år i drömfabriken 1949–1950. De brev som hitills utkommit ger dock ganska magra upplysningar om hur han gick tillväga för att transformera människor och miljöer till romanens fiktiva ”Desert D’Or”. (Detsamma gäller hans ansträngningar att få fram ett användbart manuskript på *De nakna och de döda*.) Förklaringen till att breven har skiftat karaktär tycks uppenbar: hans fru Beatrice var med honom i Hollywood, och ingen av hans vänner kunde spela den roll som hon tidigare haft.

Mailer var ingen fantasiförfattare, inte en av dem som förmådde skapa sitt eget universum, ingen JRR Tolkien eller Astrid Lindgren. Breven visar hans beroende av ”material”. Han funderade ständigt över vilket material han disponerade och hur det skulle kunna användas. Ett uppslag var att skriva om de första ungdomsåren, en kollektivroman ”om några människor jag kände i New York”. Men i ett brev till sin pappa konstaterade han sorgset att personerna skulle bli alltför lätta att identifiera, ”jag skulle förlora en massa vänner”, och han lade ner projektet. Helt hade han dock inte släppt det. När han långt senare besvarade en propå från brevkamraten Diana Trilling, angående att han skulle tala in sina litterära minnen på band, tackade han nej: materialet om de intellektuella cirkelarna som han passerat igenom ville han spara för en kommande roman.

Periodvis klagade han över bristen på nya erfarenheter, kanske borde han byta yrke? Hans livs stora tragedi (han stack sin andra fru i ryggen och magen med kniv, intogs på mentalsjukhus, friskförklarades, men dömdes villkorligt) nämnde han, av begripliga skäl, aldrig som tänkbart romanstoff.

Efter *Hjortparken* producerade Mailer bara tre romaner i ett format som någorlunda motsvarade hans ambitioner (och endast en av dem, CIA-romanen *Patrioten*, fick ett positivt mottagande när den gavs ut).

Under 1960- och 1970-talen ägnade han sig åt teater, film och journalistik. Med ett reportage från demokraternas parti-konvent 1960 för tidskriften *Esquire* fick han karriärens andra genombrott. Några år senare demonstrerade han mot USA:s Vietnamkrig i den stora marschen till Pentagon, skrev om detta för *Harper's* och gav ut texten i boken *Nattens arméer*. Tillsammans med sin researcher Larry Schiller skildrade han den morddömda Gary Gilmore i *Bödelns sång*.

Men hur mycket beröm han än fick för sina journalistiska och dokumentära insatser – två Pulitzerpriser – fanns

romantankarna i bakhuvudet. I ett av 1970-talsbrev uttryckte han dem ovanligt starkt: ”Jag är inställd på att skriva *The Great American Novel*.” (Det är inte helt klart vad han menade, men den traditionella betydelsen var: en lång roman som förmår spegla den amerikanska själen.) Journalistikens allmänna status hade förbättrats oerhört sedan Mailers debut, men det var fortfarande roman som gällde – framförallt ekonomiskt.

1974 tog han det drastiska och medialt uppmärksammade steget att skriva kontrakt med ett stort förlag om en romansvit som skulle handla om Egypten 1130 f Kr –

förklara ämnesvalet. Det berodde inte på att han förfogade över ”material”, inte alls. Inte heller påstod han att det hade med ”den stora amerikanska romanen” att göra. Han hade lockats av ämnet därför att det var så litet som var känt om den här perioden och det gav ”en total diktnes frihet åt en romanförfattare”. (Vid utgivningen nio år senare hade romansviten krympt till en enda volym, och kritiken blev ljum.)

Långt upp i åren fanns vitaliteten kvar hos honom, och inställningen till brev förändrades inte: brev ska besvaras. Det allra sista brevet, daterat den 3 augusti

Brevskrivare och agitator: Norman Mailer kritiserar Vietnamkriget, mars 1966.

FOTO: DAVE PICKOFF/TT NYHETSBYRÅN

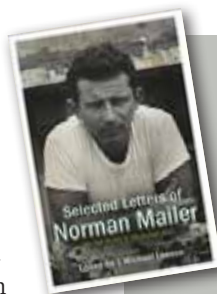
en miljon dollar i förskott, 600 000 ord, tre volymer. Publiciteten gav även den närmaste bekantskapskretsen ett intryck av att han gått vilse i bästsäljartänkande. I breven försvarade han sig. Till en skådespelare som han kände sedan Hollywood-tiden skrev han: ”Det här kan ge stabilitet i mitt professionella liv.” Och fortsatte: ”Jag får en chans att verkligen gräva djupt och undersöka om jag kan skriva den bok som jag under senare år pratat om.” Till en annan brevvän, en intern som han länge stått i kontakt med, gav han lite information om sin ekonomi. Han hade försörjningsansvar för fjorton personer – sig själv och sin fru, tre ex-fruar, åtta egna barn och ett styvbarn. (Han var en uttalad motståndare till preventivmedel.)

Men *Egypten*? Till en av sina gamla lärare vid Harvard försökte han

2007 (han dog tre månader senare), handlade om att en lärostol vid Eastern Illinois University borde uppkallas efter författaren James Jones. Med skakig hand, men utan att tveka, skrev Mailer ner några rader till stöd.

Hos denne hårdföre man kunde det sticka fram en ömsinhet och generositet som överraskar. ✨

Hans Hederberg

**SELECTED LETTERS
OF NORMAN MAILER**
J MICHAEL LENNON
(RED)
Random House 2014

Slaget vid Lepanto. Målning av Juan Luna y Novicio.

FOTO: IBL BILDBYRÅ

Kaotisk rikedom och förvirring

HISTORIA

För inte så länge sedan var så kallad mikrohistoria högsta mode. Man hade studerat och skrivit tillräckligt om stora män och, ibland men ganska sällan, stora kvinnor. Nu var det dags att lyfta fram de små människornas dittills anonyma liv som fick bli ett slags monader för att spegla en större verklighet. Carlo Ginzburg skrev om en mjölnare och Emmanuel Le Roy Ladurie om enkla herdar i en liten sydfransk by.

I sin mästertliga studie *Agents of Empire* har Noel Malcolm hittat några hittills ganska okända människöden för att belysa en hel epok i all dess kaotiska rikedom och förvirring. Författaren, som numera är sir Malcolm och fellow vid All Souls College i Oxford, har ett för en akademiker brokigt förflutet. Han har varit journalist på både *Daily Telegraph* och *Spectator*, han har skrivit Bosniens och Kosovos historia. Som om inte allt detta skulle räcka är han också

en av världens främsta experter på Thomas Hobbes. Hans edition av *Leviathan* kommer länge, kanske för alltid, att vara den definitiva. Hans utgåva av Hobbes brev är också den oundgänglig för alla som intresserar sig för tidigmodern politisk filosofi. Malcolm är, som synes, en man med många hattar i garderoben och han bär dem alla med elegans och bravur.

Det övergripande temat i *Agents of Empire* är konflikten mellan islam och kristendom, mellan det osmanska väldet och kristenheten. Konflikterna var sällan entydiga; här förekom mer eller mindre oheliga allianser där ekonomiska och politiska intressen inte sällan övertrumfades de religiösa. Det fanns pragmatiker på båda sidor som ena dagen tjänade sultanen i Istanbul för att nästa dag tjäna påven i Rom. Det fanns gott om människor som konverterade, säkerligen ibland av djupt kända religiösa behov och övertygelser, men bevekelsegrunderna kunde också vara opportunistiska. Det var alltid säkrast

att bekänna sig till samma gud som ens arbetsgivare gjorde.

Signifikant är dock, om man får döma av denna bok, att omvändelse från kristendom till islam verkar ha varit vanligare än den i motsatt riktning. Detta trots det faktumet att det förefaller lättare att ha varit kristen i Istanbul än muslim i Rom.

Agents of Empire är också ett slags familjekrönika. Malcolm har nämligen strukturerat sin intrikata berättelse utifrån två familjers öden och ofta dramatiska äventyr: familjerna Bruni och Bruti. De kom ursprungligen från staden Ulcinj i vad som idag är Montenegro. Båda familjerna hade albanskt påbrå men kom att verka över hela östra Medelhavsområdet. Ibland känns *Agents of Empire* nästan som en historisk familjeroman med osannlika förvecklingar, kanske allra märkligast exemplifierat genom slaget vid Lepanto 1571.

Det katolska Europa, representerat av fartyg från Spanien, Vatikanstaten, Malteserorden och några till ställdes mot

det osmanska väldet. Malteserriddaren Gasparo Bruni förde befäl på ett av Vatikanens skepp, medan hans broder Giovanni var galärslav på en osmansk farkost. Giovanni hade tidigare varit ärkebiskop men förslavats. När hans skepp antrades av kristenhetens soldater lär han ha utropat att han var biskop men det hjälpte föga. Han dödades medan hans bror befann sig endast några hundra meter från honom. Det är ett sammanträffande så osannolikt att ingen författare av historiska romaner skulle ha vågat konstruera det.

Gasparos son utbildades vid Roms förnämsta jesuitskola, som åtnjöt all den prestige som är typisk för dagens elituniversitet. Skolan präglades av en hela tiden pågående lågintensiv konflikt mellan Italiens finaste familjer, Orisini, Gonzaga, Carafa, som skickade sina unga män dit, och de fattiga unga män med läshuvud som kom dit på egna meriter och som kände föraktet ovanifrån.

Agents of Empire är emellertid inte i första hand en kuriös familjekrönika med nog så märkliga öden. Familjerna Bruni och Bruti är snarare retoriska grepp som låter Malcolm berätta en större historia. På ett enastående skickligt vis skiftar han perspektiv fram och tillbaka från det lilla, individuella till det stora och politiska.

Malcolm, som verkar behärska ett nästan oräkneligt antal språk, grundar sin bok på vidsträckt arkivstudier. Till skillnad från så många andra historiska böcker, som är referat eller hopkok av tidigare studier, har Malcolm grävt fram dammiga dokument och satt in dem i ett nytt sammanhang för att belysa den stora, övergripande konflikten mellan Istanbul och Rom för att uttrycka det i förenklade termer, en konflikt där gränser var porösa och allianser sällan var definitiva utan oftast förhandlingsbara.

Visst var religionen nog så viktig, men inte sällan övertrumpades den av andra intressen; föregivna motiv var inte alltid det som styrde staters eller individers handlande. Venedig, som var en av tidens stormakter, var vanligen ganska angeläget om att ha något så när goda relationer med osmanska härskare. Handeln dem emellan var betydande. Samma sak gällde Frankrike, som gärna såg att turkiska härskaror var någorlunda framgångsrika och då helst på Spaniens bekostnad. Det protestantiska England, som också figurerar på ett hörn, hade ungefär samma inställning: det var den ärkekatolska kungen i Madrid som var huvudfienden, inte den ganska avlägsna sultanen i Istanbul, som dessutom ofta hade två- eller till och med flerfrontskrig att utkämpa och alltså tacksamt tog emot inofficiellt bistånd från London och Paris.

Efter det turkiska nederlaget vid Lepanto, där Cervantes deltog och med nöd och näppe undkom med livet i behåll, kom man överens om en prekär vapenvila i östra Medelhavet. Turkarna skulle emellertid snabbt bygga upp en ny flotta och en ny armé. Det var, påpekar Malcolm, soldater, inte matrosar, som stred också i sjöslagen: målet var inte främst att sänka främmande fartyg

”Det var alltid säkrast att bekänna sig till samma gud som ens arbetsgivare gjorde.”

utan att komma så nära att soldater kunde äntra dem och på plats slå ihjäl fienden. Efter debaclet vid Lepanto vände sig Turket istället österut och inledde ett långt och för alla inblandade dyrt krig mot Persien. ”Osmanska relationer till Persien – en muslimsk fiende, inte en kristen – påverkade indirekt, men djupt hela det europeiska geopolitiska mönstret under denna period.”

Konflikten mellan de båda arvfjenderna kristendom och islam spelade ofta betydande roll men, menar Malcolm, mer på den kristna sidan än på den muslimska. Vatikanstaten och Malteserorden hade religionen som sin ideologi. Och i malteserriddarnas fall var kristendomen det som förenade och lät dem överbrygga ofta hetsiga konflikter mellan till exempel franska och spanska riddare. Om inte annat så visar Malcolm att religionen bara var en faktor i tidens politiska spel som hade alltför många ekonomiska och politiska dimensioner för att man redan då skulle ha kunnat tala om en ”clash of civilisations”.

Handeln var viktig. Många av dessa kristna länder såg inga problem med att exportera spannmål och till och med mineral och virke för krigsmateriel till hedningarna i Istanbul väl medvetna om att produkterna skulle komma att användas i krig mot kristna trosfränder.

En av de mest inkomstbringande handelsvarorna under denna period var slavar som kunde anskaffas på olika sätt. De soldater på den förlorande sidan som inte slogs ihjäl förslavades. Dessutom förekom en florerande piratverksamhet som tog slavar för att sedan begära dyra pengar i utbyte för deras frihet. Detta var en närmast institutionaliserad verksamhet som ofta ägde rum med olika staters goda minne.

Slavar kunde användas på

många vis, vanligt var att något så när unga och friska män hamnade som roddare på galärerna. Malcolm beskriver målade deras förfärliga öden som vanligen slutade med döden om de inte hade någon välbeställd anförvant som kunde betala en lösen-summa. Det fanns en hel liten yrkesgrupp som enbart sysslade med att förhandla om slavars frigivande och som nog hade de

fullt upp att göra. Man har beräknat att det fanns cirka 10 000 kristna slavar i Istanbul och kanske upp till 50 000 muslimska i vad som idag är Italien. Slavhandel var en alltför lukrativ syssla för att någon på allvar skulle försöka få den att upphöra.

Ibland kan *Agents of Empire* bli väl detaljerad, och det är inte alltid helt lätt följa familjerna Brutis och Brunis skiftande öden, deras framgångar och motgångar. Steget mellan dessa kunde vara kort. Sålunda hotades en av dem att avrättas genom pålning för ”att ha uttalat sig respektlöst” om en turkisk potentat. Men Malcolm visar att kristna furstar inte hade mycket att lära när det gällde att behandla misshagliga människor grymt och brutalt. Många kristna levde ganska ostört i osmanska områden, som vanligen visade större tolerans mot oliktankande än vad som visades inom kristenheten.

De som trodde att dessa kristna vid första bästa tillfälle skulle göra uppror mot sina muslimska härskare var oförlåtligt naiva och ställde ofta till det för dem som de påstod att de ville befria från det muslimska oket. Malcolm håller sig strikt till historien. Den som vill dra paralleller med dagens strider mellan *dar al-islam* och *dar al-harb*, det vill säga: mellan muslimska länder och resten av världen, får göra det på egen risk.

Agents of Empire är en enastående bok som belyser en epok in i minsta detalj. Den beskriver en värld av spioner, agenter, skurkar och i några fall hjältar. Det som gör den så märklig är att författaren så väl lyckas spegla stora internationella konflikter genom att närsynt och i detalj skildra konkreta människooöden, och det är ju till slut just sådana som utgör historien. ✨

Carl Rudbeck

AGENTS OF EMPIRE
KNIGHTS, CORSAIRS, JESUITS AND SPIES IN THE
SIXTEENTH-CENTURY MEDITERRANEAN WORLD
NOEL MALCOLM
Allen Lane 2015

VÄRLDENS GÅNG

MED JOHAN HAKELIUS

Sommaren är en skräckens tid, här i Stockholms bättre kvarter. Detta år har inte varit ett undantag.

Knappt hade invånarna börjat troppa av mot Provence, sörmländska herrgårdar och segeljakter, förrän gatorna fylldes av representanter för de kriminella klasserna. De bröt upp portarna i ädelträ, klättrade in genom de franska balkongerna och länsade de sorgfälligt uppbyggda vinkällarna. De gjorde ingen skillnad mellan drickfärdiga och lagringsfordrande ärgångar.

Själv försätsminerar jag vår våning varje sommar, men det har börjat bli långtråkigt att svabba upp resterna. Nästa gång jag tvingas kalla hit någon för att gräva en grund, omärkt grav på vår lilla innergård, kommer det dessutom att bli ohemult dyrt. Både rot:en och rut:en är slut. Det är lätt att förtvivla.

De flesta av mina grannar har redan givit upp.

Likt skälvande irländska munker i väntan på de oundvikliga nordmännen har de kommit att möta den årliga plundringen med en defaitistisk hållning. Sedan polisen bytte sida i klasskriget och satte de egendomslösas önskemål i främsta rummet, finns ingen hjälp att hämta. Att förlora en barockmålning eller en Hauptbyrå om året, har i det närmaste kommit att betraktas som en del av ordinarie beskattning.

Den enda lösningen på problemet är, såvitt jag kan se, att organisera sig. De förmögna är helt enkelt i behov av sitt eget Stonewalluppror: de måste visa att de inte längre ställer upp på att vara slagpåsar för sina plågoandar ur proletariatet. De måste kräva att majoritetssamhällets medelklass tar dem under sin vinge, på samma sätt som den tagit sig an varje annan utsatt minoritet.

Enligt Brottsförebyggande rådet slog antalet anmälda hatbrott rekord under förra året. Det är skrämmande. Men än mer skrämmande är att hatbrotten mot de rika, det vill säga inbrotten, inte ens finns med i statistiken.

DET ÄR INTE ovanligt att i Europa stöta på människor som fortfarande tar de amerikanska presidentvalen på allvar. Det var förstås länge sedan amerikanerna gjorde det. En genomsnittlig amerikan är klok nog att spara sitt politiska engagemang till val av verklig betydelse: brandchef, rektor, hundfångare. Inom den nationella politiken låter amerikanen istället sin barnsliga, hjärtknipande och oskuldsfulla humor få fritt spelrum.

Amerikansk politik på hög nivå fyller, kan man säga, samma nisch för politiken som den amerikanska fribrottningen fyller för brottning i allmänhet. Den är ett underhållande spektakel där turnerande dårar drar från delstat till delstat, attackerar

varandra med teatralisk övertygelse och turas om att vinna. De som älskar konstformen är besatta av den, resten tittar bort.

Med det sagt är det möjligt att amerikanerna har dragit skämtet ett steg för långt, när de nu låtsas formera sig bakom miljardären och hårekvilibristen Donald Trump. En del av tjusningen med fribrottningen är alla humorlösa människor som upprörs över våldsamheten och tror att "brottarna" på riktigt knäcker varandras ryggar och extremiteter. På samma sätt måste allvarsamma europeers bekymrade engagemang i amerikanska presidentval bjuda kännarna på många skratt. Jag kan förstå att det är lockande att skruva till lustigheten några varv till, men varje vridning ökar risken för att allt spricker.

När inte ens det träigaste europeiska intellektet kan undgå att förstå att det hela är ett practical joke, kommer genren som sådan att förlora sitt existensberättigande. Jag vill i all välmening varna våra vänner i väster. Låt inte er legendariska omåttlighet förstöra ett så genuint amerikanskt folkknöje.

”Det är inte ovanligt att i Europa stöta på människor som fortfarande tar de amerikanska presidentvalen på allvar.”

DET HAR SAGTS mig att såväl *Aftonbladet* som *Sydsvenskan* och tidigare medarbetare i *Göteborgs-Posten* hävdar att svenska liberaler blir allt brunare. Det är omöjligt att ignorera en så bred flora sageshen, som jag antar att den korrekta termen lyder. Likväl är det omskakande. Svenska liberaler har traditionellt varit ett mycket blekt och blodfattigt släkte, inte olika transsylvaniska grevar en månkla natt.

Förändringen måste ha en ideologisk förklaring, liksom allt en liberal företar sig. Kan det möjligen vara så att rörelsen från det urvattnat beigea mot det pepparkaksfärgade, är ett ratande av "vithetsnormen"? Försöker liberalerna blidka de "debattörer på sociala media" som numera styr Ekots nyhetsvärdering?

Jag antar att jag själv borde gå till källorna för att bringa klarhet i saken, men jag tror att jag väntar tills någon licensfinansierad etermedieredaktion gör en nyhet av en twitterstorm i frågan. Kanske något om kraven på Apoteksbolaget att ta fram plåster med en läckert chokladfärgad Herbert Tingsten på.

”När hjärnan gör vissa av oss beroende av sprit, mat eller sex är det ofta ett litet mag-/tarmhormon som spökar.”

Medicinareberget är precis vad namnet anger. Ett berg i Göteborg fullt av medicinare. Utsikten över staden från denna del av Göteborgs universitetsområde är magnifik. Nedanför breder Slottsskogens grönska ut sig.

I en modern byggnad högst upp på Medicinareberget sitter några av Sveriges främsta forskare.

I en av korridorerna hänger en affisch med alla Nobelpristagare i fysiologi eller medicin från 1901 och framåt. En av få svenskar bland namnen, Arvid Carlsson, arbetade här och fick priset år 2000 för upptäckter om signalsubstanser i nervsystemet, i synnerhet dopamin.

I ett litet rum till vänster om affischen arbetar Elisabet Jerlhag Holm. Hon forskar vidare med att bättre förstå hjärnan och vilka substanser som påverkar den.

”Jag tycker hjärnan är så oerhört spännande,” säger Elisabet. Deras arbetsfält är beroendeforskning. Varför blir vissa av oss beroende? Vad exakt är det i hjärnan som gör att en del blir beroende av alkohol, droger, sex, hetsätning?

Det som den forskargrupp, där Elisabet ingår, har kommit fram till har redan gett ekon över världen. Deras upptäckter om ghrelin har citerats i internationella tidskrifter.

Ghrelin är ett mag- och tarmhormon som frisätts från mag-

säcken. Med blodet tar det sig till hjärnan där det, med dopamin som budbärare, påverkar hjärnans belöningssystem.

Alkoholberoende drabbar fem procent av Sveriges befolkning. Tre gånger så många är i riskzonen. ”Det är de 15 procenten som är i riskzonen, där bara ett fåtal får behandling, som oroar mig mest,” säger Elisabet. ”Beroende beror inte på en karaktärsbrist som många tror. Det är en sjukdom.”

Att Elisabet Jerlhag Holm valde att ägna sitt liv åt beroendeforskning har en bakgrund i – konståkning.

Elisabet var konståkare på elitnivå och fortsatte med synkroniserad åkning där lag med 16 åkare strävar efter samspel.

”En kille i laget höll på med beroendeforskning. Jag tyckte att det lät så intressant att jag också så småningom började forska – och på den vägen är det.”

Tack vare det Stora Anslag som Elisabet fått från Svenska Sällskapet för Medicinsk Forskning (SSMF) leder hon i dag ett team som synkroniserat och disciplinerat arbetar med forskning som kan rädda människor från beroende. ”Som konståkare tränar man stenhårt sex dagar i veckan. Den målmedvetenheten, det sättet att säga dit ska jag, har jag med mig i forskningen. Efter att ha lämnat barn på dagis, och cyklat upp hit, gäller det att ligga i för att hinna med.”

SVENSKA SÄLLSKAPET FÖR
MEDICINSK FORSKNING

GRUNDAT 1919

90 SVENSK
KONTO INSÄMLINGS
KONTROLL

Vill du att nästa generation ska få bättre mediciner och vård än vad som finns i dag? Ge då ett bidrag till SSMF. Vi stödjer forskning kring både stora folksjukdomar och många mindre uppmärksammade, men lika angelägna sjukdomar. Gör du en större donation kan du starta en egen forskningsfond. Läs mer på ssmf.se eller ring 08-33 50 61. Plusgiro 90 11 09-9. Bankgiro 901-1099.

Posttidning B

Axess magasin
PressData AB
Box 610
832 23 Frösön

OYSTER PERPETUAL 39

ROLEX

KRONS

STOCKHOLM
krons.se

— 1851 —
NYMANS UR

WATCHES & JEWELRY
STOCKHOLM | VÄSTERÅS
WWW.NYMANSUR.COM